ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ

Кафедра туристичного та готельно-ресторанного бізнесу

На правах рукопису

ДРУЖЧЕНКО АНАСТАСІЯ АНДРІЇВНА

СУЧАСНІ ТРЕНДИ У РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В КРАЇНАХ БАЛКАНСЬКОГО ПІВОСТРОВА

Спеціальність **242** (код) **Туризм** (назва спеціальності)

Освітня програма **Туризм** (назва)

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня **магістра**

Науковий керівник:
Тесленко Тетяна Вікторівна,
кандидат економічних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ
Протокол засідання кафедри
№ 5 від 05.02.2024р
Завідувач кафедри

(підпис) Тетяна ТЕСЛЕНКО (ім'я, прізвище)

Нормоконтроль

(підпис) Наталія СЕРГІЄНКО (Ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

Дніпро, 2024

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ

Кафедра **Туристичного та готельно-ресторанного бізнесу**
Освітній ступінь **магістр**
Спеціальність **242 Туризм**
Освітня програма **Туризм**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри туристичного та готельно-ресторанного бізнесу
_____ **Тетяна ТЕСЛЕНКО**
«02» 11 2023 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
ДРУЖЧЕНКО Анастасії Андріївни

1. Тема роботи: **«Сучасні тренди у розвитку міжнародного туризму в країнах Балканського півострова».**

2. Науковий керівник: **кандидат економічних наук, доцент Тесленко Тетяна Вікторівна.** Затверджені наказом вищого навчального закладу від «01» 11 2023 року № 127-02

3. Строк подання роботи на кафедру: 01.02. 2024 р.

4. Мета кваліфікаційної роботи полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних положень та розробці практичних рекомендацій щодо статистичного аналізу показників функціонування туристичної галузі країн Балканського півострова протягом 1995-2021 рр. та прогноз зміни цих чинників.

5. Завдання випускної кваліфікаційної роботи:

– визначити історичне підґрунтя забезпечення сталого попиту на туристичні послуги в країнах Балканського півострова;

– проаналізувати основні напрямки туристичних дестинацій в країнах Балканського півострова;

– проаналізувати показники функціонування туристичної галузі країн

Балканського півострова протягом 1995-2021 рр.;

– спрогнозувати показники функціонування туристичної галузі країн Балканського півострова на 2022-2030 рр.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

№ з\п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вступ	07.11.2023 р.	виконано
2.	І Розділ	29.11.2023 р.	виконано
3.	ІІ Розділ	29.12.2023 р.	виконано
4.	ІІІ Розділ	29.01.2024 р.	виконано
5.	Робота в цілому	01.02.2024 р.	виконано

Науковий керівник _____ Тетяна ТЕСЛЕНКО

Здобувач вищої освіти _____ Анастасія ДРУЖЧЕНКО

Дата видачі завдання 01.11.2023 р.

UNICHECK
by Turnitin

Имя пользователя:
Альбіна Ткаченко

ID проверки:
1015958346

Дата проверки:
01.12.2023 11:51:31 EET

Тип проверки:
Doc vs Internet + Library

Дата отчета:
01.12.2023 12:10:30 EET

ID пользователя:
100005559

Название файла: **Дипломна робота Дружченко**

Количество страниц: 101 Количество слов: 17396 Количество символов: 120534 Размер файла: 9.54 MB ID файла: 1015635287

Обнаружены модификации текста (могут влиять на процент совпадений)

23.8%
Совпадения

Наибольшее совпадение: 12.4% с Интернет-источником (http://referat-ok.com.ua/turizm/stvorennya-turistichnogo-pro..

23.6% Источники из Интернета	751	Страница 103
5.01% Источники из Библиотеки	60	Страница 108

0% Цитат

Исключение цитат выключено

Исключение списка библиографических ссылок выключено

0% Исключений

Нет исключенных источников

Модификации

Обнаружены модификации текста. Подробная информация доступна в онлайн-отчете.

Замененные символы	26
Подозрительное форматирование	21 страница

Анотація

Дружченко А. А. Сучасні тренди у розвитку міжнародного туризму в країнах Балканського півострова / Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 242 «Туризм» (освітньо-професійна програма «Туризм»). ВНПЗ ДГУ, Дніпро, 2023.
Відомості про об'єм пояснювальної записки: 115 стор., 60 рис., 33 табл., 44 джерела.

Перший розділ містить історичні передумови забезпечення сталого попиту на туристичні послуги в країнах Балканського півострова, а саме: Боснія і Герцеговина, Північна Македонія, Чорногорія, Сербія, Хорватія та Словенія (надалі країни Балканського субрегіону). Поза розглядом в даній кваліфікаційній роботі (відповідно до завдання) залишились такі країни, а саме: Албанія, Болгарія, Греція, Румунія, Туреччина, Італія. Болгарія та Албанія повністю розташовані на Балканському півострові, решта країн – частково, в більшій, або меншій мірі.

Детально розглянутий розвиток вищезазначених країн Балканського півострова у стародавні часи, у новий час і після розпаду Югославії та здобуття незалежності країнами Балканського півострова у новітній час.

У другому розділі роботи проведено комплексний огляд туристичних потоків у цих країнах Балканського півострова протягом 1995-2021 рр. та виконаний їх докладний аналіз.

Третій розділ кваліфікаційної роботи містить дослідження динаміки туристичних потоків у країнах Балканського півострова та перспективи їх розвитку протягом 2022-2030 рр. Наведена методика прогнозування туристичних потоків за допомогою програмного продукту MS Excel, яка запропонована автором.

Ключові слова: послуги туристичного ринку, туристичний попит, споживання, пропозиція, задоволення потреб, туристичний рух, природні, історичні та сучасні ресурси, субституція, компліментарність, автотуризм, мікрорайонний ринок, районний ринок, національний ринок, міжнародний ринок, дохід, регіональні особливості споживачів, еластичність попиту, туристична рухомість, сезонність туризму, масові туристичні потоки, сегменти туристичного ринку, користувачі послуг.

Список публікацій здобувача:

Дружченко А., Тесленко Т., Передумови формування туристичних потоків у транскордонному Балканському регіоні : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Економіко-правові та управлінсько-технологічні виміри сьогодення: молодіжний погляд» 03 листопада 2023 р: у 3 т. Том 3. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2023. С. 161-162

ANNOTATION

Druzhchenko A. A. / Modern trends in the development of international tourism in the countries of the Balkan Peninsula / Qualification work for obtaining a master's degree in a specialty 242 "Tourism" (educational and professional program "Tourism"). VNPZ DSU, Dnipro, 2023.

Information about the volume of the explanatory note: 115 pages, 60 figures, 33 tables, 44 sources.

The first chapter contains the historical background of ensuring sustainable demand for tourism services in the countries of the Balkan Peninsula, namely: Bosnia and Herzegovina, North Macedonia, Montenegro, Serbia, Croatia and Slovenia. Such countries as: Albania, Bulgaria, Greece, Romania, Turkey, Italy were left out of consideration in this thesis (according to the task). Bulgaria is completely located on the Balkan Peninsula, the rest of the countries are partially, to a greater or lesser extent.

The development of the above-listed countries of the Balkan Peninsula in ancient times, in modern times and after the breakup of Yugoslavia and the acquisition of independence by the countries of the Balkan Peninsula in modern times is considered in detail.

In the second part of the work, a comprehensive review of tourist flows in the countries of the Balkan Peninsula during 1995-2021 was carried out and their detailed analysis was performed.

The third section of the thesis contains a study of the dynamics of tourist flows in the countries of the Balkan Peninsula and the prospects for their development during 2022-2030. The method of forecasting tourist flows using the MS Excel software product proposed by the author is given.

Keywords: tourism market services, tourism demand, consumption, supply, satisfaction of needs, tourist movement, natural, historical and present resources, substitution, complementarity, auto tourism, micro-regional market, regional market, national market, international market, income, regional characteristics of consumers, elasticity of demand, tourist traffic, seasonality of tourism, mass tourist flows, tourist market segments, users of services.

List of publications of the acquirer:

Дружченко А., Тесленко Т., Передумови формування туристичних потоків у транскордонному Балканському регіоні : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Економіко-правові та управлінсько-технологічні виміри сьогодення: молодіжний погляд» 03 листопада 2023 р: у 3 т. Том 3. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2023. С. 161-162

ЗМІСТ

ВСТУП.....7
РОЗДІЛ 1 Історичне підґрунтя забезпечення сталого попиту на туристичні послуги в країнах Балканського півострова.....11
1.1 Ретроспектива формування Балканського субрегіону.....11
1.2 Характеристика засобів розміщення туристів у країнах Балканського півострова. 17
1.3 Відпочинок на островах Хорватії: огляд кращих островів.....24
Висновки до першого розділу 30
РОЗДІЛ 2 Аналіз туристичних потоків в країнах Балканського півострова протягом 1995-2021 рр. 31
2.1 Потік туристів як основа комплектування туристичного продукту.....31
2.2 Класифікація планів реалізації туристичних послуг (турпродукту).....36
2.3 Туристські потоки та моделі їх розподілу у світовому масштабі 40
2.4 Аналіз туристичних потоків країн Балканського півострова.....56
Висновки до другого розділу.....67
РОЗДІЛ 3 Прогноз туристичних потоків у країнах Балканського півострова до 2030 року.....69
3.1 Методика прогнозування туристичних потоків за допомогою програмного продукту MS Excel 69
3.2 Математичне моделювання прогнозування в'їзних туристичних потоків.....71
3.3 Прогноз внутрішніх туристичних потоків 89
3.4 Прогноз виїзних туристичних потоків та узагальнений прогноз туристичних потоків у країнах Балканського півострова до 2030 року.....95
Висновки до третього розділу 102
ВИСНОВКИ.....103
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ 106
ДОДАТКИ.....111

ВСТУП

Актуальність досліджуваної теми. Індустрія туризму є вагомою складовою світового сектора економіки. Так, згідно з представленими даними World Travel and Tourism Council (WTTC), у 2018 році подорожі та туризм зросли на 3,9 %, що перевищило зростання світового ВВП на 3,2 % і сприяло забезпеченню робочими місцями 319 млн осіб, або 10 % у структурі загальної зайнятості. У звіті WTTC також було зазначено, що індустрія туризму генерувала 10,4 % всієї глобальної економічної активності. За останні п’ять років туристичний сектор відповідає за кожне п’яте з усіх створених нових робочих місць у всьому світі. Це також другий за швидкістю зростаючий сектор у світі, який випереджає сферу охорони здоров’я (+3,1 %), інформаційних технологій (+ 1,7 %) та фінансових послуг (+ 1,7 %) і поступається тільки сфері виробництва.

З урахуванням нових глобальних викликів, що постали перед країнами Балканського субрегіону (Боснія і Герцеговина, Північна Македонія, Чорногорія, Сербія, Хорватія та Словенія) в теперішній час, необхідно увагу науковців-політиків, військових, соціологів, економістів та представників інших критичних сфер життя сучасного Балканського субрегіону зосередити на формуванні засад розвитку економіки за умови зміцнення й туристичної сфери. Програма може включати такі етапи, а саме:

1. Розвиток туристичної інфраструктури;
2. Розвиток внутрішнього та в’їзного туризму, що передбачає формування комунікації стратегії подальшого просування туристичного потенціалу Балканського субрегіону на європейський та світовий ринки;
3. Інституційне зміцнення забезпечення суб’єктів туристичної діяльності та подальший розвиток бізнесу.

Кожен етап, в свою чергу, передбачає набір заходів з його реалізації для ретельного теоретичного припрацювання вищезазначеними категоріями фахівців з урахуванням міжнародного досвіду розвитку держави та думки міжнародних експертів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою представленого дослідження є праці науковців, а саме: М. Крачило, І. Твердохлебова, О. Любіцевої, М. Мальської, В. Руденко, О. Заставецької, А. Бовсуновської, Я. Олійник, В. Смирнова, П. Масляк, О. Іваницької, О. Шаблія, В. Стафійчук, О. Малиновської, Андрюкайтене Регіни, Нікітенко В. О., Воронкової В. Г., Череп А. В., Венгерської Н. С., Безкоровайної Л. В., Сардака С. Е., Сазонця І. Л., Сазонець О. М., Джинджояна В. В., Марценюк Л. В. Тесленко Т. В. та багатьох інших.

І. Афанасьєва, В. Монастирина, В. Чирченко, низку публікацій присвячено правовим аспектам розвитку туризму М. Криткіна, Є. Румянцева, О. Сотскова, С. Харлашина, у сфері маркетингу – Масловскька А .М., Митина М. С, про технології і послуги – С. Ударцева, О. Багрова, В. Афанас'єва, Ю. Батуріна, В. М. Аньшина, В. С. Новікова, М. М. Малахової, Д. С. Ушакова, Л С. Александрової, І. Т. Балабанова, А. А. Дагаєва, В. Ю. Колесова, Н. Г. Кузнєцова, А. М. Клеймьонова, а також ряд інших талановитих авторів.

Мета роботи полягає у визначенні проблем та можливостей розвитку туристичної галузі країн Балканського субрегіону, що обумовлені процесами сегментації туристичного ринку в їх сучасній класифікації.

Досягнення мети дослідження передбачає постанову та розв'язання наступних **завдань**:

– визначення впливу туристичних потоків на розвиток туризму як вирішального сегменту в сучасних умовах функціонування туризму в країнах Балканського півострова;

– аналіз окремих сегментів туристичних потоків країн Балканського півострова;

– визначення історичних передумов забезпечення сталого попиту на туристичні послуги в країнах Балканського півострова;

– аналіз основних напрямків туристичних дестинацій Балканського соціально-економічного конструкту;

– аналіз показників функціонування туристичної галузі країн

Балканського півострова протягом 1995-2021 рр.

– прогнозування показників функціонування туристичної галузі країн Балканського півострова на 2022-2030 рр.

Об’єктом дослідження є процес розвитку туристичної індустрії країн Балканського субрегіону з урахуванням туристичних потоків.

Предмет дослідження – формування тенденцій розвитку туризму в країнах Балканського півострова на період до 2030 року.

Методологія дослідження. Базуються на загальних положеннях математичної статистики та економічної теорії щодо реалізації процесу розвитку туристичного ринку з виділенням відповідних груп критеріїв та параметрів сегментації з подальшим дослідженням й розробкою математичної моделі та її застосування з метою прогнозування показників на період до 2030 року.

У кваліфікаційній роботі застосовані такі загально-наукові та конкретні методи досліджень, а саме:

– структурно-логічного аналізу для визначення методик розвитку туристичного ринку та його аналізу в країнах Балканського півострова;

– історичного – для дослідження ретроспективи розвитку туристичного ринку країн Балканського півострова;

– математичної статистики – для формування цифрового матеріалу в табличній формі;

– графічного – для оформлення результатів виконаних досліджень.

Практична значимість одержаних результатів полягає в урахуванні отриманих результатів щодо туристичних потоків у подальшому формуванні державної політики в галузі туризму, обґрунтуванні необхідності подальших досліджень на рівні державних проектів в умовах міграційних процесів, що набули надзвичайно високих темпів та вирішального значення для туристичної галузі.

Інформаційну базу дослідження склали наукова література та періодичні видання, матеріали органів державної статистики держав Балканського субрегіону, а також результати досліджень, виконаних автором.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку бібліографічних посилань використаних джерел та додатків. У роботі розміщено 33 таблиці та 60 рисунків. Список бібліографічних посилань використаних джерел включає 44 найменування. Загальний обсяг роботи 115 сторінок.

РОЗДІЛ 1
ІСТОРИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО ПОПИТУ НА ТУРИСТИЧНІ ПОСЛУГИ В КРАЇНАХ БАЛКАНСЬКОГО ПІВОСТРОВА

1.1 Ретроспектива формування Балканського субрегіону

Балка́нський півóстрів, або **Балка́ни** (серб. *Балканско полуострво*, *Balkansko poluostrvo*, болг. *Балкански полуостров*, грец. *Βαλκανική χερσόνησος*, тур. *Balkan Yarımadası*, хорв. *Balkanski poluotok*, словен. *Balkanski polotok*, мак. *Балкански Полуостров*, алб. *Gadishulli Ballkanik*, рум. *Peninsula Balcanica*) – півострів у Південній Європі. З трьох боків оточений морями: Адріатичним, Іонічним, Егейським, Критським, Мармуровим та Чорним. Умовною материковою межею є річка Дунай до гирла річки Сави, потім лінія йде на північ до Трієстської затоки. Площа близько 505 тис. км². Найбільша довжина із заходу на схід близько 1260 км, з півночі на південь – 950 км.

О. П. Іваницька [1] вважає, що до балканського регіону входять дев’ять країн: Албанія, Болгарія, Боснія і Герцеговина, Греція, Македонія, Румунія, Сербія, Чорногорія, Хорватія, а також європейська частина Туреччини. Користуючись іншими джерелами [2, 3, 4 5] можна зазначити, що на півострові частково чи повністю розташовані такі держава, а саме:

Боснія і Герцеговина	–	100 %	Албанія	–	100 %
Північна Македонія	–	100 %	Болгарія	–	100 %
Чорногорія	–	100 %	Греція	–	84 %
Косово (частково визнана)	–	100 %	Румунія	–	9 %
Сербія	–	73 %	Туреччина	–	3 %
Хорватія	–	42 %	Італія	–	0,03 %
Словенія	–	25 %			

Найбільші міста – Софія, Белград, Стамбул, Афіни.

В межах представленої дипломній роботі розглядаються туристичні потоки в наступних країнах Балканського півострова:

1. Боснія і Герцеговина;
2. Північна Македонія;
3. Чорногорія;
4. Сербія;
5. Хорватія;
6. Словенія.

Ці країни займають приблизно половину Балканського півострова. В той же час Словенія, Хорватія, Сербія частково розташовані поза межами півострова (рис. 1.1). На Балканському півострові ще розташовані: Болгарія, Албанія, частково Греція, Румунія, Туреччина та Італія [3].

Рис. 1.1 Сучасна карта Балканського півострова

Джерело: Балканський півострів [3], з доробкою автора

З метою розкриття теми дослідження необхідно зазначити, що Югославія (серб. Jugoslavija, Бугославія) була федеративною державою, яка існувала у XX столітті на Балканському півострові, що в Південній Європі. Основними народами Югославії були серби, хорвати, словенці, боснійці, македонці, чорногорці та албанці. Столицею Югославії було місто Белград.

Югославія виникла внаслідок падіння Австро-Угорської імперії після завершення Першої світової війни. Спершу ця держава була королівством, що об'єднало Сербію, Чорногорію та колишні австро-угорські землі Боснії, Хорватії та Словенії. Після Другої світової війни до влади в Югославії прийшли комуністи і вона перетворилася на союзну федеративну республіку, що складалася з шести республік і двох автономій. На початку 1990-х більшість цих республік проголосили незалежність від Белграда, що спричинило низку воєнних конфліктів, відомих як Югославські війни. З 1992 по 2003 роки у складі Югославії залишилися лише дві республіки та дві автономії.

2006 року Югославія остаточно розпалася на Чорногорію та Сербію, а 2008 року Сербія де-факто втратила одну з автономій – Косово (на тепер частково визнаною).

Югославію створили 1 грудня 1918 р. спочатку як Королівство сербів, хорватів та словенців, а з жовтня 1929 р. – Югославія (з сербською династією Карагеоргійовичів на чолі).

Міжвоєнну добу в історії Югославії характеризували боротьба партій, встановлення монархічної диктатури короля Олександра Карагеоргійовича (6 січня 1929 р.), вбивство короля у Марселі (9 жовтня 1934 р.), «березневий путч» (27 березня 1941 р.).

6 квітня 1941 року війська Третього Рейху та його союзників вторглися на територію Югославії. Король Петро II Карагеоргієвич утік з урядом з країни, а військове командування 18 квітня підписало беззаперечну капітуляцію. Територію Югославії розділили між окупантами, а на території колишньої Хорватської бановини (до якої німці пізніше приєднали Боснію та

Герцеговину), утворено Хорватську державу, очолену організацією «усташів» та «поглавником» Анте Павелічем (10 квітня 1941).

Від середини 1941р. антинімецьке повстання охопило всю країну Протягом 1942-1944 рр. у ньому сформувалися дві панівні течії: під проводом воєнного міністра югославського екзильного уряду в Лондоні, полковника Дражі Михайловича, антикомуністичного та монархічного напряму (четники), та Народно-визвольне військо Югославії (НВВЮ) під проводом Йосипа Броз Тіто та комуністичної партії. Визвольна боротьба перетворилася на громадянську війну, яка закінчилася перемогою НВВЮ (9 травня 1945 р.) за підтримки союзників та Червоної армії.

У жовтні 1944 через масові напади червоноармійців на громадян Югославії (зокрема, зафіксували 121 зґвалтування, 111 – із вбивствами жертви, 1204 пограбування із завданням тілесних ушкоджень) керівники Югославії попросили голову радянської місії генерала Ніколая Корнєєва вгамувати насильників і розбійників. Той почав кричати про «наклеп» – жодний злочинець не був покараний. Між Й. Броз Тіто та Сталіним «пробігла чорна кошка».

Установчі збори, скликані Народним фронтом (під проводом КПЮ), проголосили (29 листопада 1945 р.) Югославію Федеративною Народною Республікою (ФНРЮ), а 30 січня 1946 р. була схвалена конституція ФНРЮ.

КПЮ (від листопада 1952 р. – Союз Комуністів Югославії) стала єдиною політичною партією і, після проголошення Конституційного закону про основи громадського й політичного устрою ФНРЮ та про союзні органи влади, змінила ряд статей конституції (з 1946 р.) та формально перебрала повну владу.

Країна не входила до «Варшавського договору», тому політико-економічний лад у країні становив дивовижну суміш комуністичної ідеології та відносного економічного лібералізму. Діяли приватні магазини, ремісники, селяни мали право мати 10 га землі, необмежену кількість худоби.

За спогадами сербського історика, автора 3-х книг про Югославію, Сербію Михайла Рамача (1951 р. н.), він отримав закордонний паспорт та поїхав до Італії у віці 14 років. Працювавши журналістом у другій половині 1970-х, його редакція могла вільно передплатити «Тайм», «Ньюзвік», «Шпіґель», «Панораму». Безкоштовно отримували «Правду», «Літературну газету», «Огонёк» та купу безглуздих публікацій з Москви, яка витрачала шалені кошти на «безглузду пропаганду». Покоління М. Рамача відверто глузувало з московської пропаганди.

Дозволяли писати про окремі негативні явища, піддавати критиці окремі рішення державних органів. Забороняли писати проти політичної системи країни, довічного президента, також не дозволяли заснувати інші партії.

Факторами розпаду Югославської федерації стали смерть Йосипа Тіто (1892–1980) та фіаско проведеної його наступниками національної політики, розпад світової соціалістичної системи, сплеск націоналізму в Європі (причому не лише у країнах Центрально-Східного регіону). У 1990 році у всіх шести республіках СФРЮ були проведені місцеві вибори. Перемогу на них всюди здобули націоналістичні сили.

Зважаючи на наростання національних розбіжностей згідно із заповітом Тіто після його смерті посада президента країни була скасована, а на чолі країни стала Президія, члени якої (глави союзних республік і автономних областей) щорічно змінювали один одного по черзі. Короткочасний економічний підйом у середині 1980-х років закінчився стрімкою інфляцією та розвалом економіки, що призвело до загострення відносин між економічно розвиненішими Сербією, Хорватією та Словенією та іншими республіками.

У ході громадянської війни та розпаду, від Великої Югославії наприкінці XX століття відокремилися чотири з шести союзних республік (Словенія, Хорватія, Боснія та Герцеговина, Північна Македонія). Тоді ж на територію спочатку Боснії та Герцеговини, а згодом автономного краю Косово були введені миротворчі сили ООН під керівництвом США. Для врегулювання, згідно з рішенням ООН, міжетнічного конфлікту між

сербським та албанським населенням. Край Косово був переведений під протекторат ООН. Тим часом Югославія, в якій на початку XXI століття залишалося дві республіки, перетворилася на Сербію та Чорногорію: з 1992 по 2003 роки – Союзна Республіка Югославія (СРЮ), з 2003 по 2006 роки – конфедеративний Державний Союз Сербії і Чорного. Югославія остаточно припинила існування з виходом із союзу Чорногорії 3 червня 2006 р. [3]

Рис. 1.2 Сучасна карта країн Балканського півострова

Джерело: [3]

На рис 1.2 наведена сучасна карта країн Балканського півострова та в табл. 1.1 – державні прапори держав колишньої Югославії.

Таблиця 1.1 – Державні прапори держав колишньої Югославії

Республіки –	**Столиці –**	**Прапор –**
Сербія	Белград	
Хорватія	Загреб	
Словенія	Любляна	
Північна Македонія	Скоп'є	
Чорногорія	Підгориця	
Боснія та Герцеговина	Сараєво	
Автономні краї – у складі Сербії		
Воєводіна	Новий Сад	
Косово Республіка (частково визнана)	Пріштіна	

Джерело: розробка автора на підставі [3]

1.2 Характеристика засобів розміщення туристів у країнах Балканського півострова

Низка подій, що відбувалися упродовж тривалого історичного часу у балканському регіоні з часів Оттоманської імперії та коротко представлених у попередньому підрозділі дослідження, залучають до цих міст багаточисленні потоки туристів, й водночас – науковців до досліджень.

До засобів розміщення туристів Балканського макрорегіону в першу чергу відносяться готелі. В межах даної роботи виконано огляд найбільш відомих готелів, які відносяться до готелей з 5 зірками. [7, 8]

У Хорватії це Hotel San Antonio.

Необхідно відзначити, що у номерах є кондиціонер, центральне опалення та ванна кімната. Милуватися околицями можна з балкона (є в більшості номерів), що має чудовий вид на море. У номері є двоспальне ліжко або ліжко Kingsize («королівський розмір»). Додаткові ліжка надаються за запитом. Гості можуть користуватися сейфом, міні-баром та письмовим столом. Міні-холодильник відноситься до стандартного обладнання. Доступ в інтернет, телефон, телевізор, радіо та WiFi – це зручності, що відповідають усім стандартам сучасного готелю. У ванних кімнатах є душ і ванна. Завдяки фену та лазневим халатам у ванній кімнаті панує майже домашній затишок. Косметичні продукти у ванних кімнатах. Для людей з обмеженими можливостями – номери з безбар'єрними ванними кімнатами. Можливе розміщення в номерах для тих хто не палить.

Готельний комплекс було збудовано у 2006 році. 33 номери готові прийняти гостей. Вони знаходяться в головній будівлі та в 10 інших корпусах. У фойє, де знаходиться стійка реєстрації, що постійно працює, цілодобово проводиться оформлення заїзду та виїзду.

Рис. 1.3 Hotel San Antonio
Джерело: [2, 4]

На верхні поверхи можна легко піднятися на ліфті або сходами. Працюють камера зберігання багажу. Завдяки WiFi у громадських зонах гості можуть вільно користуватися інтернетом. На поціновувачів гарної кухні чекають ресторан, їдальня, зал для сніданків, кафе, бар, паб та пляжний бар. Для гостей працює телезал та гостьова парківка, можлива доставка їжі в номер та пральня, передбачені

послуги трансферу, що забезпечується багатомовним персоналом.

Другим за ступенем популярності у Хорватії є готель Boban Luxury Suites, що також відноситься до класу 5 зірок.

До послуг гостей у всіх номерах працює кондиціонер повітря та ванна кімната. Балкон майже в усіх номерах. Здоровий та міцний сон гарантований завдяки дивану-ліжку. Гості можуть користуватися міні-баром та письмовим столом. Автомат для приготування чаю та кави відноситься до стандартного обладнання. До ваших послуг набір для прасування. Такі зручності, як телефон, телевізор та WiFi (безкоштовно) гарантують сучасний рівень комфорту. Домашні капці у всіх номерах створять відчуття звичної ситуації. У ванній кімнаті є душ. Завдяки фену та лазневим халатам у ванній кімнаті панує майже домашній затишок. Приємні дрібниці – наприклад косметичні продукти, – чекають на вас у ванних кімнатах. Для людей з обмеженими можливостями – номери з безбар'єрними ванними кімнатами.

До послуг гостей 10 номерів. На верхні поверхи можна легко піднятися на ліфті або сходами. Працює камера схову багажу. WiFi (безкоштовно) дозволить гостям користуватися інтернетом. Співробітники туристичного бюро із задоволенням допоможуть вам при організації турів та екскурсій. Ресторан чекає на відвідувачів. Прогулянки готельним парком піднімуть настрій. Працює гостьова парківка (безкоштовно). Готель пропонує багатомовний персонал, доставку їжі в номер та пральню. Є прокат велосипедів (безкоштовно) для тих, кому захочеться самостійно дослідити околиці. Конференц-зал для проведення засідань, лекцій чи ділових зустрічей.

Рис. 1.4 Boban Luxury Suites

Джерело: [2, 4]

Belgrade City Hotel

Рис. 1.5 Belgrade City Hotel
Джерело: [2, 4]

Савскі трг 7, Белград 110000, Сербія

Цей скромний готель розташований у будівлі в стилі неоренесанс з прибудовою, поруч із ресторанами та нічними клубами, навпроти залізничного вокзалу Белграда та за 15 хвилин ходьби від магазинів на пішохідній вулиці Князя Михайла.

У простих затишно оформлених номерах є доступ до Wi-Fi , телевізори з плоским екраном та міні-холодильники. У деяких номерах є приладдя для приготування чаю та кави, а в деяких можна піднятися тільки сходами. У

люксах є окремі вітальні з диванами-ліжками. Пропонується обслуговування в номерах.

У затишному ресторані-барі подають страви міжнародної кухні. У готелі є казино з ігровими автоматами, а також конференц-зал. Пропонується сніданок за системою "шведський стіл".

Obonjan Island Resort Croatia

Obonjan Island, 22000, Šibenik, Хорватія

У номерах є кондиціонер і центральне опалення. Зручне планування кімнат та тераса у більшості номерів. Чудовий вид на море. Міцний сон гарантований завдяки двоспальному ліжку. Є номери із окремими спальнями. Зручності включають холодильник, сейф та WiFi.

Рис. 1.6 Obonjan Island Resort Croatia

Джерело: [2, 4]

Послуга завершального прибирання дозволить насолоджуватися відпочинком. Є ванна кімната з душем. Фен додасть відчуття домашнього комфорту. Можна скористатися гардеробом, камерою зберігання багажу,

сейфом та банкоматом. WiFi (безкоштовно) у громадських зонах. Співробітники туристичного бюро із задоволенням допоможуть вам при організації турів та екскурсій. Гастрономічні заклади включають ресторан, кафе та бар. У супермаркеті продаються товари повсякденного попиту. Працює гостьова парківка (за окрему плату). Готельний комплекс пропонує багатомовний персонал та послуги трансферу. Надаються послуги за окрему плату автобуса-шатлу. Конференц-зал для проведення засідань, лекцій чи ділових зустрічей.

Hotel Trogir

Sinjska ul . 8, 21220, Trogir, Хорватія

У номерах є кондиціонер, центральне опалення та ванна кімната. Двоспальне ліжко та диван-ліжко гарантують міцний сон. Є номери із окремими спальнями. За додаткову плату надається окреме ліжко. Гості можуть користуватися сейфом, міні-баром та письмовим столом. Кухонна ніша оснащена міні-холодильником, мікрохвильовою піччю та автоматом для приготування чаю та кави. До ваших послуг набір для прасування. Такі зручності, як доступ в інтернет, телефон, телевізор, DVD-програвач і WiFi (безкоштовно), гарантують сучасний рівень комфорту. Домашні капці у всіх номерах створять відчуття звичної ситуації. У ванних кімнатах є душ і ванна. Фен додасть відчуття домашнього комфорту. Приємні дрібниці – наприклад косметичні продукти, – чекають на вас у ванних кімнатах.

Готель був збудований у 2006 році. 8 номерів готові прийняти гостей. Стійка реєстрації, де проводиться оформлення заїзду та виїзду, знаходиться у фойє. Більшість поверхів обслуговується ліфтом. Працюють камера зберігання багажу та сейф. WiFi у громадських зонах (безкоштовно) дозволить гостям бути в курсі подій. Співробітники туристичного бюро із задоволенням допоможуть вам при організації турів та екскурсій. На поціновувачів гарної кухні чекають ресторан, їдальня та бар. Прогулянки готельним парком піднімуть настрій. Для гостей працює телезал. За наявності вільних місць можна скористатися автостоянкою (за окрему плату). Багатомовний персонал,

послуги трансферу та доставка їжі до номера дозволять по-справжньому відпочити. Надаються послуги за окрему плату автобуса-шатлу. Є прокат велосипедів (безкоштовно) для тих, кому захочеться самостійно дослідити околиці. Конференц-зал для проведення засідань, лекцій чи ділових зустрічей.

Beach Bay Hvar Hotel

Šetalište put Križa 13, 21450, Hvar, Хорватія

Рис. 1.7 Beach Bay Hvar Hotel
Джерело: [2, 4]

Номери оснащені ванною кімнатою. Милуватися околицями можна з балкону (є в більшості номерів). Чудовий вид на море. Килимове покриття створює затишок. Двоспальне ліжко або ліжко Kingsize гарантують міцний та здоровий сон. Надаються дитячі ліжечка. Доступ в інтернет, телефон, телевізор та WiFi – це зручності, що відповідають усім стандартам сучасного готелю. У ванних кімнатах є душ і ванна. Можливе розміщення в номерах для некурців.

Готель був збудований у 1975 році. У розпорядженні гостей 21 номер. Сейф та пункт обміну валют – це далеко не повний список зручностей у готелі. WiFi у громадських зонах дозволить гостям бути в курсі подій. Працює гостьова парковка.

Hotel Mirjana & Rastoke

Donji Nikšić 101, 47240, Slunj, Хорватія

У номерах є кондиціонер і ванна кімната. Гості можуть насолоджуватися усіма перевагами окремого балкона (або тераси). Гості можуть користуватися міні-баром та письмовим столом. До ваших послуг набір для прасування. Такі зручності, як доступ в інтернет, телефон, телевізор та WiFi (безкоштовно)

гарантують сучасний рівень комфорту. Ви також можете забронювати номери, адаптовані для колясок. Є душ. Є фен. Приємні дрібниці – наприклад косметичні продукти, – чекають на вас у ванних кімнатах.

Для людей з обмеженими можливостями передбачені номери з безбар'єрними ванними кімнатами. В цілому 56 номерів готові прийняти гостей. Більшість поверхів обслуговується ліфтом. Можна скористатися камерою зберігання багажу та сейфом. Завдяки WiFi (безкоштовно) у громадських зонах гості мають можливість вільно користуватися інтернетом. Співробітники туристичного бюро із задоволенням допоможуть вам при організації турів та екскурсій. Гастрономічні заклади включають ресторан та кафе. Прогулянки готельним парком піднімуть настрій. Машину можна припаркувати на власній стоянці готелю. Готель пропонує послуги трансферу, доставку їжі в номер та пральню. Надаються послуги за окрему плату автобуса-шатлу. Ознайомитись з околицями можна самостійно, оскільки в цьому готелі організовано прокат велосипедів (безкоштовно). Лекції, презентації та засідання можуть бути організовані в одному з двох конференц-залів.

1.3 Відпочинок на островах Хорватії: огляд кращих островів

Останнім часом Хорватія стала популярною країною для відпочинку серед наших співгромадян. І це закономірно, адже саме в Хорватії окрім моря є понад 1000 островів із дивовижною природою. І недосвідченому туристові важко вибрати острів для комфортного відпочинку. Тому ми сформували свого роду рейтинг із десяти найкращих островів Хорватії, з різноманітними природними родзинками навіть для найвибагливішого туриста.

Острів Локрум

Рис. 1.8 Острів Локрум
Джерело: [2, 4]

За десять хвилин їзди катером, на південному сході від популярного курортного Дубровника є невеликий острів – природний парк Локрум. Тут немає готелів і галасливих торгових вулиць, сюди приїжджають спокійно відпочити на пляжі або подивитися фортецю Fort Royal, яка знаходиться на самій вершині острова. розташований невеликий за своїми розмірами, але унікальний у своєму роді острів Локрум. Для віруючих туристів цікавим буде Бенедиктинський монастир, збудований ще в XI столітті.

Острів Крк

Рис. 1.9 Острів Крк
Джерело: [2, 4]

Для сімей з дітьми найкращим варіантом відпочинку буде найбільший острів Хорватії – Крк. На острові дуже багато оливкових гаїв та виноградників, чудово обладнані піщані та галькові пляжі. І добре розвинена дитяча інфраструктура: ігрові майданчики, аквапарки, дитячі стільці у ресторанах з автентичною кухнею.

Острів Брач

Рис. 1.10 Острів Брач
Джерело: [2, 4]

Любителям винятково пляжного відпочинку варто звернути увагу на сусідній зі Сплітом острів Брач. Це найтепліший острів Хорватії, навіть у вересні тут можна засмагати і купатися. Найвідоміші пляжі Брача – Lovrecina, Zlatni Rat, Banj у літній сезон збирають як молодь так і сімейних туристів.

Острів Паг

Кулінарним естетам варто скуштувати цей острів, що тягнеться вздовж Північної Далмації. Обов'язковими до дегустації є пазький сир, приготовані за старовинними рецептами страви з ягнятини і звичайно ж шинка. Після ситного обіду можна відпочити на чудових природних пляжах.

Рис. 1.11 Острів Паг
Джерело: [2, 4]

Острів Хвар

Рис. 1.12 Острів Хвар
Джерело: [2, 4]

Для шанувальників архітектури та історії найкращим варіантом є острів Хвар. У старих містах Старі Град і Хвар багато середньовічних фортечних стін, стародавніх палаців та церков. Крім цього, на Хварі багато ще не обжитих туристами пляжів, що приваблює відпочивати на них світових знаменитостей.

Острів Корчула

Острів Корчула – це батьківщина мореплавця Марко Поло, острів багатий історичними та культурними цінностями, у столиці місті Корчула є справжнісінька середньовічна фортеця з оборонними стінами. На острів зручно добиратися, він дуже близько від курортного Дубровника. На острові найчистіші пляжі з унікальною природою.

Рис. 1.13 Острів Корчула
Джерело: [2, 4]

Острів Млет

Рис. 1.14 Острів Млет
Джерело: [2, 4]

Острів Млет у Південній Далмації відомий як найзеленіший у Хорватії, знаменитий своїми та первозданною природою, для її підтримки на Млеті повністю заборонено автомобільний рух. Окрім пляжів, відпочити можна на Великому та Малому озерах, відвідати Національний парк Млет, помолитися у старовинних церквах та монастирях. Підходить для тихого умиротвореного відпочинку. Все більше туристів вибирають замість популярних курортних міст віддалені острови з тихими бухтами, домашньою кухнею та свіжими органічними продуктами. Нижче наведені деякі з них.

Острів Муртер

Рис. 1.15 Острів Муртер
Джерело: [2, 4]

Муртер відомий різноманітністю пляжів: тут і піщаний пляж Slanica та багато скелястих пляжів. Цей маленький острів знаходиться між Задаром та Шибеником, на материк з нього дістаються розвідним мостом. На Муртері багато пристаней та яхтових стоянок, протягом багатьох років у квітні на острові проводять морську регату Муртер-Корнаті.

Острів Віс

По сусідству з Хваром розташовується острів Віс – тепер улюблене місце дайверів, яхтсменів і морських рибалок, донедавна закрита військова база Югославії. Для любителів активного відпочинку також є багато пабів із національною кухнею, пивом та віном.

Рис. 1.16 Острів Віс
Джерело: [2, 4]

Острів Чіово цікавий тим, що по суті є частиною міста Трогір та з'єднаний із містом розвідним мостом. На острові Чіово багато приватних пансіонів, маленьких готелів і народних ресторанчиків, що сприяє спокою.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

Автором дослідження розглянуто історичні передумови формування сталого попиту на туристичні послуги в країнах Балканського півострова, а саме: Боснія і Герцеговина, Північна Македонія, Чорногорія, Сербія, Хорватія та Словенія (надалі країни Балканського субрегіону). Поза розглядом в даній дипломній роботі (згідно завдання) залишились такі країни, а саме: Албанія, Болгарія, Греція, Румунія, Туреччина, Італія. Болгарія та Албанія повністю розташовані на Балканському півострові, решта країн – частково, в більшій, або меншій мірі. Необхідно зазначити, що акцент зроблено саме на країни, що були утворені після розпаду колишньої Югославії та почали свій самостійний економічний розвиток, якому сприяло саме функціонування туристичного бізнесу.

Зазначено, що історичні події, які відбувалися упродовж тривалого часу у балканському регіоні з часів Оттоманської імперії та коротко представлених у попередньому підрозділі дослідження, залучають до цих міст багаточисленні потоки туристів, що, в свою чергу, потребує розвитку засобів розміщення. До засобів розміщення подорожуючих країнами Балканського макрорегіону в першу чергу відносяться готелі, тому наведено фактографічні матеріали щодо найбільш відомих 5-ти зіркових готелів.

Так зване Далматинське узбережжя Адріатичного моря має велику кількість островів, відомих за однойменною назвою – Далматинські острови. Від великих населених до маленьких «пазлів» у вигляді скель – всього навколо узбережжя розташувалось 1185 островів, які належать до території Хорватії. З урахуванням вищенаведеного для розкриття теми дослідження автор присвятив підрозділ відпочинковим ресурсам саме Хорватії та найбільш популярним туристичним островним дестинаціям Хорватії.

Надано коротку характеристику таким островним туристичним дестинаціям, а саме: Локрум, Крк, Брач, Паг, Хвар, Корчула, Млет, Муртер, Віс.

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ ТУРИСТИЧНИХ ПОТОКІВ В КРАЇНАХ БАЛКАНСЬКОГО ПІВОСТРОВА ПРОТЯГОМ 1995-2021 РР.

2.1 Потік туристів як основа комплектування туристичного продукту

Стабільно високі темпи економічного зростання, підвищення доходів і добробуту населення, посилення інтеграції та глобалізації світогосподарських процесів потребують нових підходів до формування туристичних потоків і комплексу необхідних для їх обслуговування товарів і послуг. Потік туристів (туристичний потік) – це сукупність людей, які покидають місце постійного проживання, щоб подорожувати в різноманітних напрямках пішки або на якомусь транспорті в терміни від 24 годин до одного року без здійснення оплачуваної діяльності і повертаються назад. [9; 10]

Оскільки задоволення життєво необхідних і соціально-культурних потреб невід’ємне від людини, то туристичний потік як сукупність організованих і неорганізованих (самодіяльних) мандрівників виступає основою формування туристичного продукту.

На споживчому ринку туристичний продукт виступає як комплекс матеріальних і нематеріальних благ, необхідних для обслуговування сукупності конкретних туристичних маршрутів. Комплекс таких благ, сформований для задоволення потреб мандрівників на окремому маршруті, має цілісно-цільовий характер, називається пакетом туристичних товарів і послуг, виступає на ринку як товарна одиниця. Підставою для формування пакета туристичних послуг виступає конкретний за простором, часом та якістю обслуговування туристичний маршрут.

Процеси обслуговування туристичних маршрутів, які визначають собівартість туристичного продукту, представлено на рис. 2.1. [11, 12]

Синхронізація в просторі й часі процесів задоволення потреб туристів викликає необхідність застосування логістичних підходів до формування туристичних потоків і пов'язаних з ними потоків матеріальних і

нематеріальних благ. Логістичний підхід передбачає оптимізацію взаємодії всіх підприємницьких структур, які забезпечують життєдіяльність і задоволення пізнавально-культурних, рекреаційно-оздоровчих, культово-релігійних, освітніх, спортивних, пригодницьких та інших потреб туристів. [13, 14]

Рис. 2.1 Процеси обслуговування туристичних маршрутів, які визначають собівартість туристичного продукту [15, 16]

Джерело: розробка автора

Логістичний підхід до формування туристичного продукту передбачає отримання синергічного ефекту, який являє собою мультиплікативний ефект від синхронізації процесів обслуговування туристів у просторі й часі. Концепція логістики спрямована на поєднання дій усіх структур туристичної індустрії, починаючи з отримання замовлень на подорожі і закінчуючи

високим рівнем якості обслуговування туристів, з метою досягнення економічного та соціального ефекту.

Ціни на туристичний продукт визначаються за законами ринку. Особливого значення в ціноутворенні набуває підвищення якості туристичного обслуговування та рівня його безпеки для життя і здоров'я туристів, а також вибір оптимальних схем туристичних маршрутів на основі критеріїв ефективності.

Принципова новизна логістичного підходу до організації діяльності підприємств туристичної індустрії полягає в забезпеченні органічного взаємозв'язку між різними структурами формування, просування на ринок і реалізації туристичного продукту, а також наскрізного управління матеріальними та фінансовими потоками за допомогою новітніх інформаційних технологій. [17]

Сутність концепції логістики в туристичній діяльності полягає в організації економічного управління на основі інтеграції та оптимізації процесів формування туристичних потоків і необхідних для їхнього обслуговування матеріальних, фінансових, сервісних та інформаційних потоків. Сутність логістики в туризмі випливає з поняття "логістика", що було розкрито на першому Європейському конгресі (1997) з питань матеріальних потоків як вчення про системне планування, управління та контроль за матеріальними, інформаційними і пасажирськими потоками. Логістичне вчення дозволяє визначати туристичний потік як сукупність процесів, які забезпечують рух туристів у певному часовому інтервалі і вимірюються в абсолютних одиницях.

Логістика в туризмі покликана забезпечити ефективне формування туристичного продукту на основі різноманітних потоків туристів. Логістичний підхід до економічного управління дозволяє перейти від дискретного (переривчатого) до наскрізного (інтегрованого) планування туристичної діяльності. [18]

Взаємозв'язок туристів (мандрівників різної цільової спрямованості) зі сферою задоволення їхніх потреб, а саме, з придбанням послуг та організацією подорожей, характеризує туристичний бізнес як особливий вид підприємницької діяльності. Туристична діяльність охоплює організацію подорожей та надання послуг, необхідних для задоволення різноманітних потреб туристів, через систему ринкових відносин, тобто через купівлю-продаж, з метою одержання прибутку або іншої вигоди. Взаємозв'язок потоків туристичних послуг і фінансових потоків здійснюється через ринок туристичного продукту, який являє собою сферу економічних відносин між виробниками і споживачами туристичних послуг. [19, 20] Суб'єктами туристичного ринку виступають юридичні та фізичні особи, що є виробниками і покупцями туристичного продукту, який виступає об'єктом ринкових відносин, тобто відносин купівлі-продажу туристичних послуг.

До основоположних функцій туристичного ринку за думкою науковців належать такі:

1) просування туристичного продукту від виробника до туриста (споживача);
2) реалізація вартості та споживної вартості туристичних послуг, що входять до складу туристичного продукту;
3) інвестування грошових коштів у забезпечення діяльності та розвиток туристичної індустрії й формування нових видів туристичного продукту.

Туристичний продукт як комплекс туристичних послуг, необхідних для задоволення потреб туриста під час його подорожі, виступає основним товаром на туристичному ринку. [21, 22, 23]

Оскільки туристичний продукт являє собою комплекс туристичних послуг, то існують різні структури, які забезпечують приймання та обслуговування туристів (готелі, туристичні комплекси, кемпінги, мотелі, пансіонати, підприємства харчування, транспорт, установи культури, розваг, спорту, оздоровлення, рекреації і т. п.). Сукупність таких структур є туристичною індустрією.

Усі підприємства туристичної індустрії, реалізуючи свої послуги туристам безпосередньо або через туристичних операторів (агентів), одержують доход як джерело відшкодування витрат та отримання прибутку.

У ринковій економіці діяльність підприємств туристичної індустрії аналогічно іншим сферам діяльності орієнтується на попит потенційних туристів. Виготовляти туристичні послуги, не знаючи споживчого попиту, означає марнувати ресурси. [24] Тому планування обсягів реалізації туристичного продукту (окремих туристичних послуг) виступає вихідним моментом процесу економічного управління суб'єктом підприємництва в туризмі. Це означає, що плануванню виробничо-обслуговуючої та фінансової діяльності підприємства туристичної індустрії має передувати вивчення ринку й обґрунтування планів реалізації туристичного продукту (послуг).

Основою розробки плану реалізації виступають дані моніторингу та маркетингових досліджень відповідних сегментів туристичного ринку. [25] Моніторинг при цьому розглядається як спостереження за діяльністю, збирання інформації, її оброблення, узагальнення, аналіз і підготовка даних для використання в процесі планування.

Маркетингові дослідження повинні визначити рівень впливу зовнішнього макро- і мікросередовища на обсяги реалізації пропонованого туристичного продукту (послуги) на конкретному ринку в плановому періоді.

Прогнозовані маркетингом обсяги попиту на конкретний вид послуг стають основою для розробки планів комплектування турпродукту і всієї фінансово-господарської діяльності підприємств туристичного бізнесу.

Варто пам'ятати: не комплектування туристичного продукту, а потім організація його збуту повинні бути законом при плануванні туристичної діяльності, а навпаки, оцінка можливостей вигідного продажу кожного конкретного туристичного продукту, а потім організація його виробництва відповідно до попиту кожного сегмента ринку і кожного покупця. Іншими словами, планування виробництва туристичного продукту або окремих послуг має здійснюватися з урахуванням того, скільки, чого, де, коли, кому і на яких

умовах можна продати, щоб отримати прибуток або іншу вигоду. Тому основою розробки плану реалізації суб'єктів підприємництва в туризмі виступають дані моніторингу і маркетингових прогнозів ринкового попиту на окремі види туристичних послуг і турпродукт в цілому.

Обсяг реалізації турпродукту характеризує соціально-економічний розвиток країни (регіону), виступає індикатором рівня доходів та якості життя населення, а для підприємницьких структур є умовою одержання прибутку і внутрішнім джерелом інвестиційних ресурсів, тобто фактором забезпечення саморозвитку.

Виручка від реалізації турпродукту по-іншому називається доходом від основної діяльності в туризмі. Вона визначається обсягом проданого туристичного продукту в грошовому (вартісному) вираженні.

2.2. Класифікація планів реалізації туристичних послуг (турпродукту)

В умовах поглиблення ринкових відносин планування обсягів реалізації окремих туристичних послуг або їхніх пакетів є не тільки вихідним моментом, а й найбільш відповідальним етапом планування всієї фінансово-господарської діяльності суб'єктів туристичного бізнесу. Туристичний продукт формується туроператором, виходячи з кон'юнктури туристичного ринку відповідно до замовлень потенційних туристів або організацій. Туроператор отримує право на реалізацію послуг, які включені в пакет за відповідним туром, на основі договорів з особами, що надають окремі послуги, або з туроператором, який приймає туристів і забезпечує надання всіх видів послуг, які забезпечують тур.

Конкретне замовлення туристів на формування пакета туристичних послуг оформляється в письмовій формі як угода, що має характер попереднього договору. При плануванні обсягів реалізації туристичного продукту враховується комплекс заходів, спрямованих на створення та підготовку до реалізації туристичних послуг. Місцем реалізації туристичних

послуг є країна, в якій зареєстровано суб'єкт, що реалізує туристичний продукт, а місцем надання туристичних послуг – країна, на території якої надаються реалізовані послуги.

Реалізація туристичного продукту оформляється договором на туристичне обслуговування за встановлену плату. Такий договір укладається в письмовій (електронній) формі відповідно до законодавства України. Формою письмового договору на туристичне або екскурсійне обслуговування може бути ваучер, який є документом суворої звітності.

Важливою складовою договору з реалізації туристичного продукту є умови безпеки туризму. Під безпекою туризму розуміється особиста безпека туристів, збереженість їх майна, не нанесення шкоди довкіллю під час подорожування.

План реалізації всього асортименту туристичних послуг визначає програму їхнього виробництва, ресурсного забезпечення, розрахунків собівартості, прибутку та рентабельності окремих послуг і всього турпродукту та інших показників господарської діяльності туристичних підприємств.

При плануванні продажу туристичних послуг (товарів) необхідно враховувати характерні риси туристичного ринку, що визначають його класифікацію [29]:

1 Спеціалізація ринку, на якому функціонує туристичне підприємство, визначається об'єктом реалізації, що пропонує підприємство. До таких об'єктів відноситься окрема туристична послуга або їхня сукупність без утворення туристичного продукту, окремий товар або товарна група для туристів і, нарешті, туристичний продукт як комплекс туристичних послуг і товарів.
2 При плануванні виділяється внутрішній ринок, який може бути загальнодержавним або регіональним (місцевим), ринок для іноземних туристів і ринок для виїзного туризму. Окремо в цій групі може виділятися міський і сільський туристичний ринок.

3 За рівнем монополізації в туризмі переважає конкурентний ринок із усіма його атрибутами, хоч об'єкти туристичного інтересу можуть бути унікальними.

4 За рівнем насичення туристичний ринок може бути ринком продавця, коли попит на ньому переважає пропозицію, або ринком покупця, якщо пропозиція перевищує чи дорівнює попиту. [30] Ця характеристика відіграє велику роль при розробці збутової політики підприємства, обґрунтуванні стратегії ціноутворення та політики застосування цінових знижок.

5 Рівень інтеграційних зв'язків країн світу визначає відкритість туристичного ринку. Наприклад, замкнутий (автактичний) ринок обмежується територіальними рамками в'їзду туристів і туристичних груп, оскільки застосовується адміністративна заборона або обмеження на пересування поза встановленим маршрутом.

6 Життєвий цикл ринку визначає такі його види: народжуваний, зростаючий, стабільний, занепадаючий та безперспективний. Кожен з цих видів ринку вказує на доцільність (недоцільність) нарощування туристичної діяльності.

Знання основних характеристик ринку туристичного продукту дозволить підприємству визначити свою "ринкову нішу", тобто відшукати прийнятний для нього сегмент ринку і визначити кількісні параметри реалізації своїх туристичних послуг. [31]

Крім того, при плануванні обсягів реалізації туристичного продукту необхідно враховувати, що формування та просування туристичних послуг на ринок знаходиться під впливом зовнішніх факторів; головне:

- політична та економічна ситуація в країні й у світі;
- рівень конкуренції на внутрішньому і зовнішньому ринках;
- міжнародне становище країни і рівень глобалізації;
- екологічні умови розвитку туризму;

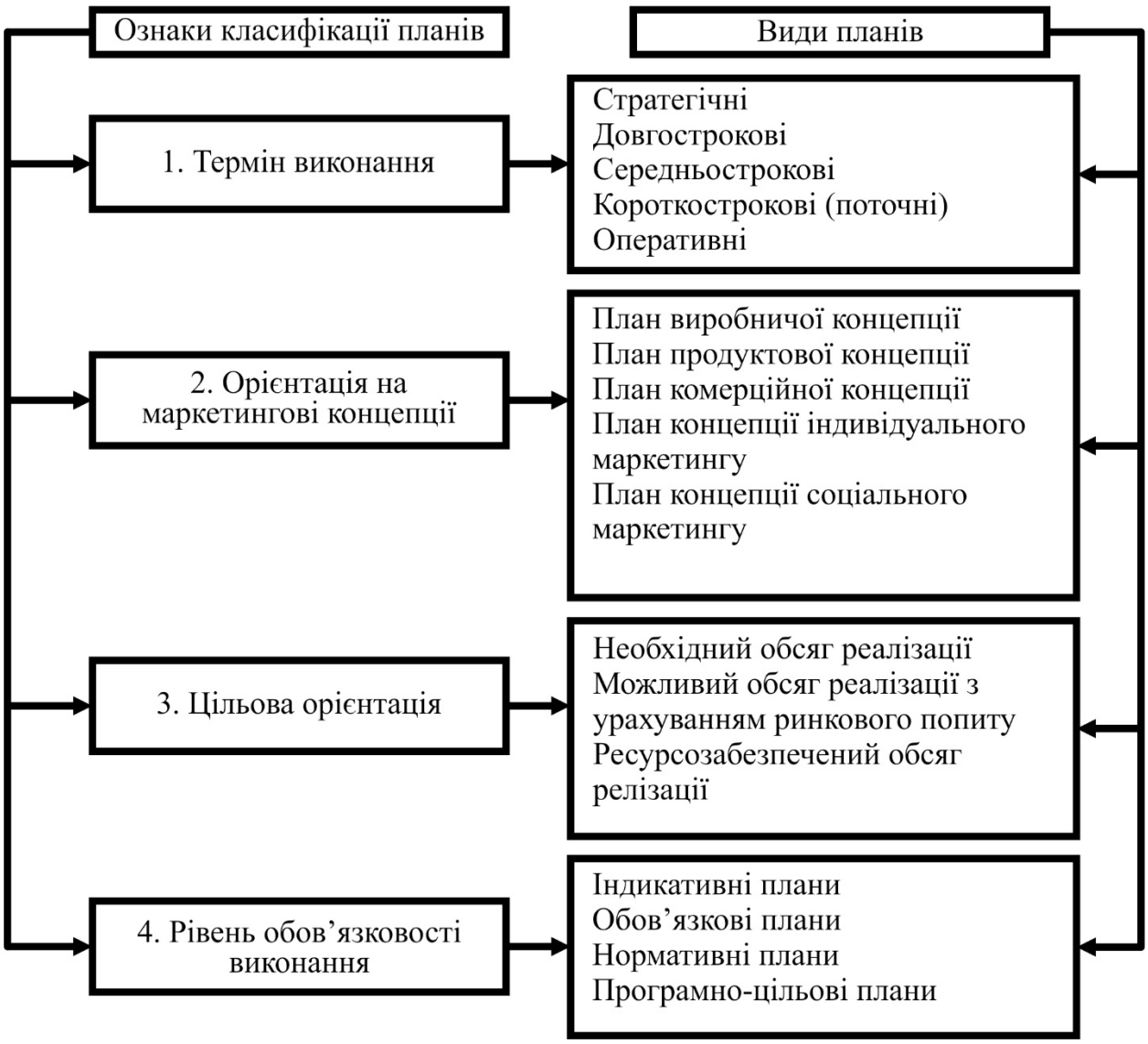

Рис. 2.2 Класифікація планів реалізації туристичного продукту (послуг)

Джерело: [32] з доробкою автора

– інфраструктура обслуговування туристів (віддаленість аеропортів, автострад, наявність кемпінгів, мотелів, готелей, ротелей, ботелей, флотелей тощо).

Перш ніж проводити планові розрахунки, необхідно з існуючої системи планів вибрати той вид, що більше інших відповідає конкретному завданню і реальній ситуації. Види планів класифікуються за різними ознаками, головні з яких представлені на рис. 2.3.

Розробка планів реалізації турпродукту або окремих послуг ґрунтується на принципах науковості, комплексності, безперервності, реальності, цілеспрямованості.

Стратегічні, довгострокові та середньострокові плани реалізації передбачають перспективи розвитку діяльності підприємства.

Головною особливістю цих планів є те, що вони складаються на основі концепції економічної, соціальної та науково-технічної політики підприємства.

Поточні плани складаються на рік з розподілом по кварталах і місяцях. Вони передбачають послідовну реалізацію середньострокових і довгострокових планів з урахуванням реальної кон'юнктури ринку та умов господарювання, охоплюють ширше коло завдань і виступають гнучкою формою планового управління діяльністю підприємств.

Оперативні плани – це деталізовані завдання для кожного виконавця поточного плану на короткий період (декаду, тиждень, день, годину).

При обґрунтуванні планів реалізації турпродукту підприємств застосовуються у взаємозв'язку два підходи.

Перший підхід передбачає використання маркетингових концепцій планування, які орієнтують на врахування ринкового попиту і конкурентного середовища, а другий – спирається на цільові орієнтири, пов'язані з необхідним, можливим або ресурсозабезпечним обсягом реалізації турпродукту та окремих послуг.

2.3 Туристські потоки та моделі їх розподілу у світовому масштабі

Закономірності туристичних потоків. Облік потоків туристів між регіонами є найважливішим чинником, що дозволяє розглядати окремі компоненти туріндустрії як цілісну систему, а чи не як ряд деяких не пов'язаних між собою частин. Туристський потік – це форма взаємодії між місцем призначення, де є пропозиція туристських послуг та товарів, та місцем відправлення, де є попит чи дефіцит подібних послуг та товарів. Туристські потоки не виникають стихійно, а підкоряються певним правилам. На них впливають первинні та вторинні фактори.

Первинні фактори пов'язані з економічним станом того регіону, звідки вирушають туристи, і включають такі показники, як рівень добробуту населення, його мобільність, право на відпочинок.

Вторинні фактори включають доступність дестинації призначення, визначні пам'ятки, рівень сервісу, що надається в місцях призначення. Вартість поїздки так само важлива, як і маркетингова і рекламна стратегія дестинації, що приймає.

Туристські потоки – досить складне явище, яке зазнає впливу багатьох інших взаємопов'язаних факторів. Були зроблені спроби проаналізувати їх і встановити правила, що регулюють розмір потоків між країнами. Так, у 1970 р. було відібрано 14 країн, які протягом кількох років мали відносно стабільний потік туристів та на які припадала основна частина світової туристської діяльності. Вчені Вільямс та Зелінський визначили фактори, які допомогли пояснити стабільність цих потоків. До них відносяться відстань між країнами (що більша відстань, тим менший обсяг потоку), міжнародні контакти (ділові, культурні зв'язки між країнами), привабливі переваги однієї країни для мешканців іншої. Наступна спроба пояснити закономірності туристських потоків полягала у побудові гравітаційної моделі, що базується на двох основних показниках. Перший включає первинні і вторинні фактори, що пояснюють походження цих потоків. Гравітаційна модель показує, що чим більше регіонів, що дають імпульс для утворення первинних та вторинних факторів, тим чисельніші потоки туристів між ними. Другий показник носить стримуючий характер, оскільки ґрунтується на відстані між місцем відправлення та місцем призначення. При цьому тривалість та вартість поїздки значно впливають на розміри потоків. У разі збільшення відстані та вартості поїздки скорочується кількість туристів, які відвідують дестинацію. У зв'язку зі зростанням кількості туристських потоків за останні роки уряди та міжнародні організації запровадили систему виміру як міжнародного, так і внутрішнього туризму. Ще 1981 р. зарубіжний дослідник Медлік назвав три основні причини, що визначають важливість статистичного виміру потоків.

По-перше, статистика необхідна у тому, щоб відстежувати динаміку туристських потоків. Це допомагає у складанні прогнозів та у визначенні тенденцій розвитку ринку. По-друге, аналіз статистичних даних дозволяє фахівцям, які займаються плануванням та розвитком туризму, найбільш ефективно добиватися поставлених цілей. По-третє, статистика використовується як державним, так і приватним секторами як основа проведення маркетингових заходів. Статистичні дані для вимірювання туристичних потоків можуть бути класифіковані в такий спосіб. Перша категорія – це дані про розмір туристських потоків, тобто інформація про кількість туристів, які виїжджають із регіону або відвідують його за певний період часу. Така інформація є основою визначення обсягу туристської діяльності. Ці статистичні дані також включають відомості про тривалість перебування туристів у місцях відпочинку. Друга категорія – це дані про характерні особливості туристів. На відміну від першої категорії, яка визначає кількісний склад туристських потоків, дана категорія надає інформацію якісного характеру про туристів (стаття, вік, соціально- економічна приналежність тощо) та про модель їхньої поведінки (мета поїздки та відношення до місця призначення). Дуже часто статистичні дані першої та другої категорії збираються одночасно. Третя категорія – це дані про фінансові надходження та витрати. Туристські потоки – це не просто пересування людей, а процес, який має важливе економічне значення для місця відправлення туристів, місць призначення та транспортної системи, зайнятої перевезенням туристів. Цілком зрозуміло, що туризм пов'язаний із потоком грошей, які заробляються в одному місці та витрачаються в іншому.

Існує низка методів для вимірювання туристичних потоків. [33]

Розмір туристичного потоку можна оцінити за даними імміграційних служб як чисельність людей при в'їзді або виїзді з певного місця. Природно, що це дані характеризують лише міжнародний туризм і враховують потоки внутрішнього туризму. У місцях призначення кількісний облік туристів ведеться у готелях та в інших засобах розміщення шляхом заповнення

туристами реєстраційних карток. На жаль, цей метод не є цілком ефективним, тому що не враховує тих туристів, які зупиняються у своїх друзів чи родичів.

Для збору статистичних даних про туристські потоки широко використовуються опитувальні листи. Статистичні дані щодо внутрішнього туризму можуть бути отримані шляхом проведення опитування населення за місцем проживання. Результати таких опитувань надають інформацію про характер і тривалість поїздки, що вже відбулася, а також про витрати, зроблені туристами, і маршрут їх пересування. У туристських зонах також проводяться опитування з метою визначення кількості туристів, які відвідали ту чи іншу пам'ятку.

Статистичні дані про туристів можуть бути отримані й іншими шляхами, наприклад, до реєстраційних карток готелів додається ряд питань, що цікавлять фахівців з туризму. Але найчастіше таке опитування проводиться серед вибіркової групи туристів, які надають дані про себе, свій відпочинок та про те, яке враження на них справило місце відпочинку.

Статистичні дані про витрати можуть бути отримані в результаті безпосереднього опитування туристів, службовців готелів, постачальників продукції та послуг. При вивченні потоків міжнародного туризму дані про витрати можуть бути надані банками, які ведуть облік обміну іноземної валюти.

Незважаючи на різноманітність наявних методів збору статистичних даних про туристичні потоки, ці дані не завжди бувають досить точними. Насамперед, це з визначенням самого поняття "турист". Хоча вже й існує чітко сформульоване та узгоджене на міжнародному рівні визначення цього терміну, проте не у всіх країнах ним користуються. Проблема полягає й у тому, що методи проведення опитувань відрізняються не тільки у різних країнах, а й навіть усередині однієї країни. Статистичні дані, отримані на основі опитувань, подають цифри про події, а не про людей, тому турист, який відвідує одну країну двічі на рік, буде враховуватися не як одна людина, яка приїхала в одну країну двічі, а як дві людини, які прибули до цієї країни. країну

за певний період. Ослаблення прикордонного контролю, особливо у країнах Шенгенського простору, ще більше посилює проблеми статистичного обліку туристів.

Розподіл туристичних потоків у світовому масштабі. Чинники, що впливають напрями туристських потоків. Після закінчення Другої світової війни розпочався період розквіту міжнародного туризму. За чотири десятиліття (1950-1990 рр.) кількість прибуття у світі зростала в середньому на 7,1% на рік, і до 1990 р. щодня кількість людей, які перебувають у закордонній поїздці, налічувала більше одного мільйона. [34]

Якщо в 1950 р. число прибуттів міжнародних туристів становило понад 25 млн., то до 1990 р. воно досягло 455 млн. За цей період міжнародний туризм був підданий впливу низки факторів, які могли значно перешкодити його розвитку. До таких чинників можна зарахувати економічні спади, коливання валютних курсів, нестабільні ціни на нафту. Але бажання людей подорожувати виявилося сильнішим за всі ці негативні фактори.

На початку 1960-х років. туризм стає справді міжнародною індустрією, яка виконує стандартизовані функції. Освіта нової індустрії та формування великого сегмента людей, які мають бажання, час і кошти вирушити в подорож, призвели до швидкого зростання міжнародного туризму. До цього періоду можна віднести появу великих транснаціональних компаній, які почали пропонувати пакетні тури та пільгові тарифи. Діловий туризм також відіграв важливу роль у цьому процесі та у 1960-х роках. став являти собою один із важливих секторів туристичного ринку.

Природні катаклізми, економічна та політична нестабільність, військові дії, терористичні акти – всі ці фактори сильно впливають на розвиток та ефективне функціонування міжнародного туризму.

Кризові явища останнього часу серйозно вплинули на зовнішність світової туріндустрії. Військові події у Перській затоці у 1990-1991 рр. значно скоротили потік туристів до країн Перської затоки, східної частини Середземного моря та Північної Африки. При цьому серйозно постраждали

багато компаній, зокрема авіакомпанії. Деякі з них розорилися, інші протягом кількох наступних років змушені були долати труднощі, що виникли. Загалом 90-ті роки. XX ст. характеризувалися спадом темпів зростання міжнародного туризму, які становили близько 4% на рік. Акти тероризму, які зазнали міст США у вересні 2001 р., мали значний негативний драматичний вплив на ситуацію в туристському бізнесі. Навіть війна в Перській затоці не мала таких драматичних наслідків для турбізнесу і не зупинила розвиток галузі. Різко скоротилася кількість в'їзного туризму до США (на 10,7 %), і навіть значно зменшилася кількість поїздок у країні. Численні турфірми, готелі та авіакомпанії не лише зазнали значних збитків, а й збанкрутували.

Величезні збитки тероризм завдав туріндустрії Близькосхідного регіону, насамперед Ізраїлю. У 2002 р. обсяг іноземних туристичних прибуттів у Єрусалим знизився на 90%, в Ейлат – на 70%. За офіційною статистикою, останнім часом у країні закрилося 10% готелів, за неофіційними даними – набагато більше. Ціни на проживання знижено на 25%. Для туріндустрії Індонезії мав великі негативні наслідки теракт, скоєний у жовтні 2002 р. Внаслідок вибуху загинуло 600 людей. Було повністю зруйновано 17 будівель, серйозно постраждали 53 будівлі. У складній ситуації опинилися готелі країни. Якщо середнє завантаження готелів на Балі у жовтні було 70%, то після теракту наприкінці жовтня воно становило 14%. Тисячі іноземних туристів залишили острів протягом кількох днів. Розвиток міжнародного туризму Індії також сильно страждає від загрози терактів та конфлікту з Пакистаном, нестабільної ситуації в Афганістані. Усе це перешкоджає просуванню національного турпродукту на міжнародному ринку.

Британський туристичний ринок також зазнав великих втрат. Це пов'язано не лише з терактами, а й з епідемією ящуру, яка широко висвітлювалася у світових ЗМІ у 2001 р. Цей рік був найневдалішим для британської туріндустрії за попередні 20 років.

Одним із факторів, що спричинили зниження обсягу турпотоку в Європі, став перехід європейських країн до єдиної валюти. Це спричинило зростання

цін на послуги. У низці країн вони зросли на 10-15%. Особливо відчутно вартість послуг зросла у Греції, Іспанії, Фінляндії. У 2003 р. на міжнародному туризмі негативно позначилися воєнні дії в Іраку. Більше інших, як завжди, постраждали авіакомпанії. Готельний бізнес також зазнав втрат. Вже на початку бойових дій в Іраку обсяги бронювання скоротилися на 25%. При цьому в жодній з країн, що перебувають у регіоні, що воює, не було зафіксовано випадків, щоб туристи постраждали від військових дій. Аналогічна ситуація була відзначена у 1991 р. під час війни у Перській затоці, коли готелі Тунісу та Марокко, розташовані за тисячі кілометрів від арени воєнних дій, стояли порожніми. Крім того, 2003 відзначений таким негативним явищем, як атипова пневмонія (SARS). Всесвітня організація охорони здоров'я назвала це «світовою загрозою». Спалах невідомої інфекції почався в лютому 2003 р. на території китайської провінції Гуандун. У зв'язку з цим туризм, який у Східній Азії залишався протягом багатьох десятиліть однією з найбільш процвітаючих галузей економіки регіону, зазнає небувалих збитків. Потоки туристів у більшість країн регіону скоротилися на 40-80%. Катастрофічна ситуація складається у таких країнах, як Гонконг, Китай, В'єтнам. До цих країн бояться летіти не лише туристи, а й представники ділових кіл, спортсмени, артисти.

За прогнозами Всесвітньої асоціації повітряного транспорту ІАТА, збитки світової індустрії гостинності від епідемії атипової пневмонії становила 10 млрд $. Велика частина втрат прийшлась на авіакомпанії країн Азії. За оцінками фахівців, збитки розподілилася так: 6 млрд $ – на міжнародні рейси і близько 4 млрд $ – на внутрішні рейси.

За оцінкою фахівців агентства зайнятості ООН, глобальний спад у туристичній сфері, спричинений епідемією, призвів у 2003 р. до втрати 5 млн. робочих місць у туризмі та готельному бізнесі. Таким чином, за оцінкою фахівців, у міжнародній туріндустрії за період після теракту в США 11 вересня 2001 р. загальна кількість скорочень робочих місць досягла 11,5 млн, (тобто ліквідація кожного сьомого робочого місця), що у відносних показниках

відповідає скороченню на 5%. У таких країнах, як Китай, Гонконг, Сінгапур, Тайвань та В'єтнам, цей Показник наблизився до 30%. Незважаючи на внутрішні та зовнішні несприятливі фактори, міжнародний туризм розвивається. З'являються нові країни, звідки випливають потоки туристів, нові дестинації, нові форми туризму.

У 2001 р. кількість закордонних поїздок зменшилася порівняно з 2000 р. (696,1) на 0,5 % і становило за підсумками 2001 р. 692,9 млн. За останні 20 років це перше зниження цього показника. У 2002 р. обсяг туристських потоків у світі знову зріс на 1,4% і становив 702,6 млн міжнародних прибутків. Це майже на 10 млн. більше, ніж у 2001 р., і на 7 млн перевищує показник 2000 р. За даними UNWTO, найпривабливішою країною планети з погляду туризму залишається Франція. 2002 р. вона прийняла 76,7 млн туристів. [35, 36] Друге місце за кількістю прийому іноземних туристів, як і раніше, утримує Іспанія, яка обігнала за цим показником таку туристичну державу, як США. Причому кількість туристів, які відвідали Іспанію в 2002 р., збільшилася на 3,3% по відношенню до 2000 р., в той час як туристські потоки в США скоротилися на 10,6% (через теракти, що сталися 1 вересня 2001 р.). В останні роки показник темпу розвитку туризму в Іспанії зменшився, хоча він, як і раніше, вищий, ніж у середньому по Європі (3,6 %). Причина зниження пов'язана не лише з терактами та екологічними катастрофами, а й з тим, що наразі Іспанія переживає бум житлового будівництва. На даному етапі розвитку іспанської економіки цей вид бізнесу є більш ефективним, ніж інвестування коштів в індустрію туризму, що і спричинило опіку капіталу з даної галузі. Найбільш відвідуваною областю Іспанії 2002 р. стала Каталонія. За Каталонією слідують Канарські та Балкарські острови, узбережжя Андалусії. Загалом з першої десятки держав – лідерів із прийому іноземних гостей з явним «плюсом» 2002 р. закінчили КНР (+11%), Великобританія (+6%) та Іспанія (+4,4%). Загалом динаміка розвитку міжнародного туризму у другій половині XX ст. вплинула на загальний стан світової економіки. Деякі країни і навіть цілі регіони

вирішували свої проблеми переважно за рахунок валютних надходжень від туризму.

США, незважаючи на кризу і значне скорочення надходжень після теракту 2001 р., за доходами від туризму залишаються безперечним світовим лідером, отримавши 67 млрд $. Серед рекордсменів з доходів найвищих результатів досягли Гонконг (Китай), Китай та Австрія, зареєструвавши у 2002 р. двозначне зростання.

З країн із середнім та високим рівнем доходів найбільша залежність сумарних експортних надходжень (товари та послуги) від міжнародного туризму склалася у Хорватії, Греції, Туреччині.

Перед міжнародного туризму припадає близько 8 % світового валового національного продукту, 7 % світових інвестицій, 14 % світових споживчих витрат, 5 % податкових надходжень. У Західній Європі, Північній Америці та Південній Азії кожне 13-е робоче місце припадає на туріндустрію, у Південно-Східній Азії кожен 15-й працівник зайнятий у турбізнесі. Основна кількість прибуття та відправлення міжнародних туристів концентрується в невеликій кількості країн, розташованих головним чином на території Європи (в Австрії, Швейцарії, Фінляндії, Данії та Німеччині майже кожен житель щорічно подорожує) та Північної Америки. Це, у свою чергу, визначає певний дисбаланс між західними країнами з розвиненою економічною структурою і країнами, що розвиваються, які змушені брати участь у конкуренції за невеликий, але ринок, що розвивається, пропонує відпочинок у віддалених місцях туристичного призначення.

Найбільшими експортерами туристичних послуг є Франція, Іспанія, Італія, США, імпортерами – Німеччина, Японія, Великобританія, США. Країни, що мають активний баланс у сфері міжнародного туризму, в основному постачають туристів (США, Японія та ін.), Що пояснюється вищим рівнем та вартістю послуг на внутрішньому ринку, ніж в інших країнах. За величиною витрат за міжнародний туризм США вийшли на перше місце світі.

У класифікації UNWTO виділяються країни, які у першу чергу є країнами-постачальниками туристів, і країни, які у першу чергу приймають туристів. Абсолютним лідером за кількістю туристів, що виїжджають з країн, є Німеччина. Традиційно доцільними місцями відпочинку залишаються Австрія, Італія, Франція, Нідерланди, Греція, Великобританія та США. З'являється і нова популярна дестинація – країни Східної Європи. [36]

Американці вважають за краще їздити до Мексики (понад 30% виїзного потоку), Європи (близько 30%), Канади (20%).

За величиною витрат за міжнародний туризм громадяни США вийшли перше місце (ними доводиться 12 % світових витрат туристів, які виїжджають межі своїх країн). Характерною рисою виїзного туризму Великобританії є орієнтація на країни (80 %). Туристи з Італії та Франції також орієнтуються переважно на європейські країни. Виїзний туризм Японії переважно орієнтований країни Азії. Більше половини виїзного потоку японських туристів посідає цей регіон, приблизно 25 % – на європейські держави та близько 24 % – на країни Америки.

Досить важко побудувати єдину модель розподілу міжнародних туристичних потоків, оскільки окремі країни мають відмінні риси. Крім цього, в кожне місце призначення прибувають туристи з різних місць і при цьому використовують різні транспортні засоби. Встановлено, що 70-80% міжнародних туристів прибувають до місця призначення наземним транспортом, а 20-30% користуються повітряним транспортом. Приблизно 70% поїздок відбувається з метою відпочинку, 30% із загальної кількості міжнародних прибутків посідає ділові поїздки.

Найбільш численні потоки міжнародних туристів вирушають із країн, що знаходяться на стадії вищого економічного розвитку. За винятком Японії та Австралії, всі ці країни зосереджені в Європі та Північній Америці, причому на частку Німеччини, США, Великобританії та Японії припадає майже половина всіх витрат, пов'язаних із міжнародним туризмом.

Особливий інтерес серед цих країн має Японія. У 90-х роках. XX ст. японці стали найбільш активно займатися міжнародним туризмом (темпи приросту виїзного туризму становили 8% на рік). Очікується, що Південна Корея та деякі інші країни Південно-Східної Азії наслідують приклад Японії.

Кожна окрема країна має свій типовий список місць для туристичних поїздок, куди включені насамперед сусідні країни, а також США, Великобританія, Німеччина, Франція, Іспанія, Італія.

Подорожі на невеликі відстані, тобто у сусідні країни, займають важливе місце у розвитку туризму, і на їхню частку припадає до 40 % від загальної кількості міжнародних туристських поїздок.

Загалом туризм у світі проявляється у різних явищах, зв'язках і відносинах, що визначає необхідність його класифікації, тобто угруповання за окремими однорідними ознаками, що залежать від певних практичних цілей.

Відома велика кількість підходів до класифікації туризму, що розрізняються за принципами побудови, прикладних завдань і навіть розуміння сутності туризму.

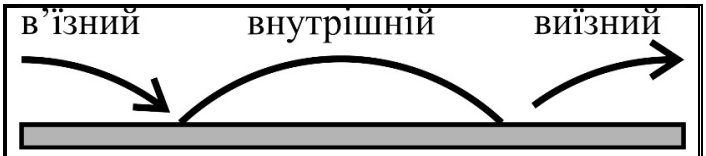

Рис. 2.3 Види туризму
Джерело: розробка автора

Науковцями напрацьовано декілька класифікацій в туризмі. В контексті даного дослідження та відповідно до рекомендацій UNWTO щодо окремої країни розглядаються такі види туризму:

- внутрішній, тобто подорожі мешканців будь-якої країни своєю власною країною;
- в'їзний, тобто подорожі будь-якою країною осіб, які не є її мешканцями (жителями);
- виїзний, тобто подорожі мешканців будь-якої країни до іншої країни;
- транзитний туризм, коли турист, проїздить країну без туристичного обслуговування, можливо, за винятком готельно-ресторанного обслуговування.

В наступному підрозділі представлено аналіз наведених на рис. 2.4. потоків для країн Балканського півострова у відповідності із статистичними показниками, наведеними у табл. 2.1.

2.4 Аналіз туристичних потоків країн Балканського півострова

На офіційному сайті UNWTO [36] наведені статистичні показники *в'їзних туристичних потоків* для наступних країн Балканського півострова:

З табл. 2.1 видно, що на всьому періоді спостереження – 1995-2021 рр. є статистичні данні з Хорватії, Північної Македонії та Словенії. Трохи меншим – з Боснії і Герцеговини – 1997-2021 рр. Ще один період – з Чорногорії і Сербії. Сербія потрапила до цього переліку через те, що до 2021 року статистичний аналіз провадився, – Сербія + Чорногорія – разом. Для чистоти дослідження автор вирішив обмежити термін дослідження коридором $P_{\text{вх}} \in [2002; 2021]$. Але цього періоду цілком достатньо як для визначення безпосередньо туристичних потоків, так і спрогнозувати динаміку їх змін.

Таблиця 2.1 – Наявність офіційних статистичних даних по динаміці в'їзних туристичних потоків для наступних країн Балканського півострова

Країна	Період спостереження
Боснія і Герцеговина	1997-2021 рр.
Хорватія	1995-2021 рр.
Косово	дані відсутні*
Чорногорія	2002-2021 рр.
Північна Македонія	1995-2021 рр.
Сербія	2002-2021 рр.
Словенія	1995-2021 рр.
Воєводина	дані відсутні**

Примітка

* Не наведено, бо Косово є частково визнана республіка

**Не наведено, бо Воєводино є край, який входить до республіки Сербія

Джерело: розробка автора на підставі [36].

Протягом 1997-2019 років в'їзний туристичний потік у Боснії та Герцеговині стало зростав з невеличкими коливаннями (2001 рік – 139 тис. осіб, 2009 рік – 311 тис. осіб; рис. 2.1). Динаміка в'їзного туристичного потоку

у Боснії та Герцеговини зростала з 115 тис. осіб у 1997 році, до 1 млн 198 тис. осіб у 2019 році. Світова пандемія на COVID-19 негативно вплинула на туристичну галузь.

Не оминула ця тенденція й в'їзний туристичний потік до Боснії та Герцеговини. Він впав з 1 млн 198 тис. осіб у 2019 році до 197 тис. осіб у 2020 році.

Тобто –

$$\delta_{2019-2020} = P_{2019} - P_{2020} = 1\,198 - 197 = 1 \text{ млн } 1 \text{ тис. осіб.}$$

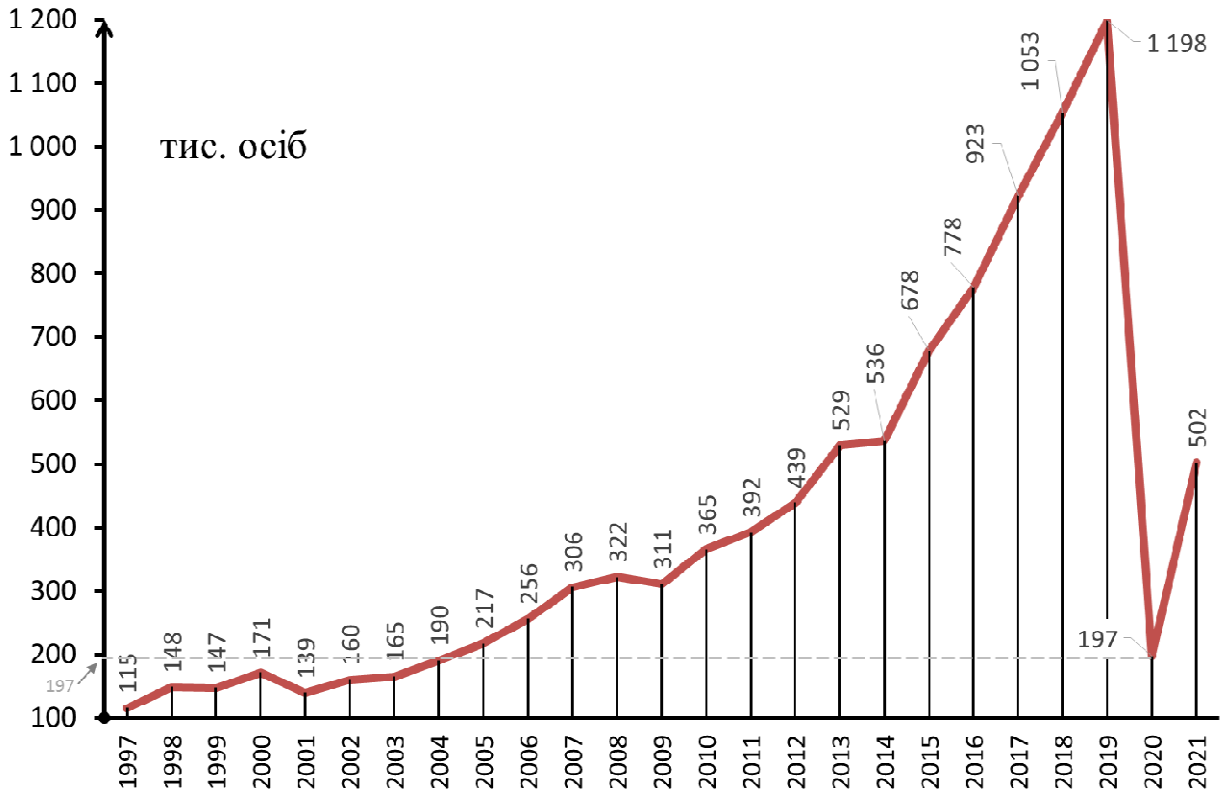

Рис. 2.4 Динаміка змін в'їзного туристичного потоку у Боснії та Герцеговині протягом 1997-2021 рр.

Джерело: розробка автора.

Це відповідає приблизно рівню 2004-2005 років. Методика визначення цього (визначення року до-COVID-ного рівня) наведена нижче в третьому розділі (рис. 3.14). У 2021 році в'їзний туристичний потік зріс до 502 тис. осіб, що є найбільшим між-річним зростанням протягом 1997-2021 рр.:

$$\Delta^{\text{між-річний}}_{2021-2020} = P_{2021} - P_{2020} = 502 - 197 = 305 \text{ тис. осіб}$$

Таблиця 2.2 – Динаміка в'їзного туристичного потоку у Боснії та Герцеговини протягом 1997-2021 років (тис. осіб)

	1997	**1998**	**1999**	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**
потік	115	148	147	171	139	160	165	190	217	256	306	322	311
Δ		+33	-1	+24	-32	+21	+5	+25	+27	+39	+50	+16	-11
	2010	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	
потік	365	392	439	529	536	678	778	923	1 053	1 198	197	502	
Δ	+54	+27	+47	+90	+7	+142	+100	+145	+130	+145	-1 001	+305	

Джерело: розробка автора

В таблицях 2.2-2.11 Δ в загальному вигляді обчислюється наступним чином:

$$\Delta = P_i - P_{i-1},$$

де – P_i – туристичний потік розрахункового року;

P_{i-1} – туристичний потік попереднього перед розрахунковим роком;

Δ – приріст (падіння) туристичного потоку (тис. осіб).

Таблиця 2.3 характеризує зміну в'їзного туристичного потоку у Хорватії протягом 1995-2021 років (тис. осіб), так пандемія на COVID-19 зменшила в'їзний потік аж на 1 млн 1 тис. осіб.

Таблиця 2.3 – Динаміка в'їзного туристичного пот**о**ку у Хорватії протягом 1995-2021 років (тис. осіб)

	1995	**1996**	**1997**	**1998**	**1999**	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**
потік	1 485	2 914	4 178	4 499	3 805	5 831	6 544	6 944	7 409	7 912	7 743	7 988	8 559
Δ		+1 429	+1 264	+312	-694	+2 026	+713	+400	+465	+503	-169	+245	+571
	2008	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**		
потік	8 665	8 694	9 111	9 927	10 369	10 948	11 623	12 683	13 809	15 593	16 645		
Δ	+106	+29	+417	+816	+442	+579	+675	+1 060	+1 126	+1 784	+1 052		
	2019	**2020**	**2021**										
потік	17 353	5 545	10 641										
Δ	+708	-11 808	+5 096										

Джерело: розробка автора

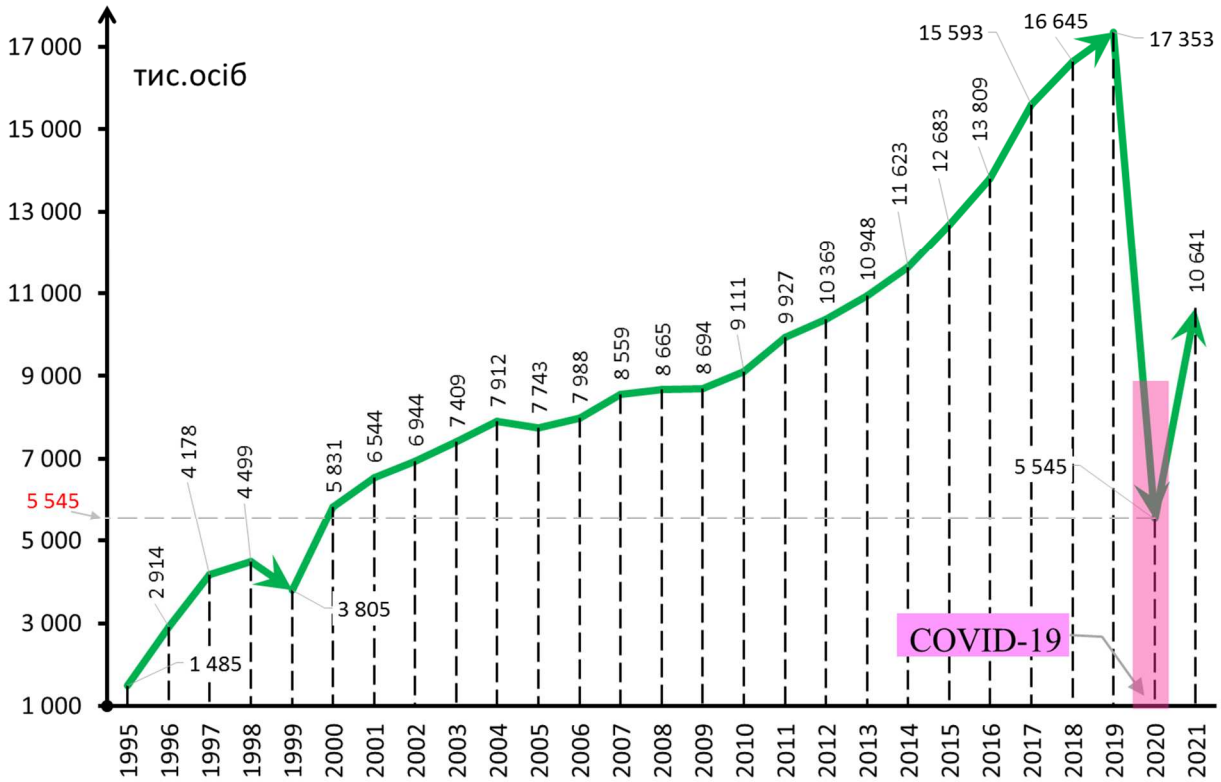

Рис. 2.5 Динаміка змін в'їзного туристичного потоку у Хорватії протягом 1995-2021 рр.

Джерело: розробка автора.

Протягом 1997-2021 років в'їзний туристичний потік у Хорватію зростав різними темпами (найбільшими у 2000 році – +2 млн 26 тис. осіб та 2021 році – +5 млн 96 тис. осіб). Не обійшлось і без падіння (у 1999 році – -694 тис. осіб, у 2002 році – -169 тис. осіб, звичайно же і у COVID-ному 2020 році – -11 млн 808 тис. осіб).

Таблиця 2.4 – Динаміка в'їзного туристичного потоку у Чорногорії протягом 2002-2021 років (тис. осіб)

	2002	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
потік	136	142	188	272	378	984	1 031	1 044	1 088	1 201	1 264	1 324	1 350
Δ		+6	+46	+84	+106	+606	+47	+13	+44	+113	+63	+60	+26
	2015	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**						
потік	1 560	1 662	1 877	2 077	2 510	351	1 554						
Δ	+210	+102	+215	+200	+433	-2 159	+1 203						

Джерело: розробка автора

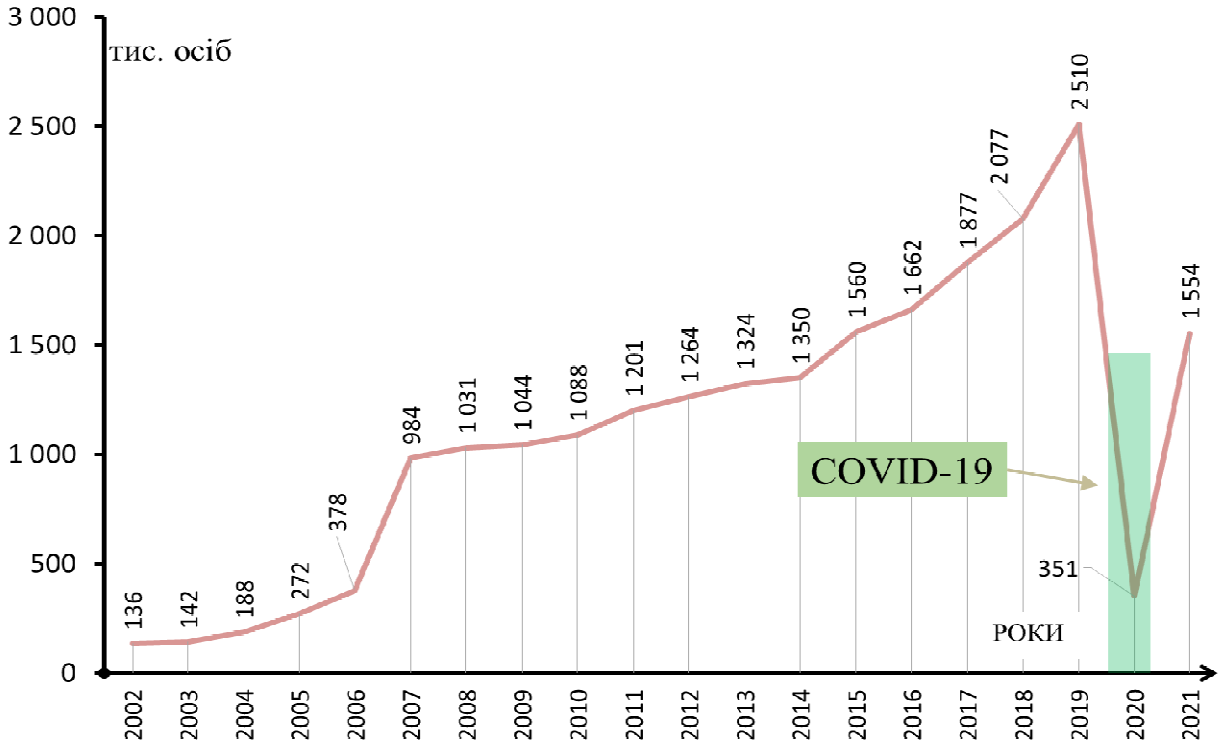

Рис. 2.6 Динаміка змін в'їзного туристичного потоку у Чорногорії протягом 2002-2021 рр.

Джерело: розробка автора.

Протягом 2002-2019 років в'їзний туристичний потік до Чорногорії постійно зростав, хоча і різними темпами. 2020 рік приніс очікуване різке падіння:

$$P^{in\,\Delta}_{2019-2020} = P^{in}_{2019} - P^{in}_{2020} = 2\,120 - 351 = 1\,769\ (\text{тис. осіб})$$

А вже в 2021 році сталося зростання:

$$P^{in\,\Delta}_{2021-2020} = P^{in}_{2021} - P^{in}_{2020} = 1\,554 - 351 = +1\,203\ (\text{тис. осіб})$$

Таблиця 2.5 – Динаміка в'їзного туристичного потоку у Північній Македонії протягом 1995-2021 років (тис. осіб)

	1995	**1996**	**1997**	**1998**	**1999**	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**
потік	147	136	121	157	181	224	99	123	158	165	197	202	230
Δ		-11	-15	+36	+24	+43	-125	+24	+35	+7	+32	+5	+28

	2008	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
потік	255	259	262	327	351	400	425	486	510	631	707
Δ	+25	+4	+3	+65	+24	+49	+25	+61	+24	+121	+76

	2019	**2020**	**2021**
потік	758	118	294
Δ	+51	-640	+176

Джерело: розробка автора

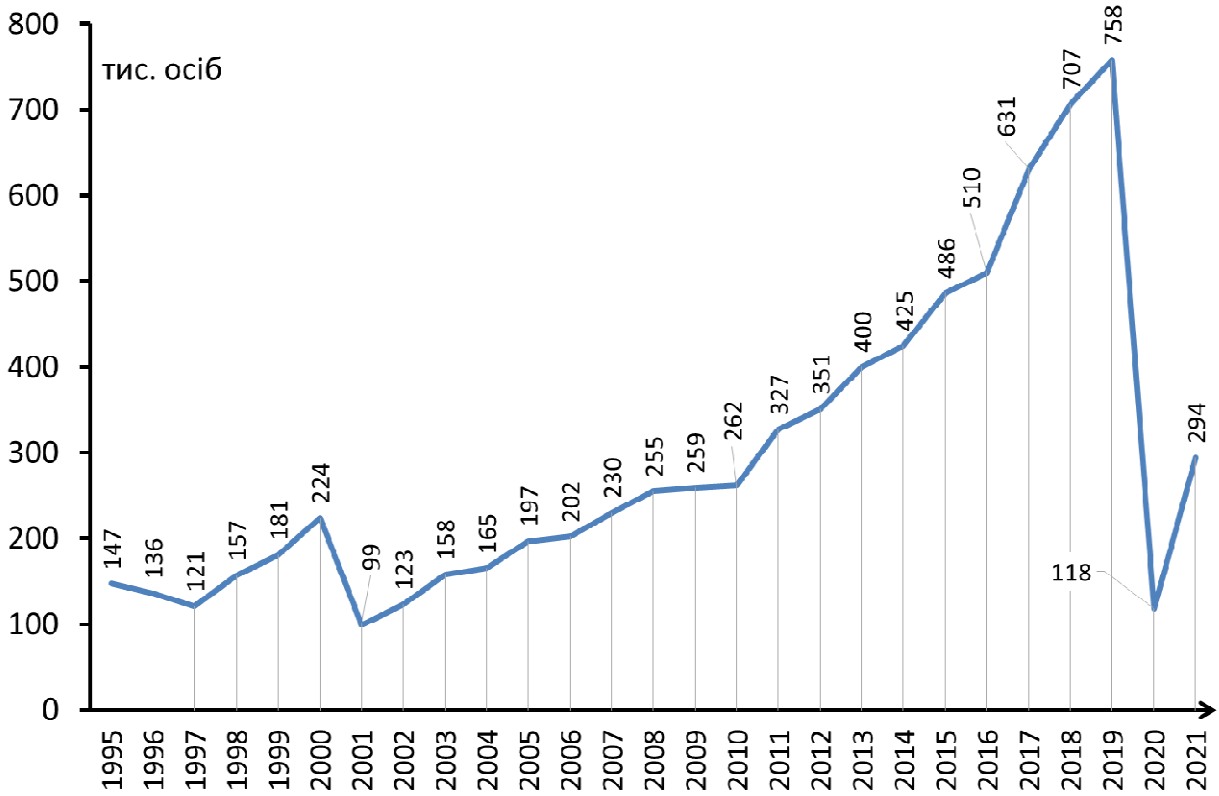

Рис. 2.7 Динаміка змін в'їзного туристичного потоку у Північній Македонії протягом 1995-2021 рр.

Джерело: розробка автора.

На офіційному сайті UNWTO в'їзний туристичний потік у Північну Македонію представлений протягом 1995-2021 рр. Аналіз коливання цього потоку (рис. 2.4) свідчить про наступне:

1) 1995-1997 рр. спостерігається деяке зниження в'їзного потоку з 147 до 121 тис. осіб;
2) надалі, до 2000 року спостерігалось деяке зростання до 224 тис. осіб;
3) у 2001 році через несприятливу внутрішньо-політичну ситуацію в'їзний туристичний потік зменшився до 99 тис. осіб;
4) а вже починаючи з 2002 року почалося стале зростання по 2019 рік (123 ÷ 758 тис. осіб);
5) 2020 COVID-ний рік приніс падіння в'їзного туристичного потоку до 118 тис. осіб;
6) у 2021 році в'їзний туристичний потік почав зростати і зріс до 294 тис. осіб;

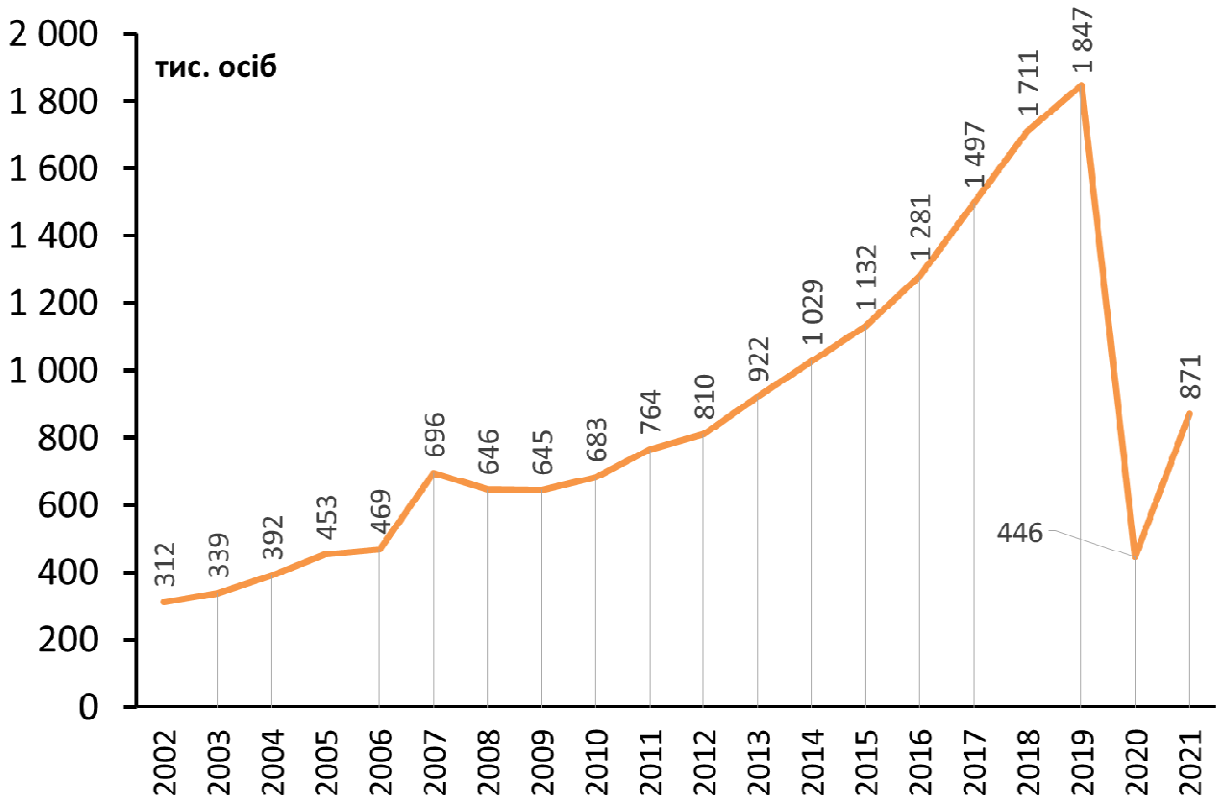

Рис. 2.8 Динаміка змін в'їзного туристичного потоку у Сербії протягом 2002-2021 рр.

Джерело: розробка автора.

На офіційному сайті UNWTO в'їзний туристичний потік у Сербію представлений протягом 2002-2021 рр. Аналіз коливання цього потоку (рис. 2.5) свідчить про наступне:

1) протягом 2002 ÷ 2019 рр. спостерігається стале зростання в'їзного туристичного потоку у Сербію (з 312 до 1 млн 847 тис. осіб);
2) винятком стали 2008 та 2009 роки, де спостерігалось незначне падіння (табл. 2.6 та рис. 2.5).

Таблиця 2.6 – Динаміка в'їзного туристичного потоку у Сербії протягом 2002-2021 років (тис. осіб)

	2002	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
потік	312	339	392	453	469	696	646	645	683	764	810	922	1 029
Δ		+27	+53	+61	+16	+227	-50	-1	+38	+81	+46	+112	+107
	2015	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**						
потік	1 132	1 281	1 497	1 711	1 847	446	871						
Δ	+103	+149	+216	+214	+136	-1 401	+425						

Джерело: розробка автора

На офіційному сайті UNWTO в'їзний туристичний потік до Словенії представлений протягом 1995-2021 рр. (рис. 2.6).

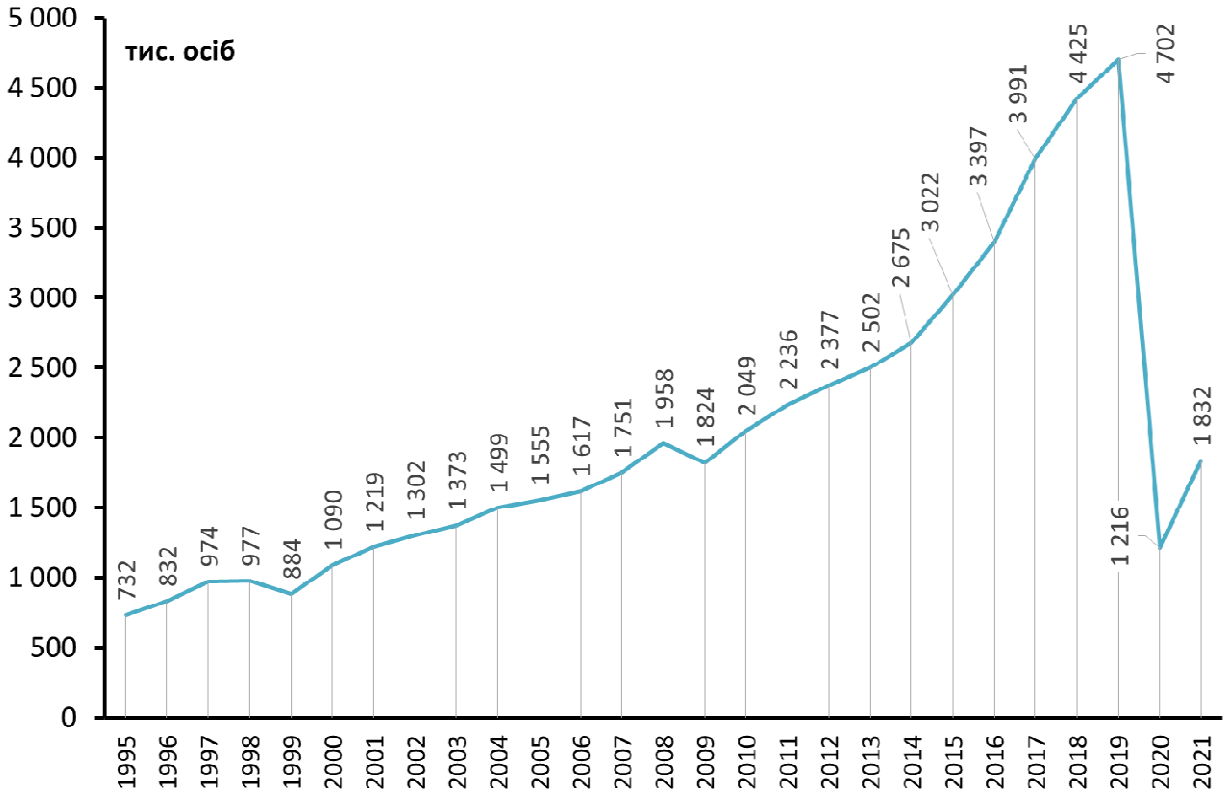

Рис. 2.9 Динаміка змін в'їзного туристичного потоку до Словенії протягом 1995-2021 рр.

Джерело: розробка автора.

Розглянувши динаміку змін в'їзного туристичного потоку до Словенії, можна зробити наступні висновки:

1) в'їзний туристичний потік до Словенії має стале зростання з 1995 року до 2019 рік включно:
   - $P^{\text{Словенія}}_{1995-2019} \in [732; 4\,425]$, тобто значення змінюється з 732 тис. осіб до 4 млн. 425 тис. осіб;
   - на цьому інтервалі є два спади:
     - в 1999 році – 884 тис. осіб;
     - через 10 років – у 2009 році – 1 млн 824 тис. особи;
   - темп щорічного зростання досягнув максимальних значень приблизно з 2014 року.

2) на періоді 1995-2021 рр. спостерігаються три екстремуми – третій підчас суттєвого зниження в'їзного туристичного потоку через пандемію на COVID-19. Більш детальне дослідження та прогнозні розрахунки виконані у третьому розділі.

Таблиця 2.7 – Динаміка в'їзного туристичного потоку у Словенії протягом 1995-2021 років (тис. осіб)

	1995	**1996**	**1997**	**1998**	**1999**	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**
потік	732	832	974	977	884	1 090	1 219	1 302	1 373	1 499	1 555	1 617	1 751
Δ		+100	+142	+3	-93	+206	+129	+83	+71	+126	+56	+62	+134

	2008	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
потік	1 958	1 824	2 049	2 236	2 377	2 502	2 675	3 022	3 397	3 991	4 425
Δ	+207	-134	+225	+187	+141	+125	+173	+347	+375	+594	+434

	2019	**2020**	**2021**
потік	4 702	1 216	1 832
Δ	+51	-640	+176

Джерело: розробка автора

Найбільш важливими туристичними потоками для будь-якої країни є в'їзні туристичні потоки. Тому був проведений аналіз розподілу в'їзного туристичного потоку між країнами Балканського півострова на прикладі 2021 р. (рис. 2.7). Найбільшою популярністю користується Хорватія – 10 млн 641 тис. осіб, або 68 % від загальної кількості туристів, які в'їхали до всіх країн Балканського півострова. І це легко пояснюються тим, що основний попит серед туристів, які в'їжджають до країн Балканського півострова є пляжний туризм.

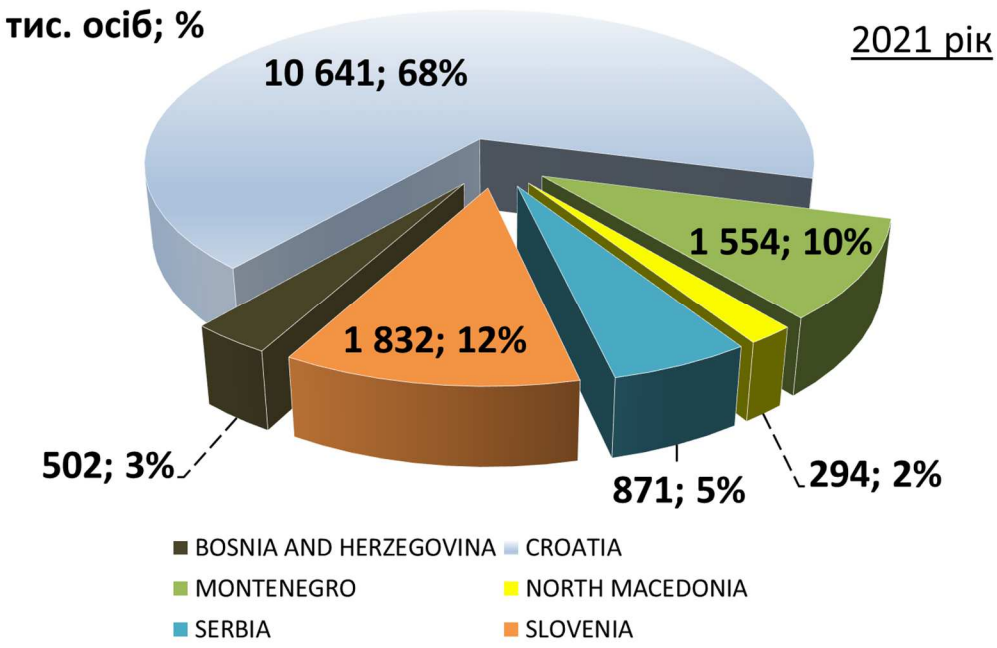

Рис. 2.10 Розподіл в'їзного туристичного потоку між країнами Балканського півострова протягом 2021 р.

Джерело: розробка автора.

Це той вид туризму, який є в дефіцити на теренах Європі, з якої найбільша кількість туристів і приїздить до країн Балканського півострова. Далі їдуть до Словенії – 1 млн 831 тис. осіб, або 12 %, за нею – Чорногорія – 1 млн 554 тис. осіб, або 10 %. Наступна є – Сербія – 871 тис. осіб, або 5 %, за нею – Боснія і Герцеговина – 502 тис. осіб, або 3 % і на кінець – Північна Македонія – 294 тис. осіб, або 2 %.

На офіційному сайті UNWTO наведені статистичні показники *внутрішніх туристичних потоків* лише для двох країн Балканського півострова: Хорватії та Словенії (табл. 2.8).

Таблиця 2.8 – Наявність офіційних статистичних даних по динаміці внутрішніх туристичних потоків для наступних країн Балканського півострова

Країна	Період спостереження
Хорватія	2008-2021 рр.
Словенія	2000-2021 рр.

Джерело: розробка автора на підставі [36].

Аналіз зовнішнього вигляду діаграми змін внутрішнього туристичного потоку в Хорватії протягом 2008-2021 рр. свідчить про те, що динаміка виказує тенденцію до зниження потоку. З 6 млн 023 тис. осіб у 2008 році до 2 млн 926 тис. осіб у 2016 році.

На цьому періоді відбувалися деякі коливання:

– зниження до 2010 року – 5 млн 438 тис. осіб;
– збільшення до 2013 року – 6 млн 225 тис. осіб, що склало максимальну кількість на періоді спостереження (2008-2021 рр.);
– в наступні три роки – значне падіння – 2 млн 926 тис. осіб у 2016 році;
– далі намітилась тенденція до збільшення потоку, але все зруйнувала пандемія COVID-19.

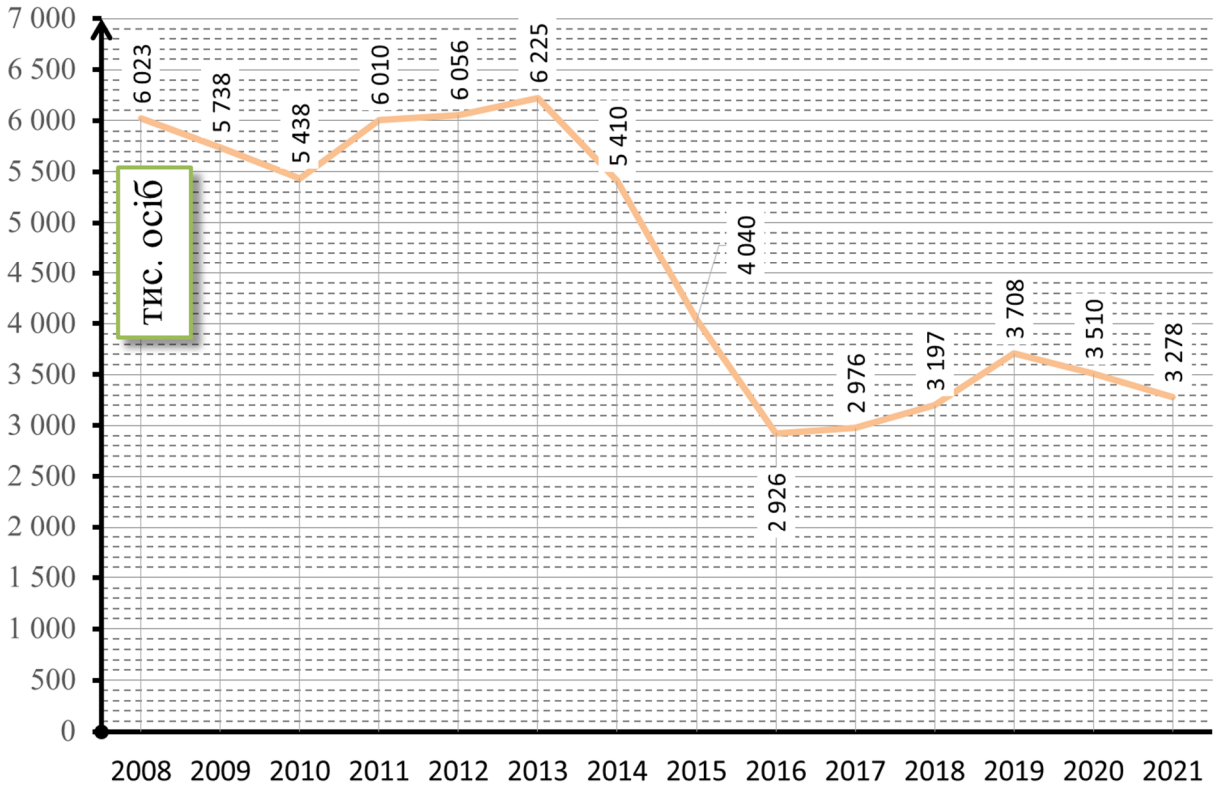

Рис. 2.11 Динаміка змін внутрішнього туристичного потоку в Хорватії протягом 2008-2021 рр.

Джерело: розробка автора.

Таблиця 2.9 – Динаміка внутрішнього туристичного потоку в Хорватії протягом 2008-2021 років (тис. осіб)

	2008	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**
потік	6 023	5 738	5 438	6 010	6 056	6 225	5 410	4 040	2 926	2 976	3 197	3 708
Δ		+285	+300	-572	-46	-169	+815	+1 370	+1 114	-50	-221	-511
	2020	**2021**										
потік	3 510	3 278										
Δ	+198	+232										

Джерело: розробка автора

Таблиця 2.10 – Динаміка внутрішнього туристичного потоку в Словенії протягом 2000-2021 рр. (тис. осіб)

	2000	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**
потік	2 301	1 923	1 720	1 609	2 027	1 939	2 744	1 757	1 929	2 364	1 987	2 044	2 065
Δ		-378	-203	-111	+418	-88	+805	-987	+172	+435	-377	+57	+21
	2013	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**				
потік	2 025	1 888	1 535	1 720	1 813	2 003	1 742	1 263	3 247				
Δ	-40	-137	-353	+185	+93	+190	-261	-479	+1 984				

Джерело: розробка автора

Аналіз динаміки змін внутрішнього туристичного потоку в Словенії протягом 2000-2021 рр. (рис. 2.9, табл. 2.10) свідчить про те, що вона виказує тенденцію до періодичного коливання потоку, якому, як мінімум притаманні три хвилі коливань.

В математиці ці коливання носять назву екстремумів функції. На діаграмі спостерігається три хвилі екстремумів:

- на періоді 2000-2006 рр.:
  - min: 2003 рік – 1 609 тис. осіб;
  - max: 2006 рік – 2 744 тис. осіб;
- на періоді 2006-2009 рр.:
  - min: 2007 рік – 1 757 тис. осіб;
  - max: 2009 рік – 2 364 тис. осіб;
- на періоді 2009-2012 рр.:
  - min: 2010 рік – 1 987 тис. осіб;
  - max: 2012 рік – 2 065 тис. осіб;
- на періоді 2012-2018 рр.:

– min: 2015 рік – 1 535 тис. осіб;

– max: 2018 рік – 2 003 тис. осіб;

– далі – падіння потоку, пов’язане з пандемією COVID-19;

– а у після-COVID-ний 2021 рік – найбільший стрибок до 3 млн 247 тис. осіб.

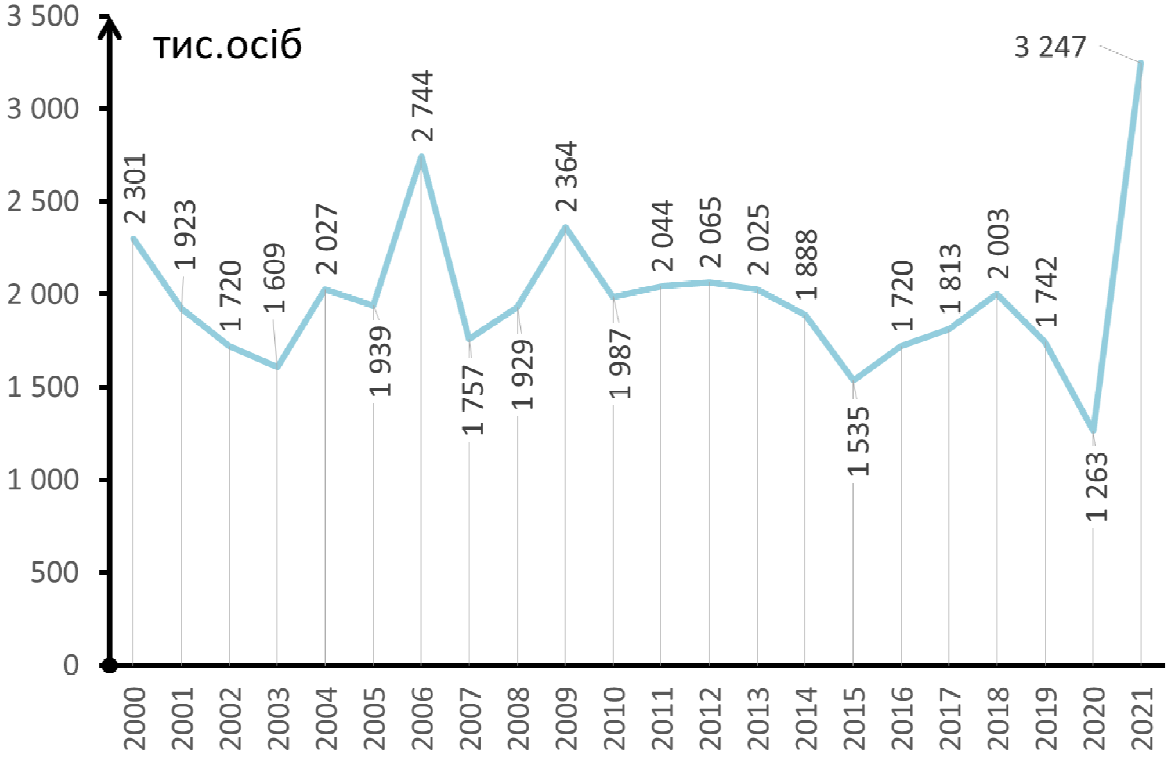

Рис. 2.12 Динаміка змін внутрішнього туристичного потоку в Словенії протягом 2000-2021 рр.

Джерело: розробка автора.

На офіційному сайті UNWTO наведені статистичні показники *виїзних туристичних потоків* також лише для двох країн Балканського півострова: Хорватії та Словенії (табл. 2.7).

Таблиця 2.11 – Динаміка виїзного туристичного потоку в Хорватії протягом 2008-2021 років (тис. осіб)

	2008	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**
потік	2 357	2 497	1 873	2 880	2 680	2 927	2 763	2 578	1 615	1 923	2 058	2 255
Δ		+140	-624	+1 007	-200	+247	-164	-185	-963	+308	+135	+197

	2020	**2021**
потік	493	639
Δ	-1 762	+146

Джерело: розробка автора

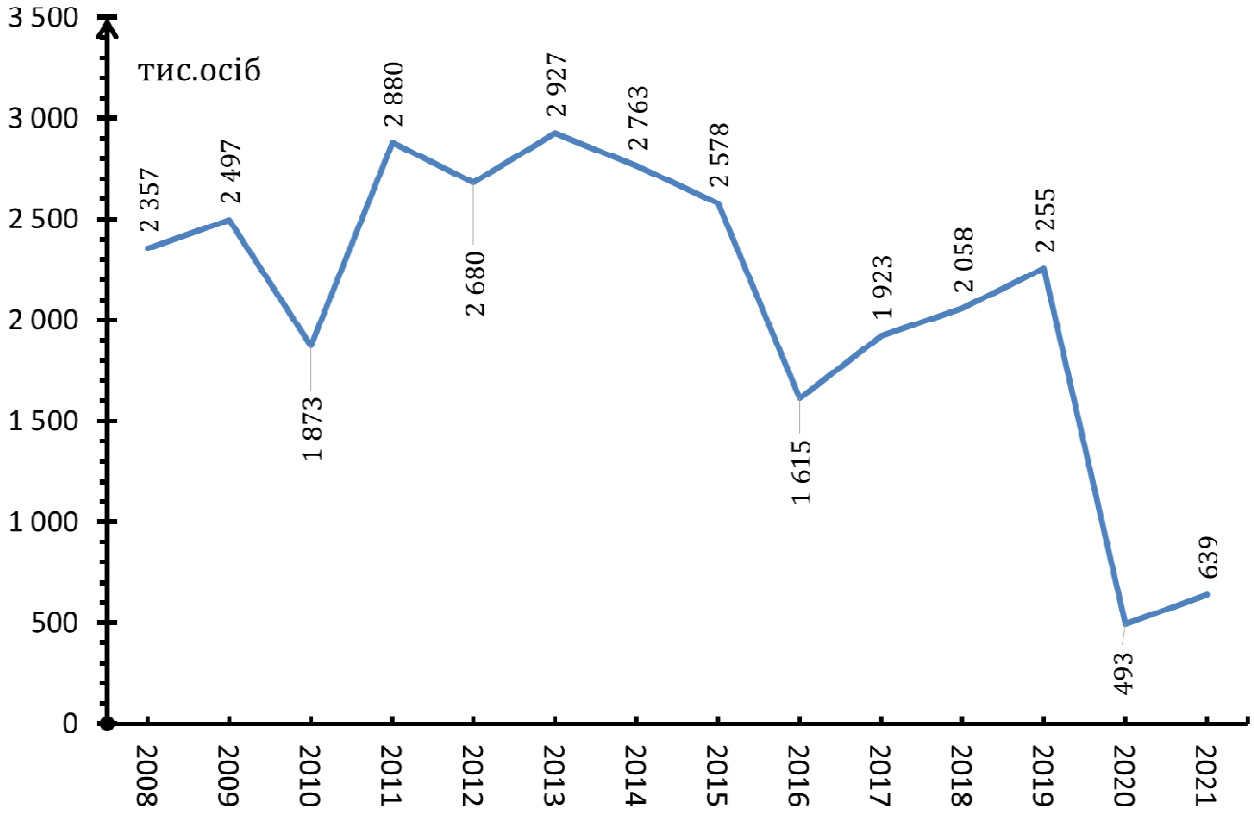

Рис. 2.13 Динаміка змін виїзного туристичного потоку в Хорватії протягом 2008-2021 рр.

Джерело: розробка автора.

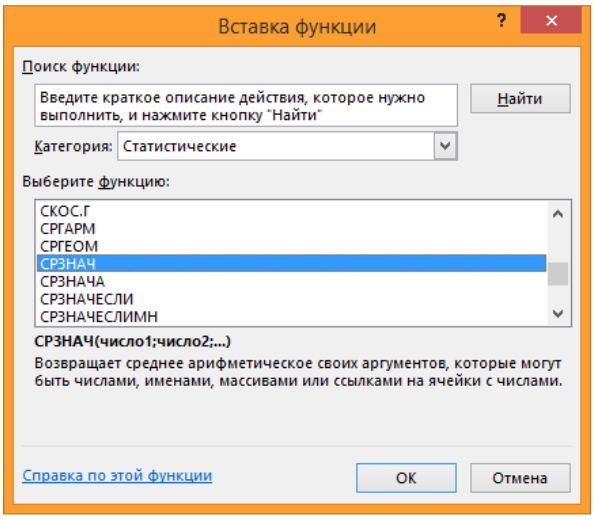

Рис. 2.14. Функція EXCEL для обчислення середнього значення

Виїзний туристичний потік в Хорватії протягом 2008-2021 рр. змінюється з $min_{2020} = 493$ (тис. осіб) у 2020 році до $max_{2013} = 2\ 927$ (тис. осіб) у 2013 році. Середнє значення на інтервалі 2008-2019 склало $\overline{P_{2008-2019}} = 2\ 367$ (тис. осіб). З аналізу виключені показники 2020 та 2021 року через те, що на ці показники суттєво вплинула пандемія на COVID-19.

Середнє значення обчислено за допомогою табличного процесора MS EXCEL, а саме – вбудованої функції "СРЗНАЧ" (рис. 2.15).

Мінімальна кількість громадян Словенії, які виїхали за межи держави у туристичних справах протягом 2000-2021 років становила 1 млн 138 тис. осіб і сталося це в 2020 році. А максимальна – 3 млн 188 тис. осіб у 2018 році відповідно. При чисельності населення – 2 млн 108 тис. осіб.

Таблиця 2.12 – Динаміка виїзного туристичного потоку в Словенії протягом 2000-2021 рр. (тис. осіб)

	2000	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**
потік	1 965	2 055	2 127	2 114	2 800	2 660	2 680	2 496	2 459	2 586	2 874	2 722	2 474
Δ		+90	+72	-13	+686	-140	+20	-184	-37	+127	+288	-152	-248

	2013	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**
потік	2 612	2 642	2 867	2 853	3 013	3 188	3 170	1 138	2 125
Δ	+138	+30	+225	-14	+160	+175	-18	-2 032	+987

Джерело: розробка автора

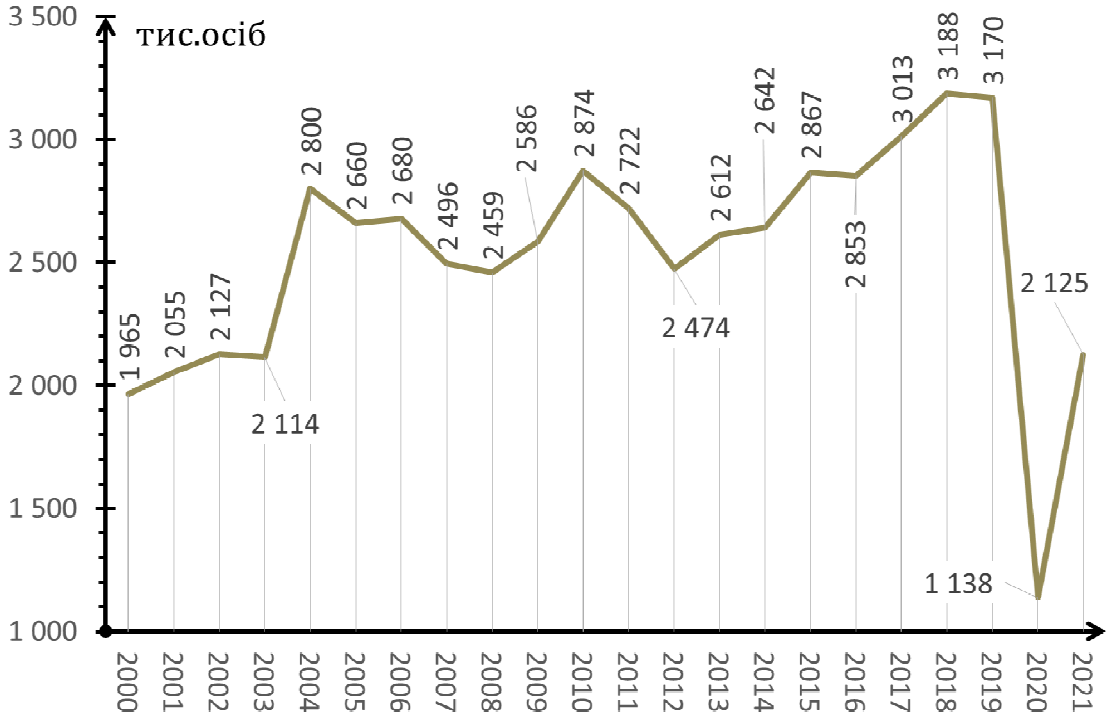

Рис. 2.15. Динаміка змін виїзного туристичного потоку в Словенії протягом 2000-2021 рр.

Джерело: розробка автора.

Це свідчить про те, що навіть кожний другий турист із Словенії виїздить мінімум по два рази на рік. Ще одне пояснення – це те, що дуже сильно поширений «шопінговий» туризм, а тому він концентрується як мінімум на весняну та осінню розпродажі. Різьке падіння виїзду припадає на 2020 рік та

було спричинене всесвітньою пандемією COVID-19. А вже у 2021 році виїзний потік почав зростати (+987 тис. осіб). Це зростання було найбільшим за весь період спостереження (2000-2021 рр.).

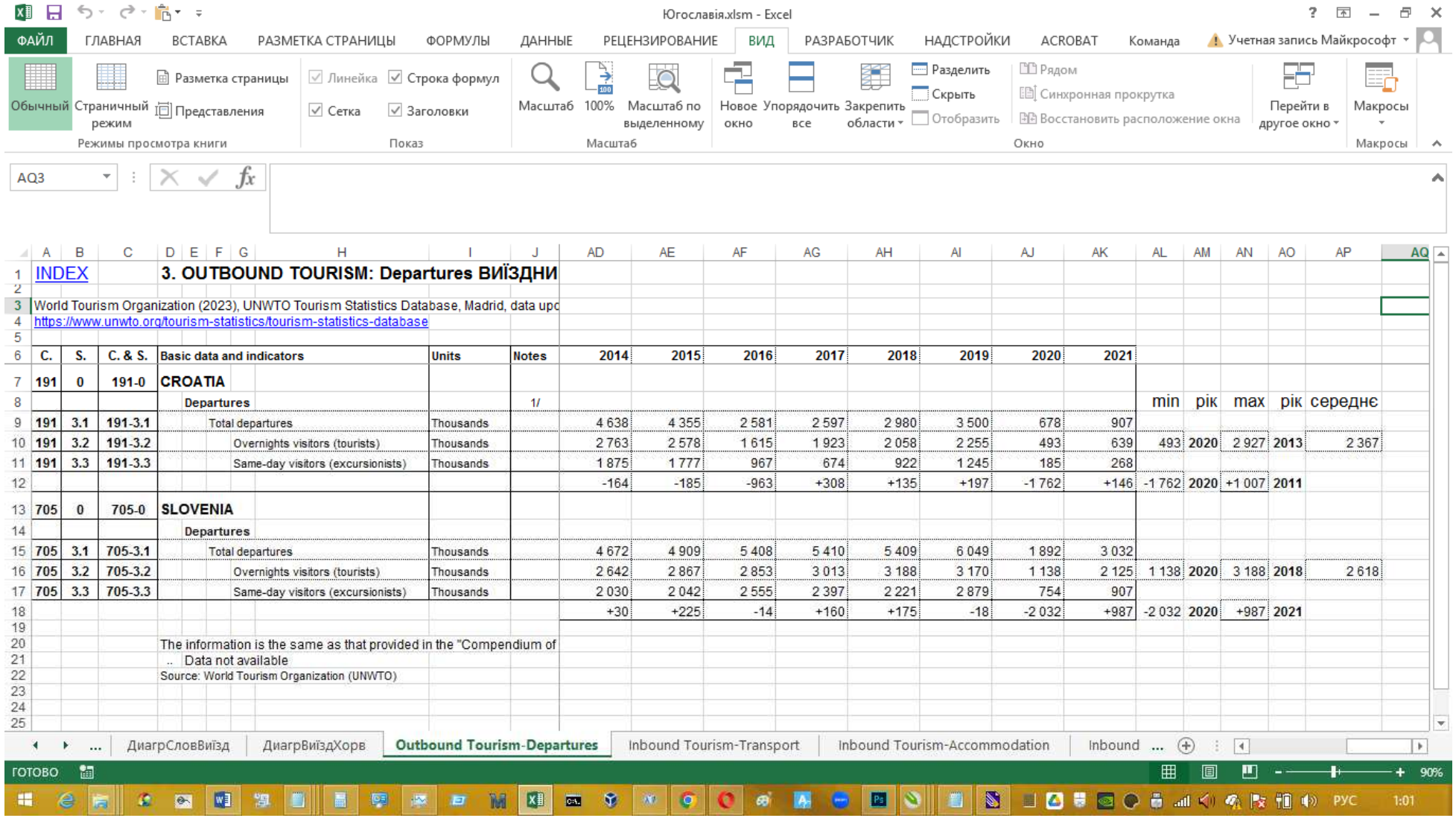

Рис. 2.16. Фрагмент лістингу розрахунку виїзного туризму країн Балканського півострова (MS EXCEL)

Джерело: розробка автора

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

Аналізу туристичних потоків в країнах Балканського півострова протягом 1995-2021 рр. передувало обґрунтування теоретичних передумов щодо значущості формування туристичних потоків, як основи їх комплектування.

Синхронізація в просторі й часі процесів задоволення потреб туристів викликає необхідність застосування логістичних підходів до формування туристичних потоків і пов'язаних з ними потоків матеріальних і нематеріальних благ. Логістичний підхід передбачає оптимізацію взаємодії всіх підприємницьких структур, які забезпечують життєдіяльність і задоволення пізнавально-культурних, рекреаційно-оздоровчих, культово-релігійних, освітніх, спортивних, пригодницьких та інших потреб туристів.

Графічно представлено складові процесу обслуговування туристичних маршрутів, які в подальшому визначають собівартість туристичного продукту.

Доведено, що плануванню виробничо-обслуговуючої та фінансової діяльності підприємства туристичної індустрії має передувати вивчення ринку й обґрунтування планів реалізації туристичного продукту (послуг). Основою розробки плану реалізації виступають дані моніторингу та маркетингових досліджень відповідних сегментів туристичного ринку. Моніторинг при цьому розглядається як спостереження за діяльністю, збирання інформації, її оброблення, узагальнення, аналіз і підготовка даних для подальшого використання в процесі планування.

Обґрунтовано, що оцінка можливостей вигідного продажу кожного конкретного туристичного продукту передує організації його виробництва відповідно до попиту кожного сегмента ринку та кожного покупця.

Розглянуто туристичні потоки як форму взаємодії між місцем призначення, де є пропозиція туристських послуг та товарів, та місцем відправлення, де є попит чи дефіцит подібних послуг та товарів.

Наведено фактори, що впливають на формування туристичних потоків, з яких можна виділити первинні та вторинні; виділено три основні причини,

що визначають важливість статистичного виміру потоків. По-перше, статистика необхідна у тому, щоб відстежувати динаміку туристських потоків. Це допомагає у складанні прогнозів та у визначенні тенденцій розвитку ринку. По-друге, аналіз статистичних даних дозволяє фахівцям, які займаються плануванням та розвитком туризму, найбільш ефективно добиватися поставлених цілей. По-третє, статистика використовується як державним, так і приватним секторами як основа проведення маркетингових заходів.

На підставі статистичних даних UNWTO щодо наявності в'їзних, виїзних і внутрішніх потоків виконано аналіз та представлено в графічному вигляді динаміку в'їзного туризму для держав: Боснії і Герцеговини, Хорватії, Чорногорії, Північної Македонії, Сербії та Словенії. Для Хорватії і Словенії виконано аналіз виїзних і внутрішніх потоків; показані коливання та виділені причини коливань.

Дослідження, виконані в другому розділі, є підставою для подальшого прогнозування потоків на період до 2030 року.

РОЗДІЛ 3
ПРОГНОЗ ТУРИСТИЧНИХ ПОТОКІВ У КРАЇНАХ БАЛКАНСЬКОГО ПІВОСТРОВА ДО 2030 РОКУ

3.1 Методика прогнозування туристичних потоків за допомогою програмного продукту MS Excel

Програмний продукт MS Excel надає можливість досить зручно і просто прогнозувати апроксимовані величини даних статистичних спостережень. Наприклад – туристичні потоки, що рівномірно ранжирувані в часі (періодичністю в один рік). З цією метою будується графік змін туристичних потоків (в'їзних, внутрішніх, виїзних) та будується лінії тренда й обчислення коефіцієнтів рівняння та середньоквадратичної похибки R^2. Чим ближче R^2 до 1, тим краще якість прогнозу.

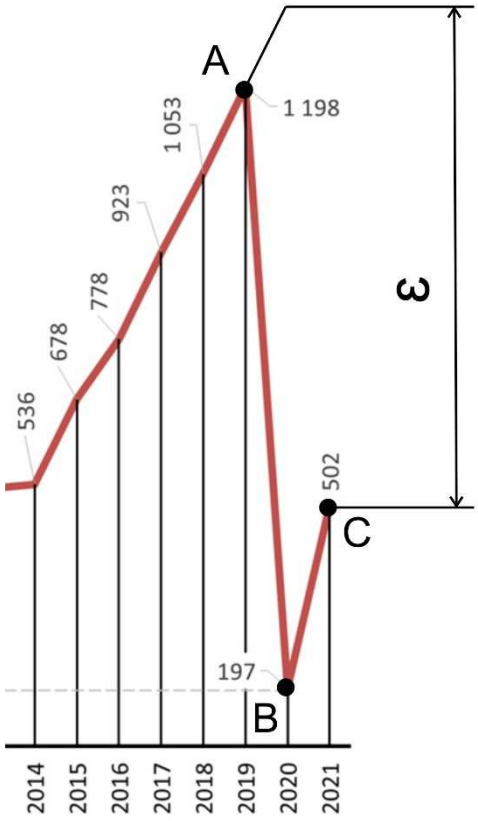

Рис. 3.1 Схема корегування формули розрахунку ε
Джерело: розробка автора

Тренд (англіцизм від trend – тенденція) – основна тенденція зміни чого-небудь: наприклад, в математиці – тимчасового ряду. Тренди можуть бути описані різними рівняннями – лінійними, логарифмічними, ступеневими і так далі. Фактичний тип тренда встановлюють на основі підбору його функціональної моделі статистичними методами або згладжуванням вихідного тимчасового ряду.

В загальному вигляді апроксимація може виглядати:

$$y = f(x),$$

Наприклад, лінійна функція виглядає наступним чином:

$$y = ax + b,$$

Апроксимація квадратним поліномом:

$$y = ax^2 + bx + c,$$

кубічним:

$$y = ax^3 + bx^2 + cx + d.$$

Також в якості $f(x)$ може бути використана тригонометрична, експоненціальна, логарифмічна функція, тощо. Функція підбирається за зовнішнім виглядом та за мінімум R^2.

Ще одне коригування необхідно зробити через вплив пандемії на COVID-19 у 2020-2021 роках. На рис. 3.1 наведена найбільш поширена схема зміни показників. коригування необхідно зробити через вплив пандемії на COVID-19 у 2020-2021 роках. (рис. 3.1).

Лінія тренда в Excel'і – це графік апроксимуючої функції. Він потрібен для складання прогнозів на основі статистичних даних. З цією метою необхідно подовжити лінію і визначити її значення по точках.

Апроксимація (від латин. proxima – найближча) або наближення – науковий метод, що полягає в заміні одних об'єктів іншими, в якомусь сенсі близькими до вихідних, але більш простими.

Апроксимація дозволяє досліджувати числові характеристики та якісні властивості об'єкта, зводячи завдання до вивчення більш простих або зручніших об'єктів (наприклад, таких, характеристики яких легко обчислюються або властивості яких вже відомі). Теоретично вивчаються наближення ірраціональних чисел раціональними. У геометрії розглядаються апроксимації кривих ламаними. Деякі розділи математики по суті цілком присвячені апроксимації, наприклад, теорія наближення функцій, чисельні методи аналізу.

У переносному значенні апроксимація використовується у філософії як спосіб наближення, вказівку на приблизний, неостаточний характер. Наприклад, у такому сенсі термін «апроксимація» активно вживався Сереном К'єркегором (1813-1855) у «Заключному ненауковому післямові…»

Геометричне зображення лінійної апроксимації – пряма. Таким чином, лінійна апроксимація застосовується для ілюстрації показника, який зростає або зменшується з постійною швидкістю.

Поліноміальна лінія тренда в Excel.

Поліноміальній кривій властиві поперемінні збільшення і зменшення (коливання, екстремуми). Для поліномів (багаточленів) визначається ступінь (за кількістю максимальних і мінімальних величин). До прикладу, один екстремум (мінімум і максимум) – це друга ступінь, два екстремуми – третя ступінь, три – четверта і т. д.

Поліноміальний тренд в Excel застосовується для аналізу достатньо великого набору даних про нестабільну величину.

3.2 Математичне моделювання прогнозування в'їзних туристичних потоків

Математичне моделювання прогнозування в'їзного туристичного потоку в Боснію і Герцеговину розпочинається з побудови лінії тренда.

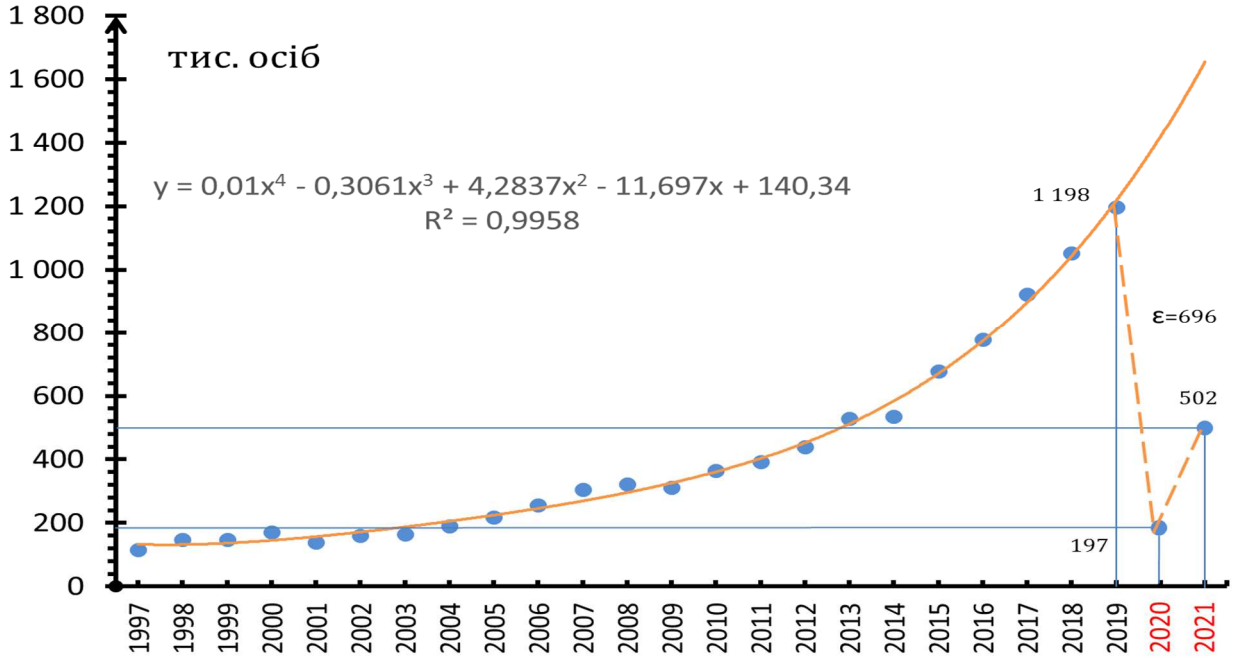

Рис. 3.2 Діаграма побудови тренда прогнозу в'їзного туристичного потоку в Боснію і Герцеговину

Джерело: розробка автора

На офіційному сайті UNWTO по Боснії і Герцеговині є дані спостереження з 1997 року по 2021 рік. Тому і point починає свій відрахунок з 1997 (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Відповідність point'ів (пунктів, точок) року спостереження

рік	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
point	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
рік	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
point	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
рік	2019	2020	2021	**2022**	**2023**	**2024**	**2025**	**2026**	**2027**	**2028**	**2029**
point	23	24	25	**26**	**27**	**28**	**29**	**30**	**31**	**32**	**33**
рік	**2030**										
point	**34**										

Джерело: розробка автора

Результат прогнозу наведений на діаграмі рис. 3.2 при коефіцієнті надійності $R^2 = 0{,}9958$ (!) виглядає наступним чином:

$$P^{\text{вх}}_{\text{БоснГерц}} = 0{,}01x^4 - 0{,}3061x^3 + 4{,}2837x^2 - 11{,}697x + 140{,}34 - \varepsilon,$$

де ε – падіння потоку через пандемію COVID-19. (рис. 3.1):

$$\varepsilon = P^{\text{вх}}_{2019} - P^{\text{вх}}_{2021} = 1\,198 - 502 = 696 \ \ (\text{тис. осіб}),$$

тобто:

$$P^{\text{вх}}_{\text{БоснГерц}} = 0{,}01x^4 - 0{,}3061x^3 + 4{,}2837x^2 - 11{,}697x + 140{,}34 - 696 =$$

$$= 0{,}01x^4 - 0{,}3061x^3 + 4{,}2837x^2 - 11{,}697x - 555{,}66\,,$$

або трохи спрощено –

$$P^{\text{вх}}_{\text{БоснГерц}} = 0{,}01x^4 - 0{,}31x^3 + 4{,}28x^2 - 11{,}7x - 555{,}66$$

За цією формулою і розрахований в MS EXCEL прогноз в'їзного туристичного потоку у Боснію і Герцеговину до 2030 року (тис. осіб) й результати наведені в табл. 3.2.

Таблиця 3.2 – Прогноз в'їзного туристичного потоку у Боснію і Герцеговину до 2030 року (тис. осіб)

	2022	**2023**	**2024**	**2025**	**2026**	**2027**	**2028**	**2029**	**2030**
point	26	27	28	29	30	31	32	33	34
прогноз	1 226	1 541	1 902	2 315	2 784	3 315	3 912	4 582	5 331

Джерело: розробка автора

Дані з табл. 2.2 та 3.2 послуговують вихідними даними для діаграми рис. 3.3.

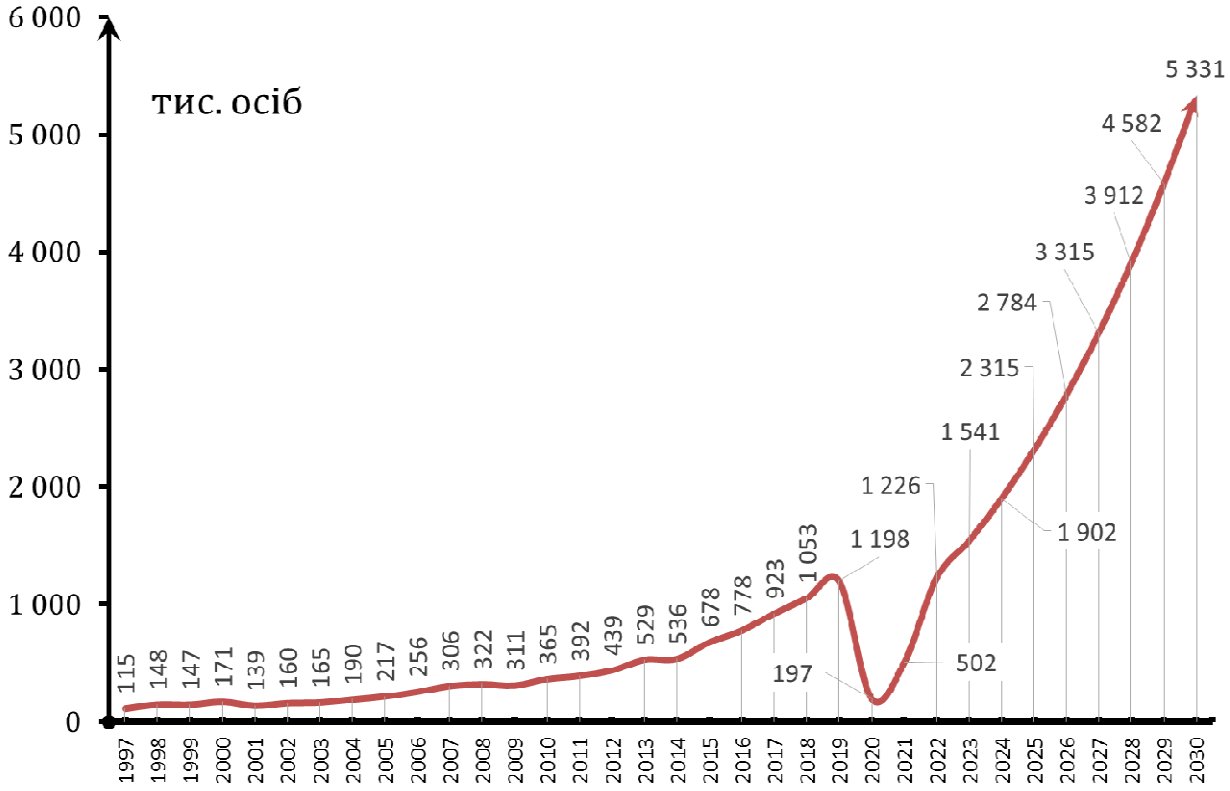

Рис. 3.3 Динаміка зміни в'їзного туристичного потоку в Боснії і Герцеговини з 1997 року по 2021 рік та прогноз до 2030 року

Джерело: розробка автора

Прогнозні значення змін в'їзного туристичного потоку в Боснії і Герцеговини з 2022 до 2030 року характеризуються швидким зростанням. У 2022 році прогнозований рівень в'їзного туристичного потоку складає 1 млн 226 тис. осіб, а вже у 2030 році – становитиме 5 млн 331 тис. осіб. Наведена методика, нажаль, має недоліки. Один з цих чинників, достатньо чутливий – відсутній критерій обмеження значення прогнозованої величини, що з часом робить прогноз значення рівня в'їзного туристичного потоку таким великим, що втрачає будь-який глузд. З метою запобігання подібного можна рекомендувати перегляд формули прогнозу не менше ніж раз на 10 років, а краще раз на 5 років.

Вибір виду функції апроксимації пов'язаний з бажанням отримання як можна найменшого значення R^2. Після 4го ступеню полінома значення R^2 не

призводить до суттєвого збільшення, який і так є високим ($R^2 = 0{,}9958$). Таким чином апроксимація виконана поліномом 4го ступеня (з урахуванням ε) є наступною:

$$P^{вх}_{БоснГерц} = 0{,}01 \cdot point^4 - 0{,}31 \cdot point^3 + 4{,}28 \cdot point^2 - 11{,}7 \cdot point - 555{,}66 \ ;$$

де – point – "пункт" відповідного року (табл. 3.1).

Математичне моделювання прогнозування в'їзного туристичного потоку до Хорватії також розпочинається з побудови лінії тренда.

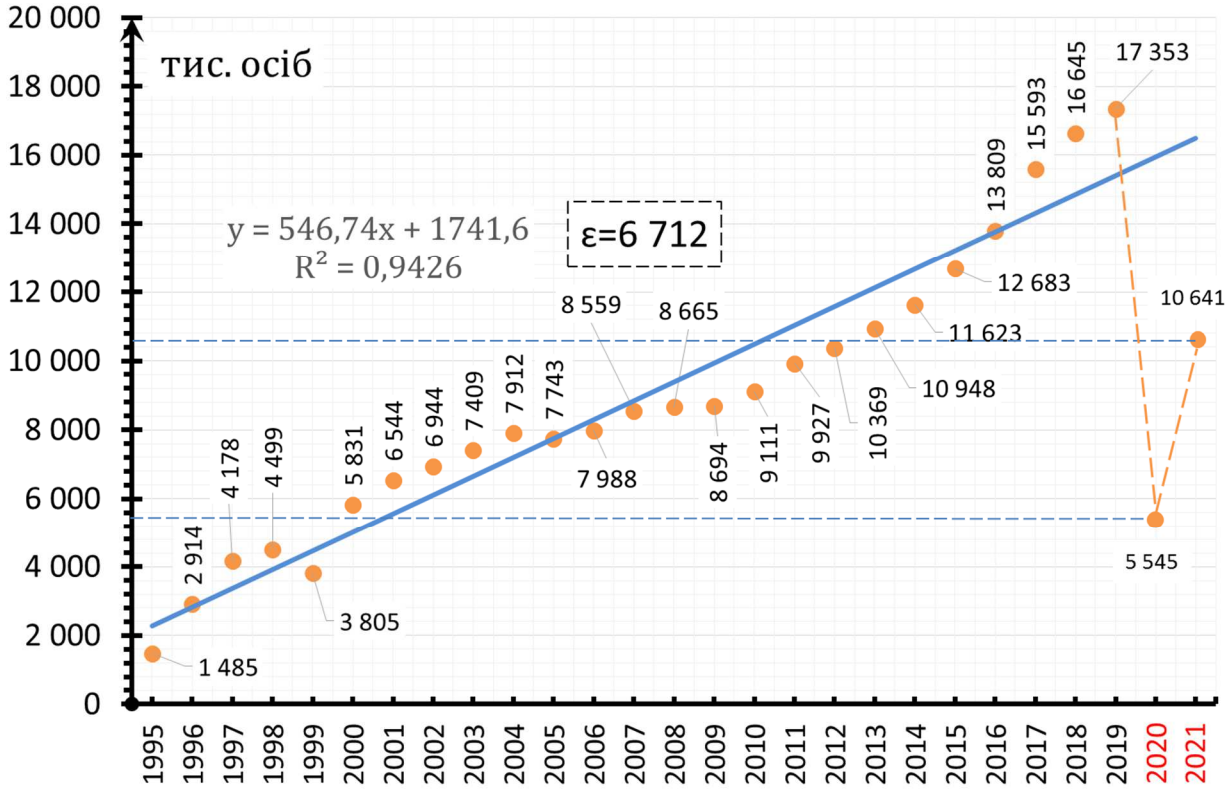

Рис. 3.4 Діаграма побудови тренда прогнозу в'їзного туристичного потоку в Хорватію

Джерело: розробка автора

На офіційному сайті UNWTO по Хорватії наведені більш ширші дані спостереження, а саме з 1995 року по 2021 рік. Доречи, це максимальний інтервал спостереження, який є в базах даних UNWTO. Тому і point починає своє відрахування з 1995 року (табл. 3.3).

Результат прогнозу наведений на діаграмі рис. 3.4. Апроксимація виконана найпростішим способом – за лінійною функцією: $y = ax + b$, при

цьому коефіцієнт надійності досить високий: $R^2 = 0{,}9426$ та результуюча функція виглядає наступним чином:

$$P_{\text{Хорв}}^{\text{вх}} = 546{,}74x + 1741{,}6 - \varepsilon,$$

де

$$\varepsilon = P_{2019}^{\text{вх}} - P_{2021}^{\text{вх}} = 17\,353 - 10\,641 = 6\,712 \ \text{(тис. осіб)}.$$

Таким чином:

$$P_{\text{Хорв}}^{\text{вх}} = 546{,}74x - 4\,970{,}4.$$

Таблиця 3.3 – Відповідність point'ів (пунктів, точок) року спостереження

рік	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003		2004	2005
point	1	2	3	4	5	6	7	8	9		10	11
рік	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014		2015	2016
point	12	13	14	15	16	17	18	19	20		21	22
рік	2017	2018	2019	2020	2021	**2022**	**2023**	**2024**	**2025**		**2026**	**2027**
point	23	24	25	26	27	**28**	**29**	**30**	**31**		**32**	**33**
рік	**2028**	**2029**	**2030**									
point	**34**	**35**	**36**									

Джерело: розробка автора

За цією формулою і розрахований в MS EXCEL прогноз в'їзного туристичного потоку у Хорватію до 2030 року (тис. осіб) та результати наведені в табл. 3.4.

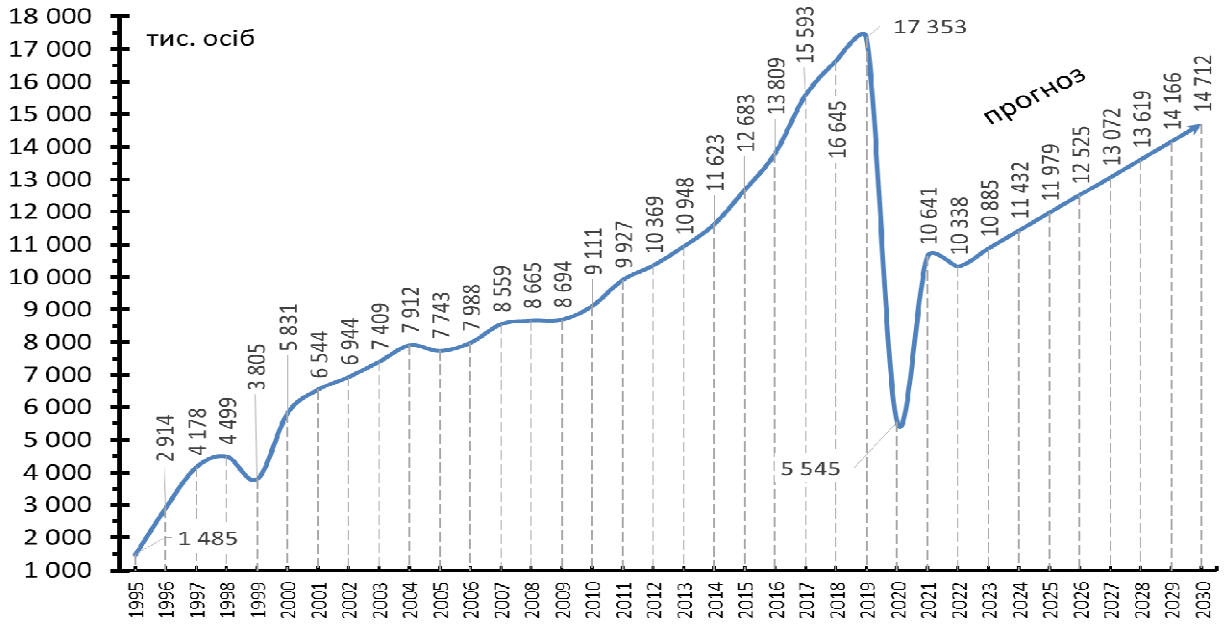

Рис. 3.5. Динаміка зміни в'їзного туристичного потоку до Хорватії з 1995 року по 2021 рік та прогноз до 2030 року

Джерело: розробка автора

Таблиця 3.4 – Прогноз в’їзного туристичного потоку до Хорватії до 2030 року (тис. осіб)

	2022	**2023**	**2024**	**2025**	**2026**	**2027**	**2028**	**2029**	**2030**
point	28	29	30	31	32	33	34	35	36
прогноз	10 338	10 885	11 432	11 979	12 525	13 072	13 619	14 166	14 712

Джерело: розробка автора

Дані з табл. 2.3 та 3.4 були використані в якості вихідних даних для діаграми динаміки зміни в’їзного туристичного потоку до Хорватії з 1995 по 2021 рік та прогнозу до 2030 року (рис. 3.5).

Примітним є те, що падіння в'їзного потоку через пандемію COVID-19 настільки суттєве, що його рівень, відповідно до прогнозних темпів зростання, не відновиться навіть до 2030 року!

Наступною країною Балканського півострова за англійською абеткою є Чорногорія (Montenegro after Croatia). Прогноз в'їзного туристичного потоку до Чорногорії виконується за таким самим алгоритмом як і, розглянутий вище, до Боснії і Герцеговини та Хорватії.

На офіційному сайті UNWTO по Чорногорії наведені дані за менший період спостереження, а саме з 2002 року по 2021 рік. Тому і point починає своє відрахування з 2002 року (табл. 3.5).

Таблиця 3.5 – Відповідність point'ів (пунктів, точок) року спостереження по Чорногорії

рік	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
point	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
рік	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	**2022**	**2023**
point	12	13	14	15	16	17	18	19	20	**21**	**22**
рік	**2024**	**2025**	**2026**	**2027**	**2028**	**2029**	**2030**				
point	**23**	**24**	**25**	**26**	**27**	**28**	**29**				

Джерело: розробка автора

Автор пропонує виконати прогноз в'їзного туристичного потоку до Чорногорії лінійною функцією. Графік апроксимації та лінійна функція наведені на рис. 3.6. Коефіцієнт надійності теж достатньо високий:

$$R^2 = 0{,}9462,$$

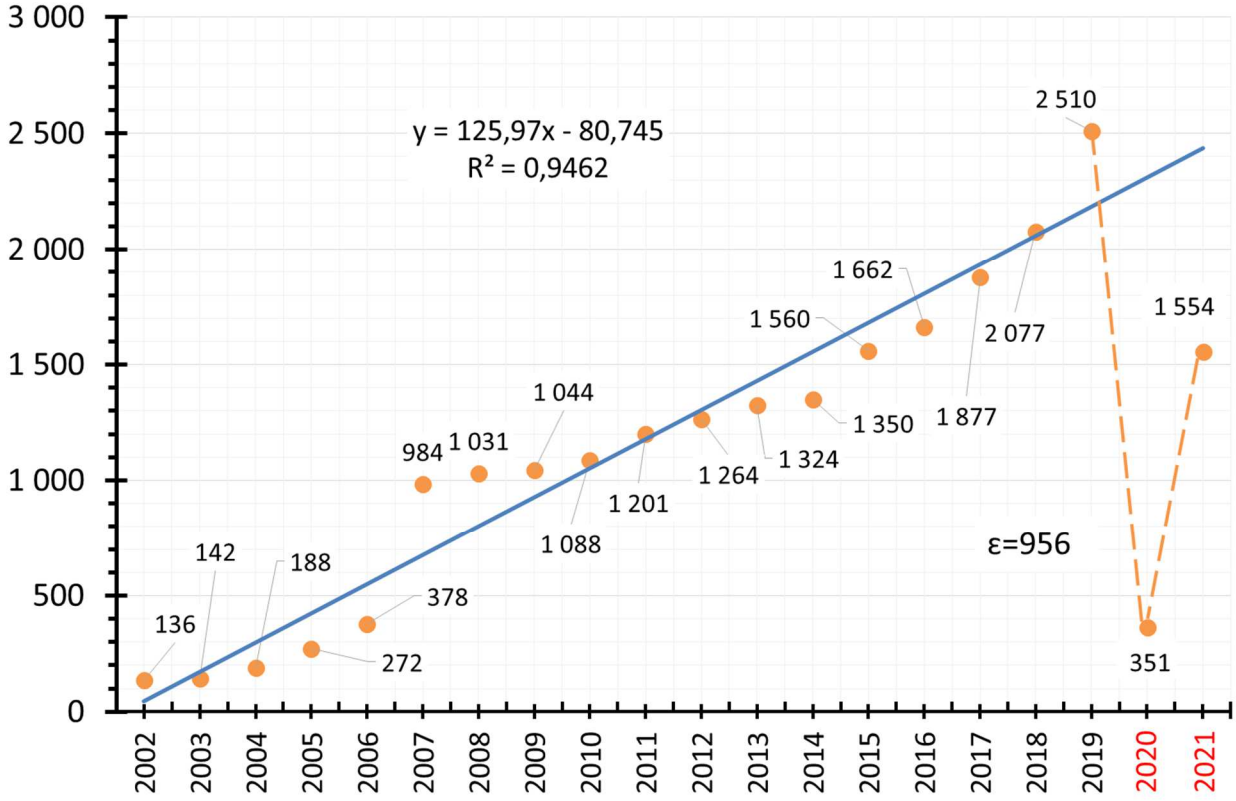

Рис. 3.6 Діаграма побудови тренда прогнозу в'їзного туристичного потоку в Чорногорію

Джерело: розробка автора.

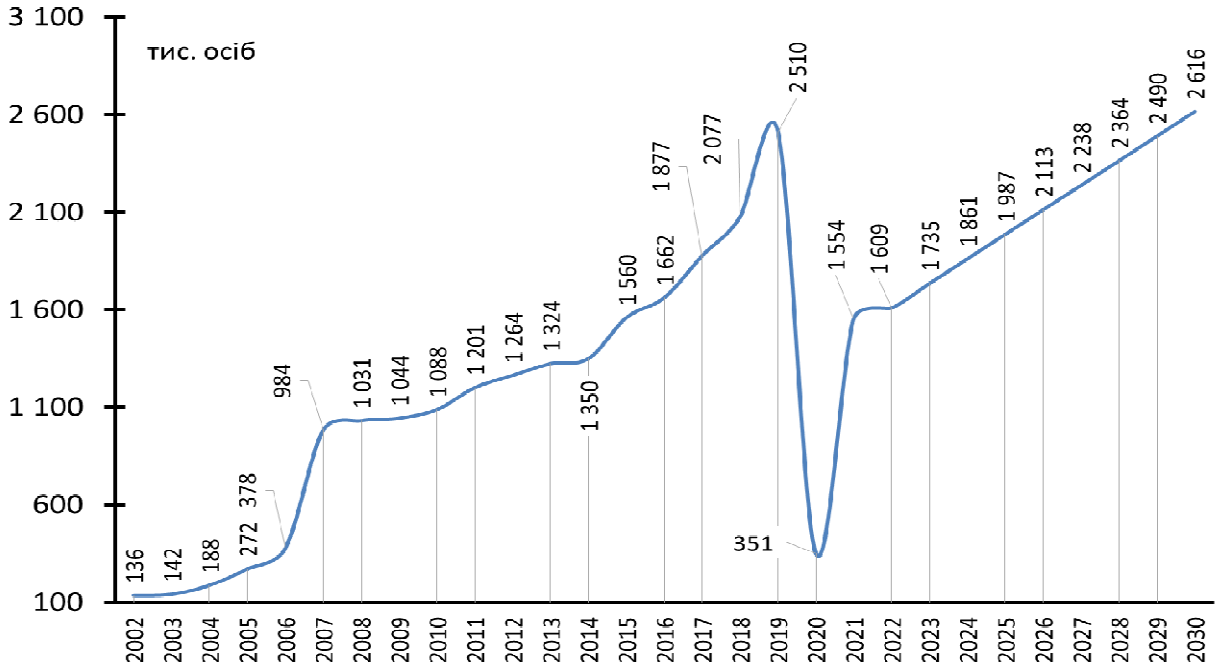

Рис. 3.7 Динаміка зміни в'їзного туристичного потоку до Чорногорії з 2002 року по 2021 рік та прогноз до 2030 року

Джерело: розробка автора

а функція має вигляд:

$$P_{\text{Чорн}}^{\text{вх}} = 125{,}97\text{x} - 80{,}745 - \varepsilon,$$

Відкоригуємо:

$$\varepsilon = P_{2019}^{\text{вх}} - P_{2021}^{\text{вх}} = 2\,150 - 1\,554 = 956 \ \ (\text{тис. осіб}),$$

або:

$$P_{\text{Чорн}}^{\text{вх}} = 125{,}97\text{x} - 1\,036{,}745;$$

Таблиця 3.6 – Прогноз в'їзного туристичного потоку в Чорногорію до 2030 року (тис. осіб)

	2022	**2023**	**2024**	**2025**	**2026**	**2027**	**2028**	**2029**	**2030**
point	21	22	23	24	25	26	27	28	29
прогноз	1 609	1 735	1 861	1 987	2 113	2 238	2 364	2 490	2 616

Джерело: розробка автора

Користуючись табл. 2.4 і 3.6, визначена динаміка зміни в'їзного туристичного потоку до Чорногорії з 2002 року по 2021 рік та спрогнозована до 2030 року. Керуючись отриманими розрахунками можна передбачити, що в'їзний туристичний потік до Чорногорії у 2030 році становитиме 2 млн 616 тис. осіб. Дивлячись на динаміку зміни в'їзного туристичного потоку до Чорногорії з 2002 року по 2021 рік та прогноз його до 2030 року можна зробити висновок про те, що до COVID-ний рівень буде подоланий лише в 2030 році. Це свідчить про те, якої суттєвої шкоди завдала пандемія COVID-19 туристичній галузі.

В базах даних Всесвітньої організації туризму (UNWTO) присутні статистичні дані щодо динаміки в'їзного туристичного потоку до Північної Македонії за 1995-2021 рр., що надає можливість спрогнозувати з високою точністю динаміку в'їзного туристичного потоку до 2030 року.

Апроксимація виконана кубічним поліномом, що дозволило отримати високий коефіцієнт надійності, який сягнув $R^2 = 0{,}9816$.

Це досягнуто за допомогою наступної функції апроксимації:

$$P_{\text{ПМ}}^{\text{вх}} = 0{,}061x^3 - 0{,}7204x^2 + 5{,}0791x + 136{,}1 - \varepsilon,$$

де ε можна обчислити наступним чином:

$$\varepsilon = P_{2019}^{\text{вх}} - P_{2021}^{\text{вх}} = 758 - 294 = 464 \ \ (\text{тис. осіб}).$$

Остаточно функція апроксимації виглядає наступним чином:

$$P_{\text{ПМ}}^{\text{вх}} = 0{,}061x^3 - 0{,}7204x^2 + 5{,}0791x - 327{,}9.$$

За допомогою цієї функції (формули) обчислений прогноз в'їзного туристичного потоку в Північну Македонію до 2030 року. результати зведені у табл. 3.7.

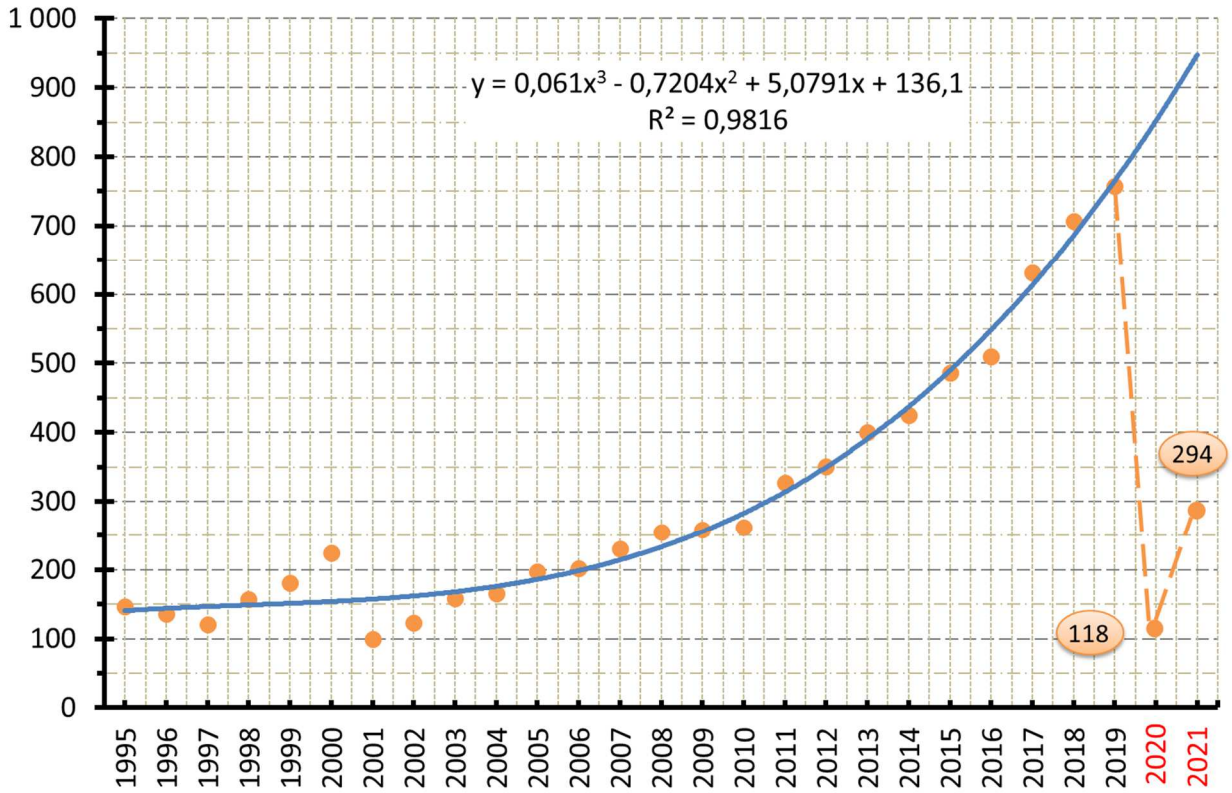

Рис. 3.8 Діаграма побудови тренда прогнозу в'їзного туристичного потоку в Північну Македонію (1995-2021 рр.) (тис. осіб)

Джерело: розробка автора.

Таблиця 3.7 – Прогноз в'їзного туристичного потоку в Північну Македонію до 2030 року (тис. осіб)

	2022	**2023**	**2024**	**2025**	**2026**	**2027**	**2028**	**2029**	**2030**
point	21	22	23	24	25	26	27	28	29
прогноз	589	701	823	954	1 096	1 247	1 410	1 583	1 767

Джерело: розробка автора

Розглянувши побудовану лінію тренда в'їзного туристичного потоку в Північну Македонію протягом 1995-2021 рр., можна зробити наступні висновки:

– на всьому періоді в'їзний потік зростає;

– враховуючи вид (тип) функції та побудований графік (рис. 3.8) слідує наступне – щорічне збільшення туристичного потоку відбувається більшими, ніж у попередній рік темпами, це підпадає під визначення геометричної прогресії, так:

– збільшення в'їзного туристичного потоку з 2001 року до 2002 року складає – $P_{2001} = 99$; $P_{2002} = 123$ $\Delta_1 = P_{2002} - P_{2001}$; $\Delta_1 = 123 - 99 = 24$ (тис. осіб);

– збільшення в'їзного туристичного потоку з 2017 року до 2018 року складає – $P_{2017} = 631$; $P_{2018} = 707$ $\Delta_2 = P_{2018} - P_{2017}$; $\Delta_2 = 707 - 631 = 76$ (тис. осіб); $\delta = \Delta_2/\Delta_1 = 76/24 = 3{,}2$ рази;

– темпи збільшення в'їзного туристичного потоку протягом 15 років зросло майже в три рази.

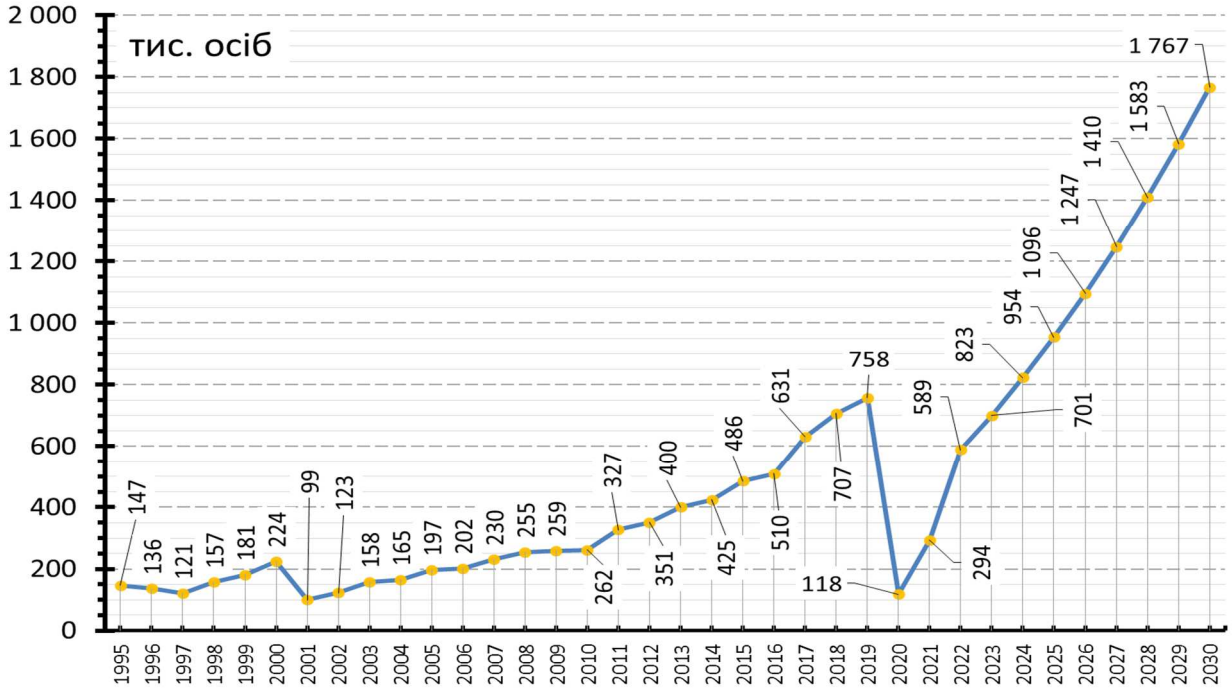

Рис. 3.9 Динаміка зміни в'їзного туристичного потоку до Північної Македонії з 1995 року по 2021 рік та прогноз до 2030 року

Джерело: розробка автора.

Користуючись табл. 2.5 і 3.7, визначена динаміка зміни в'їзного туристичного потоку до Північної Македонії з 2002 року по 2021 рік та

спрогнозована до 2030 року.

Примітним є те, що падіння в'їзного потоку через пандемію COVID-19, відповідно до прогнозних темпів зростання, можливо вдасться подолати вже до 2024 року.

В базах даних UNWTO (Всесвітньої організації туризму) присутні статистичні дані щодо динаміки в'їзного туристичного потоку до Сербії за 2002-2021 рр. Це пов'язано зі змінами в адміністративному устрої в країнах Балканського півострова, а саме, до 2001 року статистичні дані Сербії подавались разом з Чорногорією. Автор прийняв рішення розглядати статистичні дані по Сербії протягом 2002-2021 рр., коли вони подаються окремо. Цього часового періоду цілком достатньо для аналізу та прогнозування туристичного потоку.

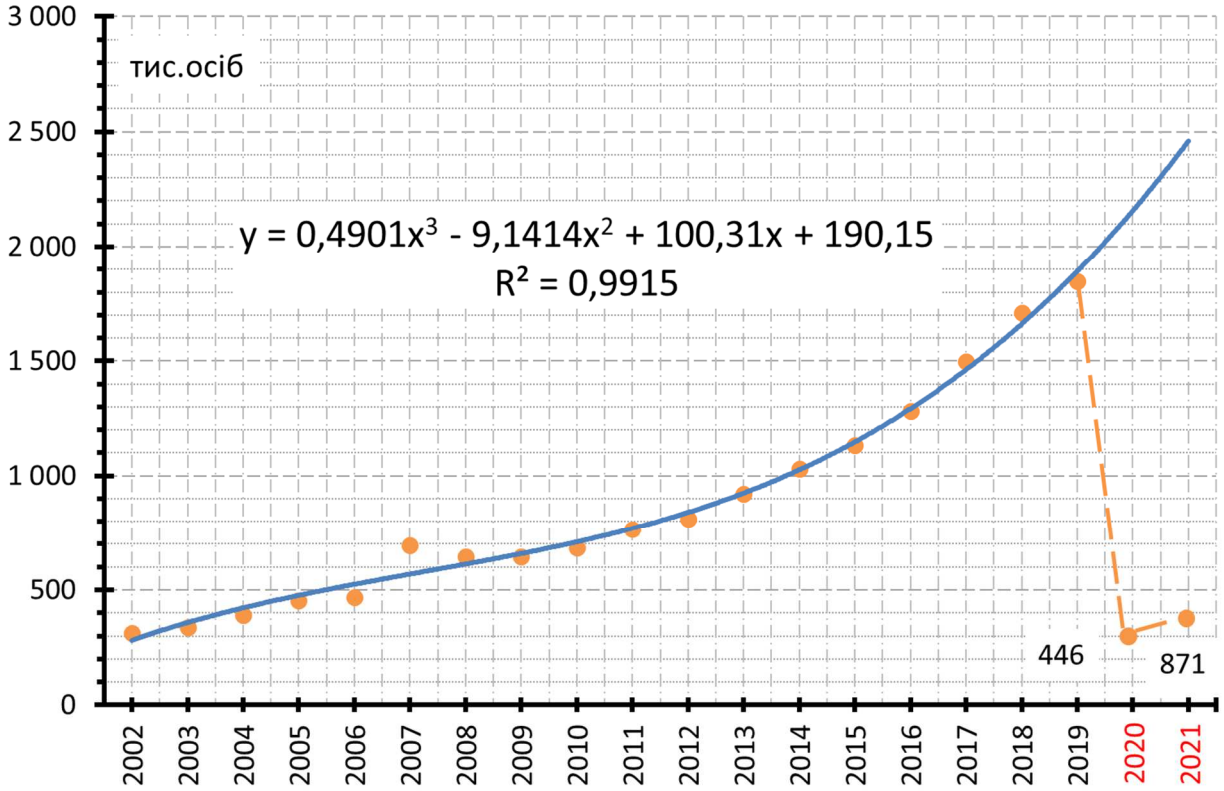

Рис. 3.10 Діаграма побудови тренда прогнозу в'їзного туристичного потоку в Сербію (2002-2021 рр.) (тис. осіб)

Джерело: розробка автора

Зважаючи на форму графіка в'їзного туристичного потоку в Сербію автор пропонує виконати апроксимацію поліномом 3ї степені (кубічним).

Результати наведені на рис. 3.10. Програмний пакет аналізу MS Excel пропонує виконати апроксимацію такою функцією:

$$y = 0{,}4901x^3 - 9{,}1414x^2 + 100{,}31x + 190{,}15;$$

при, майже абсолютному коефіцієнті надійності $R^2 = 0{,}9915$.

Відкоригуємо формулу прогнозу через вплив COVID-19, ε:

$$y = 0{,}4901x^3 - 9{,}1414x^2 + 100{,}31x + 190{,}15 - \varepsilon;$$

де, $\varepsilon = P_{2019}^{\text{вх}} - P_{2021}^{\text{вх}} = 1\,847 - 871 = 976$ (тис. осіб).

Таким чином:

$$y = 0{,}4901x^3 - 9{,}1414x^2 + 100{,}31x - 785{,}85;$$

За допомогою цієї формули розраховані прогнозні чисельні значення в'їзного туристичного потоку в Сербію та зведені в табл. 3.8

Таблиця 3.8 – Прогноз в'їзного туристичного потоку в Сербію до 2030 року (тис. осіб)

	2022	**2023**	**2024**	**2025**	**2026**	**2027**	**2028**	**2029**	**2030**
point	21	22	23	24	25	26	27	28	29
прогноз	1 828	2 215	2 649	3 131	3 666	4 257	4 905	5 615	6 388

Джерело: розробка автора

Прогнозоване значення в'їзного туристичного потоку в Сербію у 2030 році може сягнути понад 6 млн (6 млн 388 тис. осіб).

Користуючись даними з табл. 2.6 і 3.8, визначена динаміка зміни в'їзного туристичного потоку до Сербії з 2002 року по 2021 рік та спрогнозована до 2030 року. Результуюча таблиця для побудови графіка динаміки в'їзного туристичного потоку до Сербії, так само як і для інших країн Балканського півострова, наведена у додатку 1 (лістинг роботи MS Excel). З того лістингу вибрані дані для табл. 2.2, 2.3, 2.4, 2.5, 2.6, 3.2, 3.4, 3.6, 3.7, 3.8.

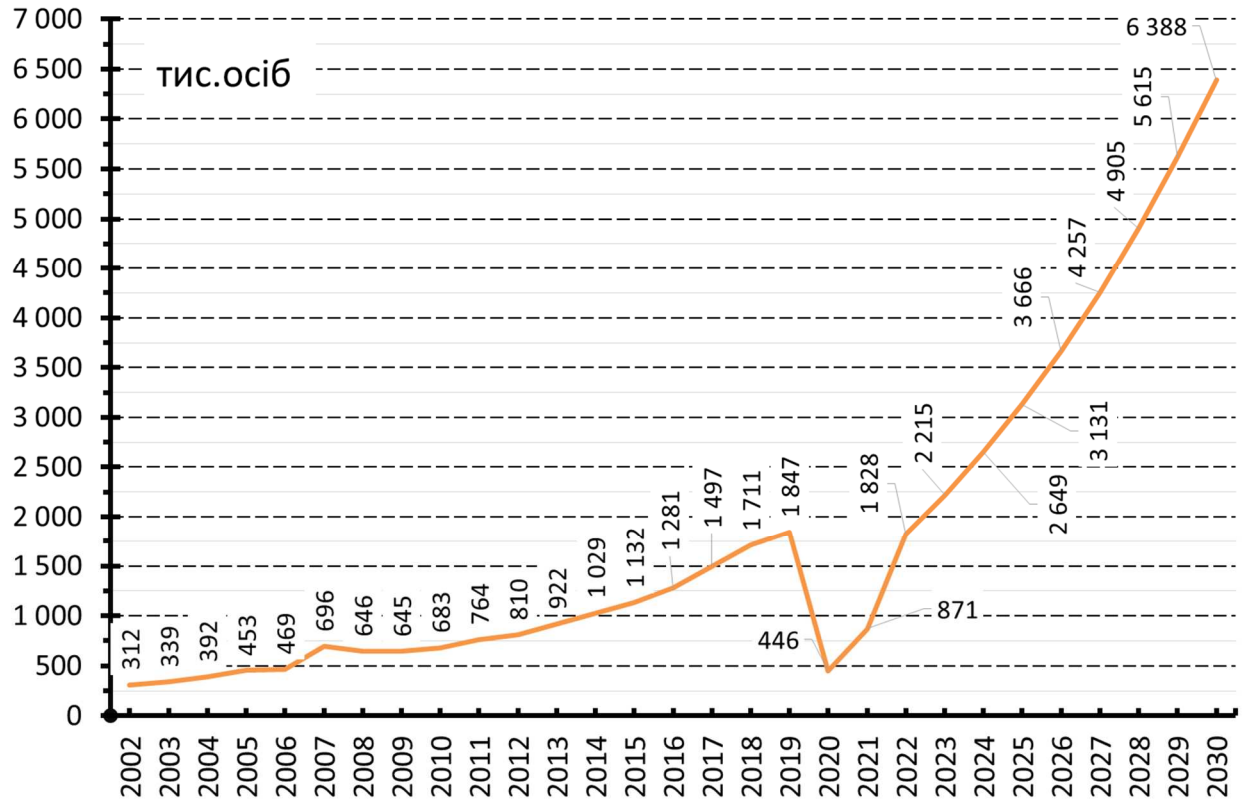

Рис. 3.11 Динаміка зміни в'їзного туристичного потоку до Сербії з 2002 року по 2021 рік та прогноз до 2030 року

Джерело: розробка автора.

В базах даних UNWTO (Всесвітньої організації туризму) присутні статистичні дані щодо динаміки в'їзного туристичного потоку до Словенії за 1995-2021 рр. Тобто за весь доступний в базах UNWTO період.

Апроксимація функції динаміки в'їзного туристичного потоку до Словенії виконана поліномом третього ступеня, або – кубічним поліномом. При цьому було досягнуто абсолютного коефіцієнта надійності:

$$R^2 = 0{,}9922.$$

Таке значення коефіцієнта свідчить про те, що числові значення апроксимуючої функції майже повністю співпадають зі значеннями, наведеними в базах даних UNWTO. Це добре видно з графіку діаграми побудови тренда прогнозу в'їзного туристичного потоку в Словенію (1995-2021 рр.). Формула функції апроксимації $y = f(x)$ наступна:

$$y = 0{,}5346x^3 - 13{,}669x^2 + 177{,}77x + 489{,}6, \text{ при } R^2 = 0{,}9922.$$

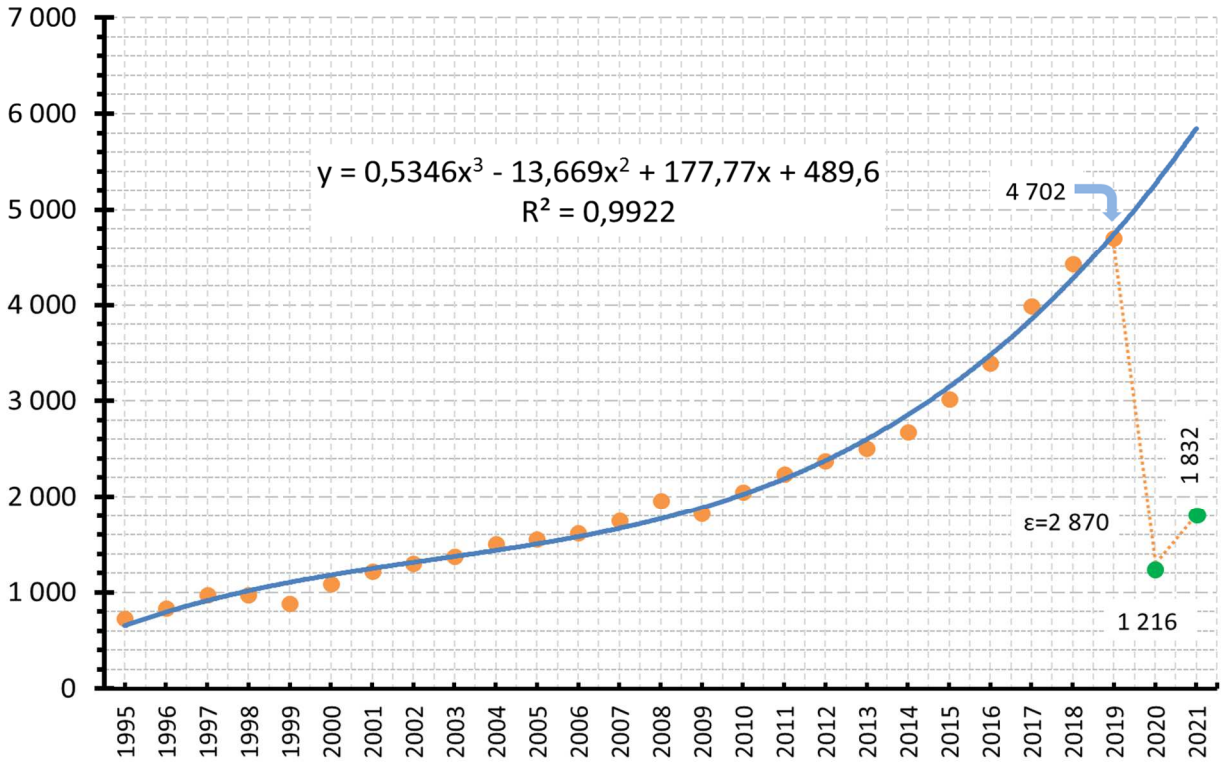

Рис. 3.12 Діаграма побудови тренда прогнозу в'їзного туристичного потоку в Словенію (1995-2021 рр.) (тис. осіб)

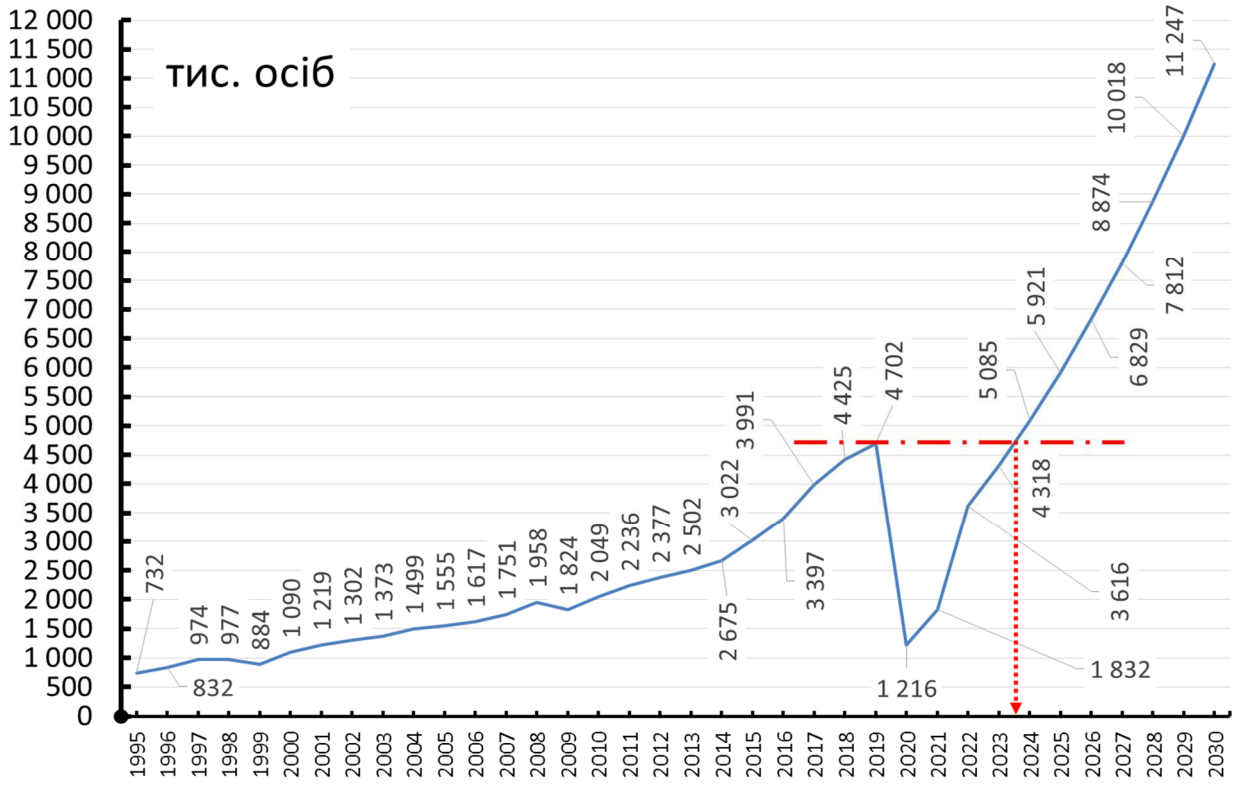

Рис. 3.13 Динаміка зміни в'їзного туристичного потоку до Словенії з 1995 року по 2021 рік та прогноз до 2030 року

Джерело: розробка автора.

Відкоригуємо формулу прогнозу через вплив COVID-19, ε:

$$y = 0{,}5346x^3 - 13{,}669x^2 + 177{,}31x + 489{,}6 - \varepsilon;$$

де, $\varepsilon = P_{2019}^{\text{вх}} - P_{2021}^{\text{вх}} = 4\,702 - 1\,832 = 2\,870$ (тис. осіб).

Тобто, $y = 0{,}5346x^3 - 13{,}669x^2 + 177{,}31x + 489{,}6 - 2\,870;$

$$y = 0{,}5346x^3 - 13{,}669x^2 + 177{,}31x - 2\,380{,}4;$$

За цією формулою розрахований прогнозний період 2022-2030 рр. і результати зведені в табл. 3.9.

Таблиця 3.9 – Прогноз в'їзного туристичного потоку в Словенію до 2030 року (тис. осіб)

	2022	**2023**	**2024**	**2025**	**2026**	**2027**	**2028**	**2029**	**2030**
point	28	29	30	31	32	33	34	35	36
прогноз	3 616	4 318	5 085	5 921	6 829	7 812	8 874	10 018	11 247

Джерело: розробка автора

Таким чином, за прогнозним розрахунком у 2030 році кількість туристів, що в'їхали до Словенії становитиме 11 млн 247 тис. осіб.

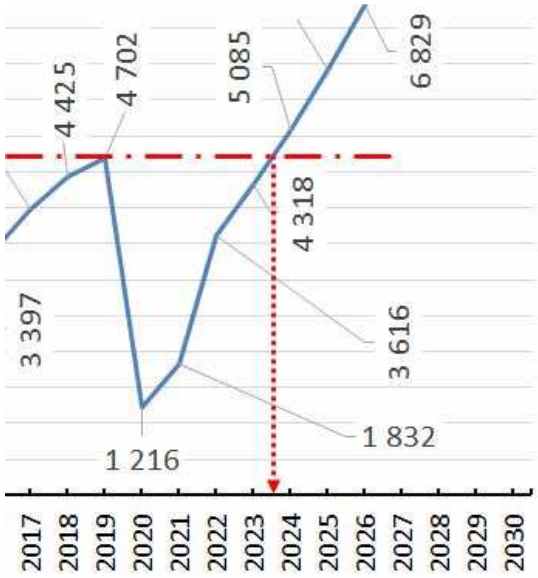

Рис. 3.14 Схема визначення року до-COVID-ного рівня
Джерело: розробка автора

На графіках динаміки змін в'їзного туристичного потоку по кожній країні Балканського півострова в прогнозній (розрахунковій) частині можна визначити коли буде подолані наслідки пандемії COVID-19.

На рис. 3.14 наведена схема яким чином можна визначити рік, коли при прогнозованих значеннях буде досягнутий рівень COVID-19.

Рівень 2019 року проецирується на прогнозовану частину кривої (вправо) і потім спускається вертикаль на вісь абсцис де і визначається часовий показник.

На рис. 3.15 наведена динаміка змін прогнозних значень обсягів в'їзного туристичного потоку по кожній країні Балканського півострова за 2022-2030 рр.

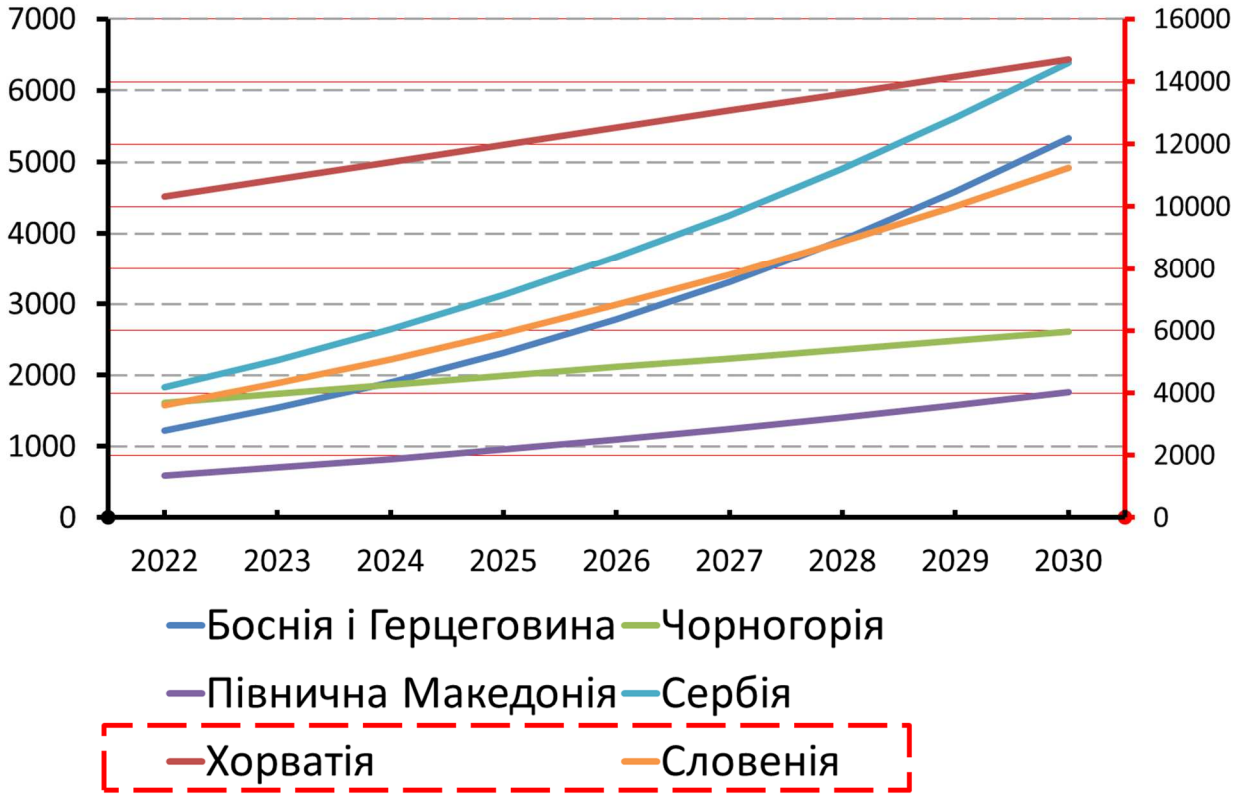

Рис. 3.15 Динаміка змін прогнозних значень (2022-2030 рр.) обсягів в'їзного туристичного потоку в країни Балканського півострова (тис. осіб)

Джерело: розробка автора.

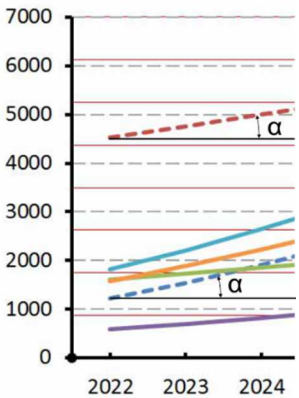

Рис. 3.16 Кут нахилу лінії тренда
Джерело: розробка автора.

На рисунку графіки прогнозних показників по Хорватії та Словенії побудовані по допоміжній шкалі (праворуч, червона), решта – Боснія і Герцеговина, Чорногорія, Північна Македонія та Сербія – по основній (ліворуч, чорна). Це дозволяє зручно співвідносити графіки з різними динаміками змін.

Темп зростання прогнозних значень обсягів в'їзного туристичного потоку характеризується кутом нахилу тренду до висі абсцис (OX), рис. 3.16. Чим більше кут нахилу – тим більше темп зростання прогнозних значень обсягів в'їзного туристичного потоку в країни Балканського півострова.

Розрахунки виконані за допомогою MS Excel. Для цього існують вбудовані функції.

Для розрахунку нахилу лінії тренду використовується рівняння:

$$b = \frac{\sum(x - \bar{x})(y - \bar{y})}{\sum(x - \bar{x})^2};$$

де, x – незалежна змінна, тобто point'и;

$\bar{x}$ – середнє значення ряду point'ів

y –залежна змінна, тобто прогнозні значення (2022-2030 рр.) обсягів в'їзного туристичного потоку в країни Балканського півострова;

$\bar{y}$ – середнє значення ряду y.

Розрахунок b виконано за допомогою табличного редактору MS Excel, а саме, вбудованої функції «НАКЛОН». Результати зведені в табл. 3.10, на підставі якої побудована гістограма рис. 3.17.

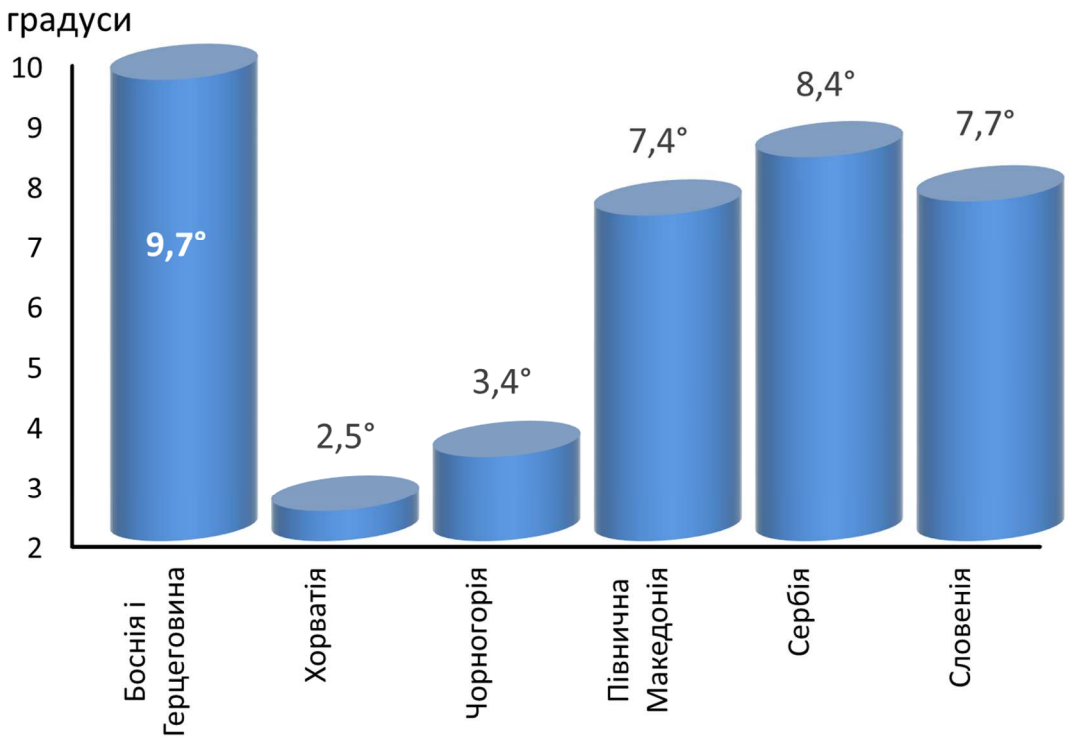

Рис. 3.17 Прогнозний темп зростання в'їзного туристичного потоку в країни Балканського півострова (Кут нахилу лінії тренда графіка прогнозної функції апроксимації) протягом 2022-2030 рр. в градусах

Джерело: розробка автора.

Таблиця 3.10 – Нахил лінії тренду прогнозної функції апроксимації Прогнозного темпу зростання в'їзного туристичного потоку в країни Балканського півострова протягом 2022-2030 рр.

	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	нахил трен-ду	кут нахилу	
											радіан	градус
Боснія і Герцеговина	1226	1541	1902	2315	2784	3315	3912	4582	5331	0,1704	0,1688	9,6715
Хорватія	10338	10885	11432	11979	12525	13072	13619	14166	14712	0,0437	0,0437	2,5038
Чорногорія	1609	1735	1861	1987	2113	2238	2364	2490	2616	0,0596	0,0595	3,4091
Північна Македонія	589	701	823	954	1096	1247	1410	1583	1767	0,1302	0,1295	7,4198
Сербія	1828	2215	2649	3131	3666	4257	4905	5615	6388	0,1475	0,1464	8,3881
Словенія	3616	4318	5085	5921	6829	7812	8874	10018	11247	0,1344	0,1336	7,6547

Джерело: розробка автора

З гістограми на рис. 3.17 видно, що найбільший кут нахилу лінії тренду, а значить, й найбільший темп зростання в'їзного туризму відбудеться у Боснії і Герцеговині, а найменший – у Хорватії. У колонці таблиці MS Excel "L" накопичується тангенс кута нахилу тренду.

Функція «НАКЛОН», яка застосовується для розрахунку нахилу тренду і повертає нахил лінії регресії для точок даних у аргументах відомих значень «*y*» та відомі значення «*x*». Нахил визначається як різниця від розподілу відстані по вертикалі на відстань по горизонталі між двома будь-якими точками лінії; іншими словами, нахил – це швидкість зміни значень вздовж прямої. Тобто ці показники мають абсолютне значення і тому залежить від розміру дослідної величини. Якщо дві функції для порівняння мають різницю, наприклад, в два рази, то більша функція завжди буде мати більше значення функції НАКЛОН. Для того, щоб можна порівнювати функції з різними абсолютними величинами, потрібно функцію НАКЛОН співвідносити із середнім значенням цієї ж функції:

=НАКЛОН(C4:K4;$C$3:$K$3)/СРЗНАЧ(C4:K4).

В наступній колонці табл. 3.10 "N" наведений кут нахилу тренду в градусах.

У додатку 2 наведений лістинг результатів розрахунків, виконаний у MS

Excel. З якого видно, за допомогою яких формул виконані розрахунки.

Також з табл. 3.10 видно, що прогнозні показники у всіх країнах колишньої Югославської імперії зростають. Темп зростання також наведений у табл. 3.10 та на діаграмі рис. 3.17.

3.3 Прогноз внутрішніх туристичних потоків

Як вже було відмічене: у другому розділі дипломної роботи, на офіційному сайті UNWTO наведені статистичні показники внутрішніх туристичних потоків лише для двох країн Балканського півострова: Хорватії та Словенії (табл. 2.7).

Побудуємо прогноз внутрішніх туристичних потоків Хорватії. Форма прогнозної кривої достатньо складна і на періоді спостереження має значні коливання, тобто має, як мінімум, три екстремуми і – четвертий прогнозований. Тому у першому наближенні виконана апроксимація поліномом 5го ступеню (рис. 3.18). Розрахунки виконані за допомогою MS Excel.

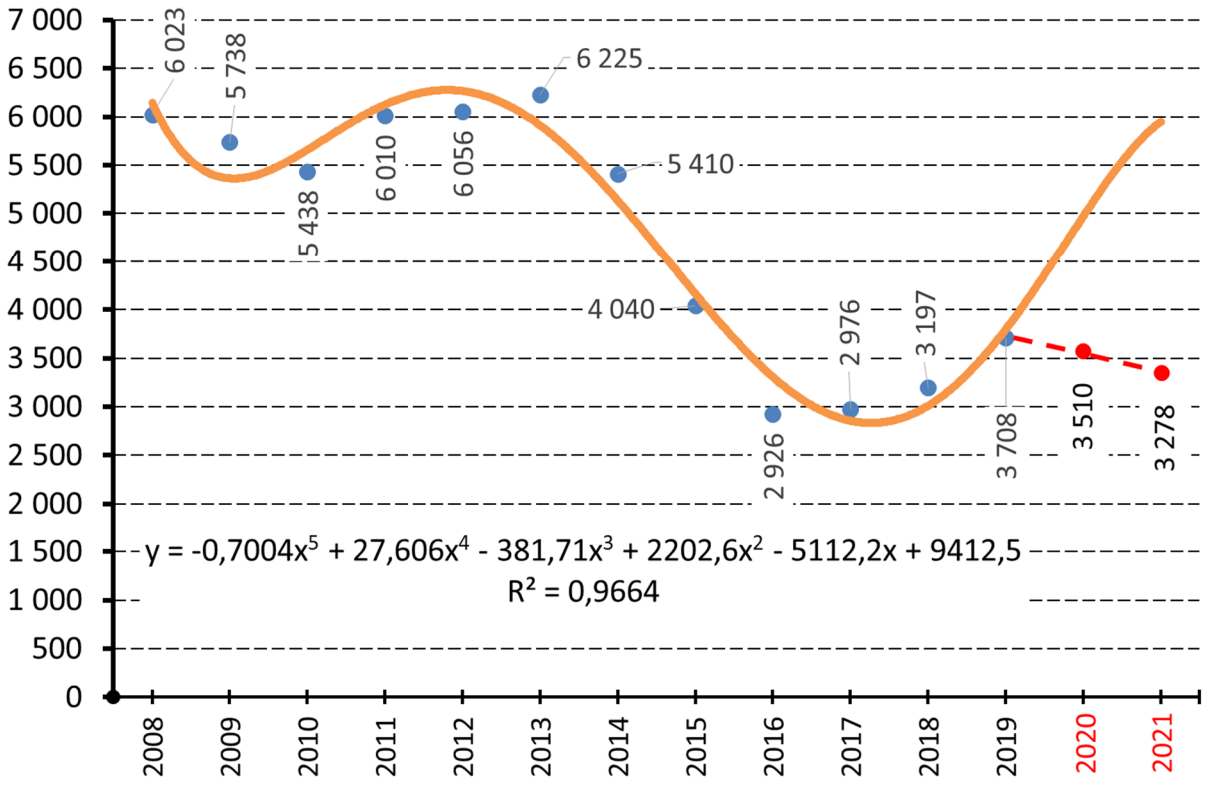

Рис. 3.18 Попередня побудова прогнозної функції (полінома)

Джерело: розробка автора.

Функція має такий вигляд:

$$y = -0{,}7004x^5 + 27{,}606x^4 - 381{,}71x^3 + 2202{,}6x^2 - 5112{,}2x + 9412{,}5 - \varepsilon$$

При $R^2 = 0{,}9664$.

Результат прогнозу:

Таблиця 3.11 – Попередній прогноз внутрішнього туристичного потоку в Хорватії до 2030 року (тис. осіб).

	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
point	15	16	17	18	19	20	21	22	23
прогноз	5 301	2 333	-5 502	-21 013	-47 778	-90 222	-153 705	-244 608	-370 412

Джерело: розробка автора

Значення, які розраховані за прогнозним п’ятистепеневим поліномом не мають сенсу і тому не можуть бути прийняті до подальшого аналізу. Побудова графіка за цією функцією є не доречною.

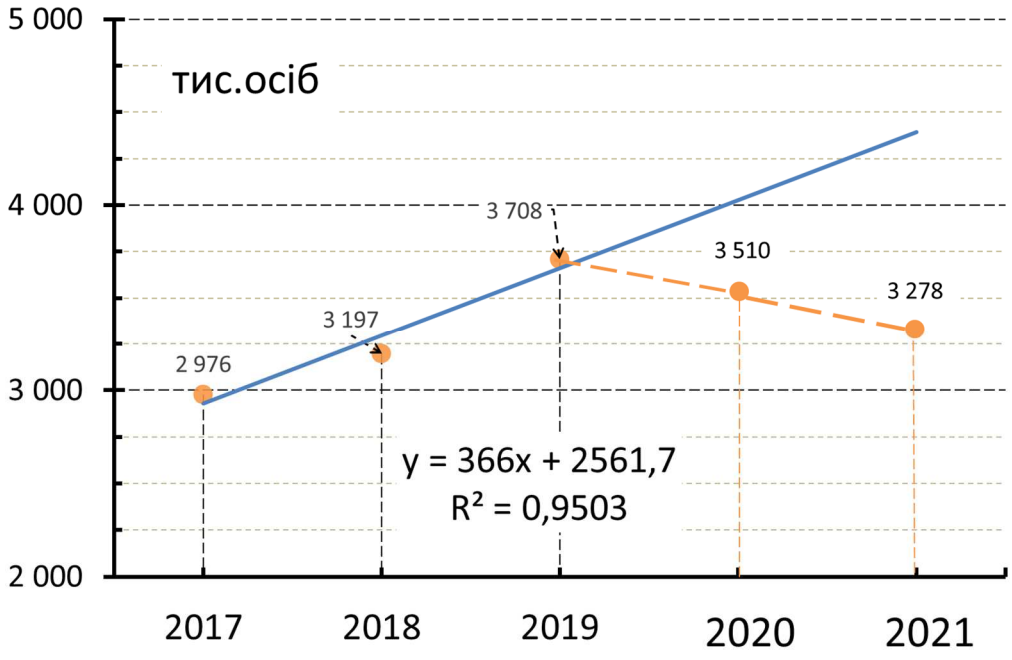

Рис. 3.19 Оптимальний прогноз внутрішнього туристичного потоку в Хорватії

Джерело: розробка автора.

Розглянувши форму та сукупність числових значень ряду спостережень за внутрішнім туристичним потоком у Хорватії та результати попереднього прогнозу, можна зробити висновок про те, що екстремуми викликані суттєвим впливом зовнішніх факторів, не маючих жодного відношення до галузі

туризму. Тому апроксимація повинна бути виконана безекстремальною функцією, тобто – лінійною функцією ($y = ax + b$). З цією метою автор прийняв рішення провести апроксимацію функцією, без екстремума на останньому інтервалі періоду спостереження, а саме – на інтервалі 2017-2019 рр. включно. Трьох пунктів спостереження цілком достатньо (рис. 3.19).

Прогноз можна виконати за наступною функцією:

$$y = 366x + 2561{,}7 - \varepsilon;$$

$$\text{при } R^2 = 0{,}9503, \quad \varepsilon = 430.$$

Коригувальний коефіцієнт ε розрахований за допомогою MS EXCEL та наведений у додатку З. За формулою розрахунку функції апроксимації обчислені прогнозовані значення внутрішнього туристичного потоку до 2030 року та зведені у табл. 3.12.

Таблиця 3.12 – Запропонована прогнозна динаміки внутрішнього туристичного потоку в Хорватії до 2030 року (тис. осіб)

	2022	**2023**	**2024**	**2025**	**2026**	**2027**	**2028**	**2029**	**2030**
point	7	8	9	10	11	12	13	14	15
прогноз	4 694	5 060	5 426	5 792	6 158	6 524	6 890	7 256	7 622

Джерело: розробка автора.

Лістинг додатка З описує реальну картину динаміки внутрішнього туристичного потоку в Хорватії та за його допомогою створена таблиця загальної динаміки внутрішнього туристичного потоку (табл. 3.13):

Таблиця 3.13 – Динаміка внутрішнього туристичного потоку в Хорватії протягом 2008-2030 років (тис. осіб)

рік	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
значення	6 023	5 738	5 438	6 010	6 056	6 225	5 410	4 040	2 926	2 976	3 197
рік	2019	2020	2021	**2022**	**2023**	**2024**	**2025**	**2026**	**2027**	**2028**	**2029**
значення	3 708	3 510	3 278	**4 328**	**4 694**	**5 060**	**5 426**	**5 792**	**6 158**	**6 524**	**6 890**
рік	**2030**										
значення	**7 256**										

Джерело: розробка автора.

На підставі табл. 3.13 побудована діаграма динаміки внутрішнього туристичного потоку в Хорватії протягом 2008-2030 років (тис. осіб).

Динаміка потоку детально розглянута у другому розділі (рис. 2.8 та табл. 2.8). На діаграмі (рис. 3.19) туристичний потік, який був фактично

досліджений, зображений синім кольором, а прогнозований – червоним пунктиром.

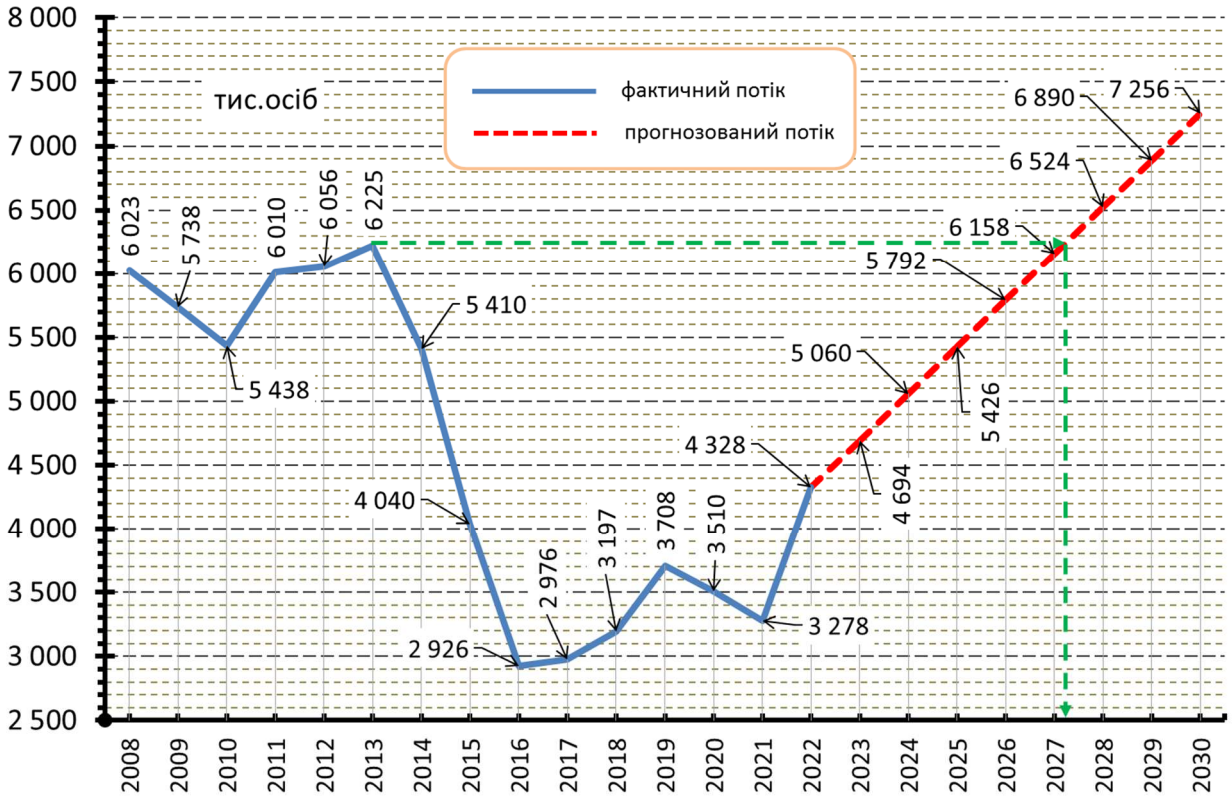

Рис. 3.20 Діаграма динаміки внутрішнього туристичного потоку в Хорватії протягом 2008-2030 років (тис. осіб)

Падіння внутрішнього туристичного потоку в Хорватії протягом 2016-2021 років, спричинено спочатку тим, що громадяни Хорватії масово поїхали за кордон, а на їх місце в'їхали іноземні туристи (рис. 3.5), які привезли багато грошей, а потім до падіння туристичного потоку додалась ще й пандемія COVID-19. Після 2021 року внутрішній туристичний потік в Хорватії починає зростати і до 2027 року має досягнути рівня 2013 року, який був максимальним на всьому періоді спостереження (2008-2021 рр.). Таке довге (у часі) відновлення свідчить про ту велику шкоду, що завдала пандемія COVID-19 туристичній галузі світу і, насамперед, Хорватії.

Якщо не буде додаткових зовнішніх факторів, які би впливали на внутрішній туристичний потік в Хорватії, то обсяг цього потоку має сягнути 7 млн 256 тис. осіб.

Використовуючи подібний алгоритм визначені прогнозні значення внутрішнього туристичного потоку в Словенії.

Спочатку побудуємо начальний прогноз внутрішніх туристичних потоків в Словенії (рис. 3.21).

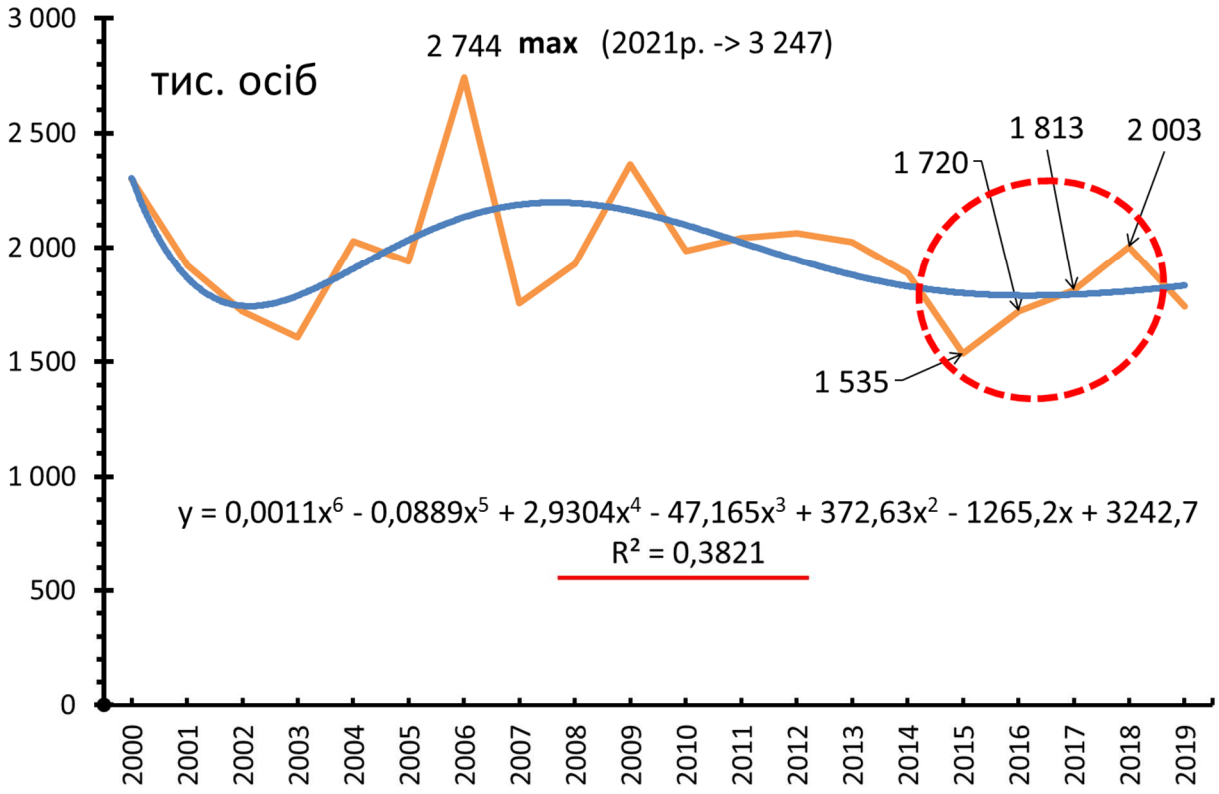

Рис. 3.21 Начальний прогноз внутрішніх туристичних потоків в Словенії

Джерело: розробка автора

Форма прогнозної кривої аналогічно до такої ж, як у Хорватії достатньо складна і для Словенії та також на періоді спостереження має значні коливання, тобто має, як мінімум, чотири екстремуми і – п'ятий прогнозований. Тому у першому наближенні виконана апроксимація поліномом 6го ступеню (рис. 3.21). Розрахунки виконані за допомогою MS Excel. Результат апроксимації:

$y = 0{,}0011x^6 - 0{,}0889x^5 + 2{,}9304x^4 - 47{,}165x^3 + 372{,}62x^2 - 1265{,}2x + 3242{,}7;$

при $R^2 = 0{,}3821$. Де R^2 значно нижче припустимого значення. Це свідчить про те, що наведена формула не може бути застосована для прогнозування внутрішніх туристичних потоків.

Для прогнозна необхідно обрати найближчий до кінця інтервалу

спостереження інтервал без екстремума. Це 2015-2018 рр. (рис. 3.21).

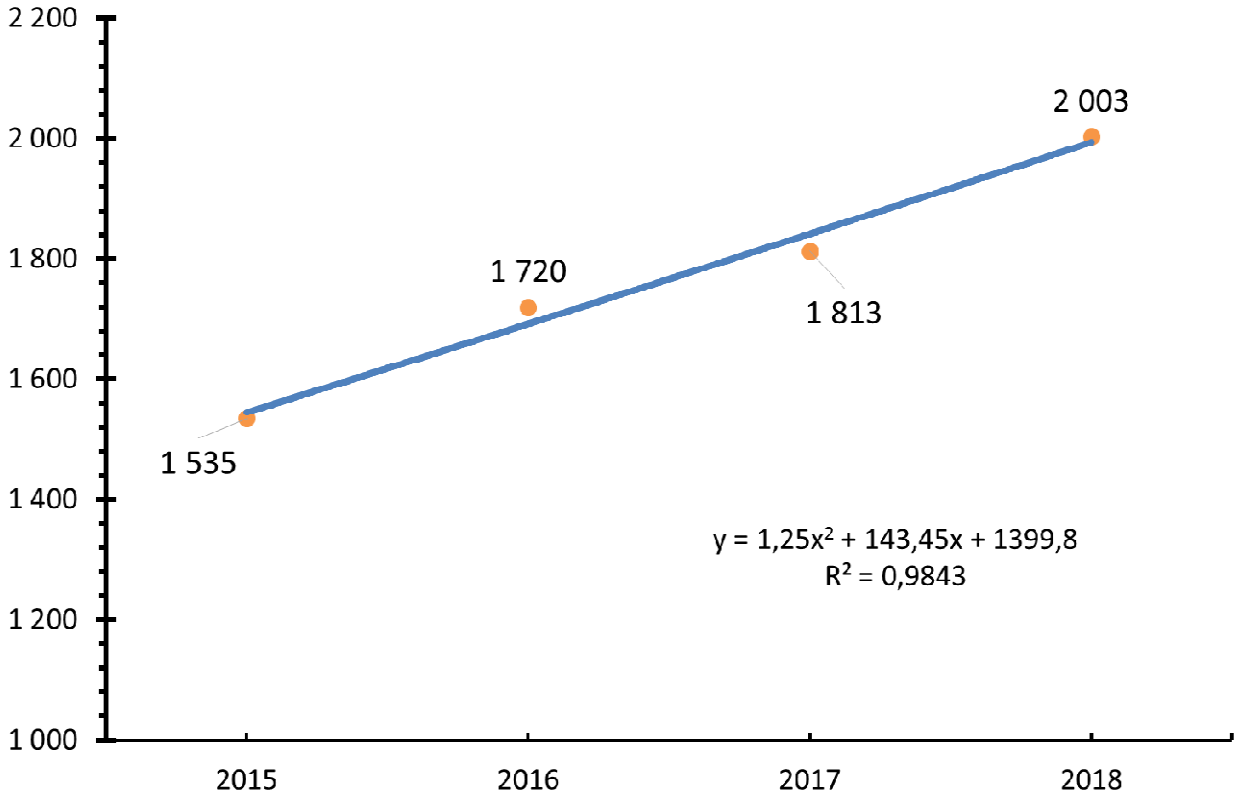

Рис. 3.22 Функція апроксимації для прогнозу внутрішніх туристичних потоків в Словенії

Джерело: розробка автора.

$$y = 1{,}25x^2 + 143{,}45x + 1399{,}9 - \varepsilon, \qquad \text{при } \varepsilon = -1\,505;$$

Згідно зі стандартними правилами математики:

$$y = 1{,}25x^2 + 143{,}45x + 1399{,}9 - (-1\,505) =$$

$$= 1{,}25x^2 + 143{,}45x + 1399{,}9 + 1\,505;$$

остаточно:

$$y = 1{,}25x^2 + 143{,}45x + 2\,904{,}9\,.$$

Загалом:

Таблиця 3.14 – Динаміка внутрішнього туристичного потоку в Словенії протягом 2000-2030 років (тис. осіб)

рік	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
значення	2 301	1 923	1 720	1 609	2 027	1 939	2 744	1 757	1 929	2 364	1 987
рік	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
значення	2 044	2 065	2 025	1 888	1 535	1 720	1 813	2 003	1 742	1 263	3 247
рік	**2022**	**2023**	**2024**	**2024**	**2025**	**2026**	**2027**	**2028**	**2029**	**2030**	
значення	**4 133**	**4 297**	**4 464**	**4 634**	**4 806**	**4 981**	**5 158**	**5 338**	**5 520**	**4 133**	

Джерело: розробка автора.

На підставі табл. 3.14 побудована підсумкова діаграма динаміки внутрішнього туристичного потоку в Словенії протягом 2000-2030 років (тис. осіб).

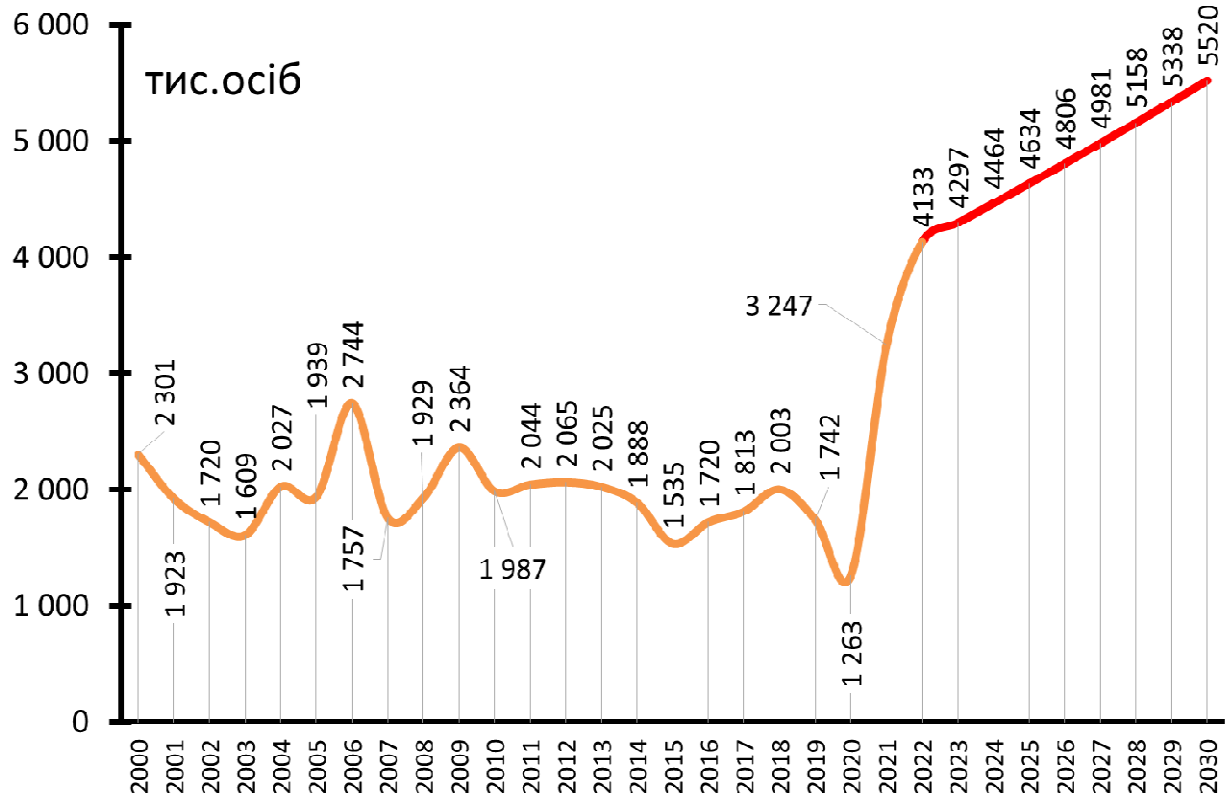

Рис. 3.23 Діаграма динаміки внутрішнього туристичного потоку в Словенії протягом 2000-2030 років (тис. осіб)

Джерело: розробка автора.

У 2021 році (після COVID-ному) спостерігається найбільше між-річне зростання на періоді спостереження (2000-2021 рр.) $P_{2021-2020} = 3\,247 - -1\,263 = +1$ млн 984 тис. осіб та в загальному вимірі становить 3 млн 247 тис. осіб. Далі прогнозовані значення теж зростають і в 2030 році можуть сягнути 5 млн 520 тис. осіб.

3.4 Прогноз виїзних туристичних потоків та узагальнений прогноз туристичних потоків у країнах Балканського півострова до 2030 року

Як вже було відмічене: у другому розділі дипломної роботи, на офіційному сайті UNWTO статистичні показники виїзних як і внутрішніх туристичних потоків наведені лише для двох країн Балканського півострова: Хорватії та Словенії (табл. 2.7).

Спочатку побудуємо прогноз виїзних туристичних потоків Хорватії. Форма кривої аналізу на періоді спостереження має значні коливання і схожа за формою на попередні криві аналізу внутрішніх туристичних потоків, тобто має, екстремуми. Тому апроксимації поліномом виконувати недоречно, а можна відразу виконати апроксимацію на останньому інтервалі без екстремальних значень (рис. 3.23-3.24). Розрахунки виконані за допомогою MS Excel.

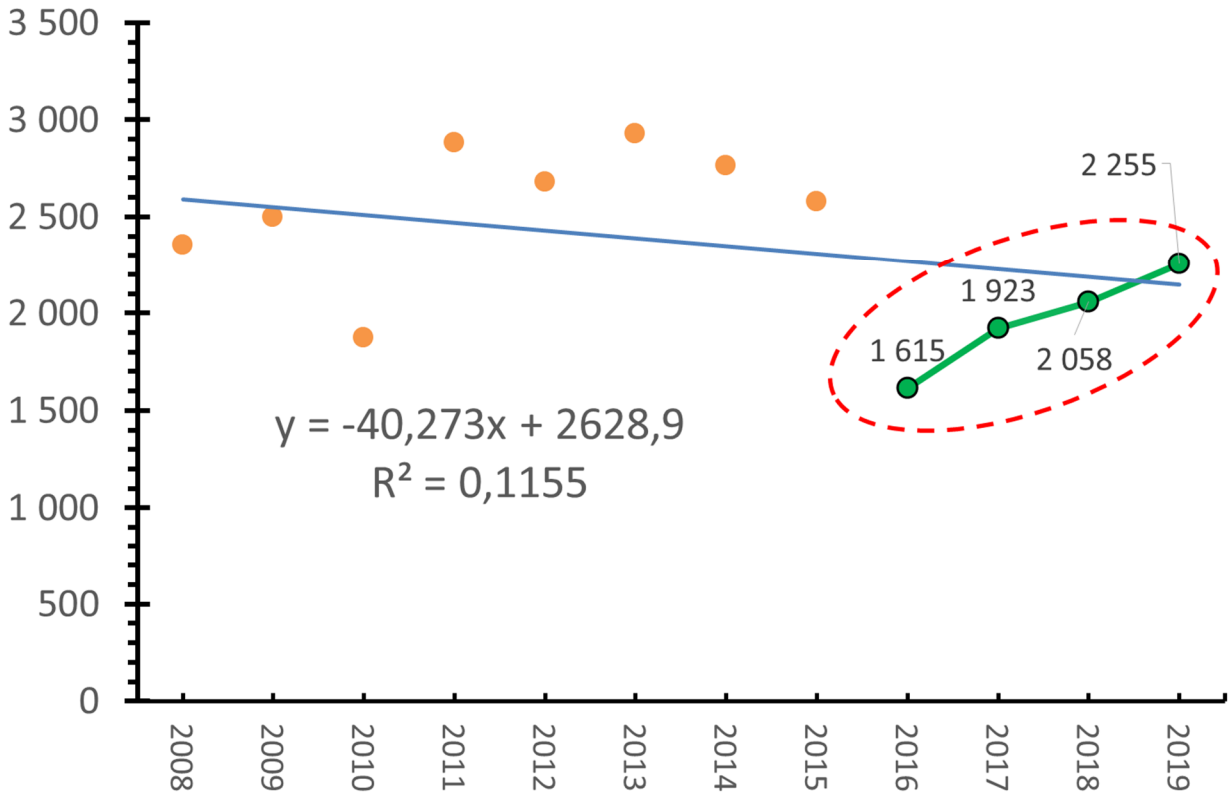

Рис. 3.24 Начальний прогноз виїзних туристичних потоків в Хорватії

Джерело: розробка автора

На рис. 3.24 за допомогою пунктирного еліпса та лінії зеленого кольору

позначений останній інтервалі без екстремальних значень виїзного туристичного потоку в Хорватії. Визначені дані занесені в таблицю 3.15 і використані для розрахунку прогнозу виїзного туристичного потоку в Хорватії, до 2030 року (тис. осіб).

Таблиця 3.15 – Динаміка виїзного туристичного потоку в Хорватії, протягом 2016-2019 років (тис. осіб)

рік	2016	2017	2018	2019
point	1	2	3	4
значення	2 044	2 065	2 025	1 888

Джерело: розробка автора.

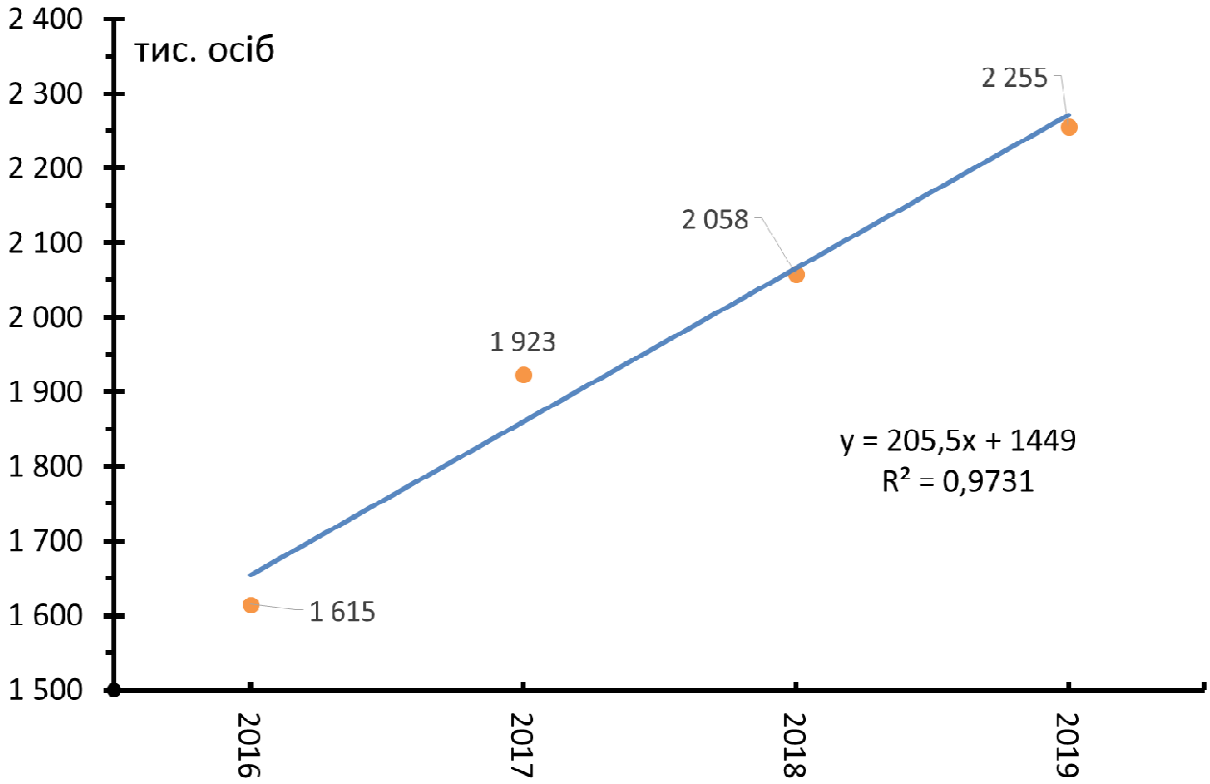

Рис. 3.25 Функція апроксимації (рівняння) для прогнозу виїзних туристичних потоків в Хорватії

Джерело: розробка автора.

Ґрунтуючись на здобутому рівнянні апроксимації можна визначити кінцеве рівняння апроксимації та виконати розрахунки з прогнозування до

2030 року виїзних туристичних потоків в Хорватії. [36-39] Результати внесені до табл. 3.16.

$$y = 205{,}5x + 1449 - \varepsilon, \quad \text{при } \varepsilon = 1\,616;$$

$$y = 205{,}5x - 167.$$

Таблиця 3.16 – Динаміка виїзного туристичного потоку в Хорватії, протягом 2008-2030 років (тис. осіб)

рік	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
значення	2 357	2 497	1 873	2 880	2 680	2 927	2 763	2 578	1 615	1 923	2 058
рік	2019	2020	2021	**2022**	**2023**	**2024**	**2024**	**2025**	**2026**	**2027**	**2028**
значення	2 255	493	639	**1 272**	**1 477**	**1 683**	**1 888**	**2 094**	**2 299**	**2 505**	**2 255**
рік	**2029**	**2030**									
значення	**2 710**	**2 916**									

Джерело: розробка автора.

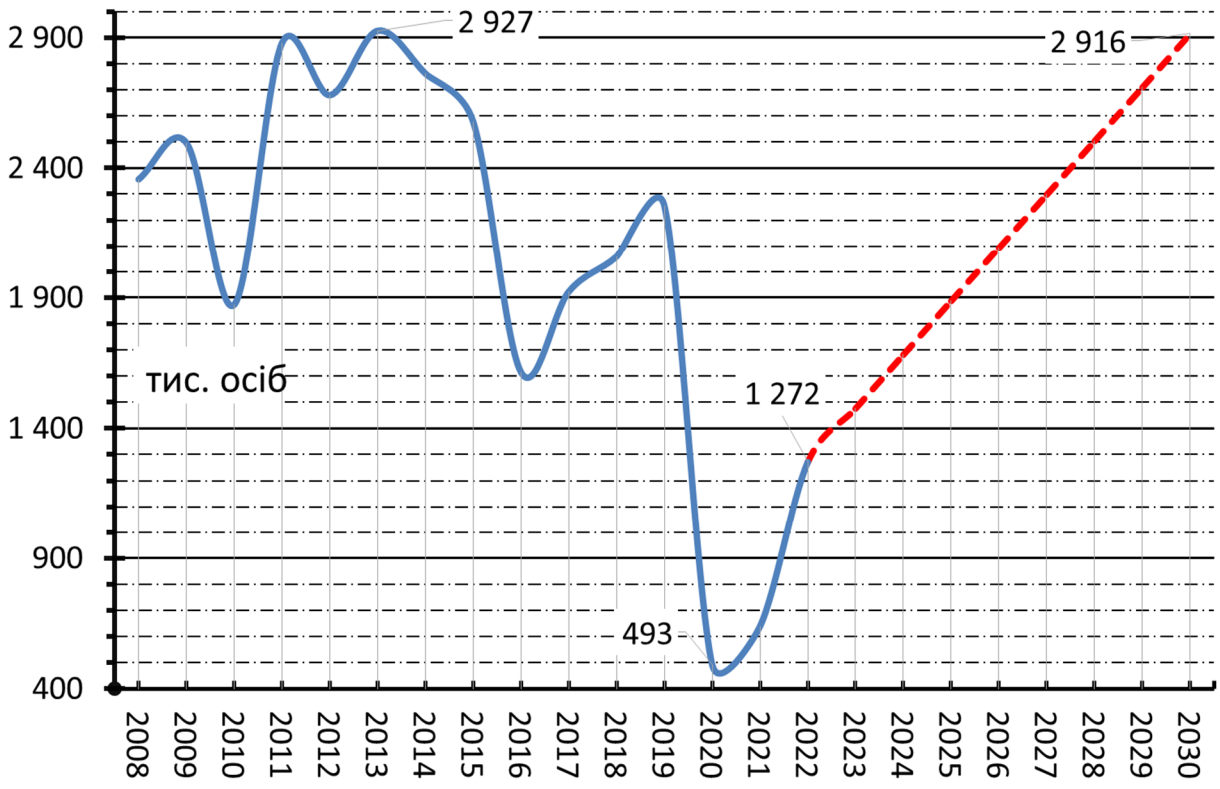

Рис. 3.26 Діаграма динаміки виїзного туристичного потоку в Хорватії протягом 2008-2030 років (тис. осіб)

Джерело: розробка автора.

З діаграми рис. 3.26 виходить, що виїзний туризм зростає, але слід зазначити, що рівень до COVID-ного 2013 року (2 млн 927 тис. осіб) не

вдасться досягнути навіть до 2030 року (2 млн 916 тис. осіб). Це свідчить про ту значну шкоду, яка була завдана COVID-ом туристичній галузі Хорватії.

Зазвичай прогноз має робитися за умови відсутності будь-яких впливових зовнішніх факторів впливу. Саме таким чином і виконаний цей прогноз. І з цих міркувань робити прогнози на більш довгий термін не доречно.

На діаграмі рис. 3.26 суцільною лінією зображений фактичний виїзний туризм, а пунктирною – прогнозований.

Наступним та останнім аналітичним розглядом у межах цієї дипломної роботи є аналіз і прогноз виїзного туристичного потоку у Словенії. Алгоритм цього прогнозного обчислення вже якось викристалізувалась і склалась наступним чином:

1) Визначити доступний інтервал розгляду, або – інтервал спостереження.

На офіційному сайті UNWTO досяжні статистичні дані, а саме дані з Tourism Statistics Database протягом 2000-2021 рр. [39-44] Це зведено до табл. 3.17.

Таблиця 3.17 – Динаміка виїзного туристичного потоку зі Словенії протягом 2000-2021 років (тис. осіб)

рік	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
значення	1 965	2 055	2 127	2 114	2 800	2 660	2 680	2 496	2 459	2 586	2 874
рік	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
значення	2 722	2 474	2 612	2 642	2 867	2 853	3 013	3 188	3 170	1 138	2 125

Джерело: розробка автора.

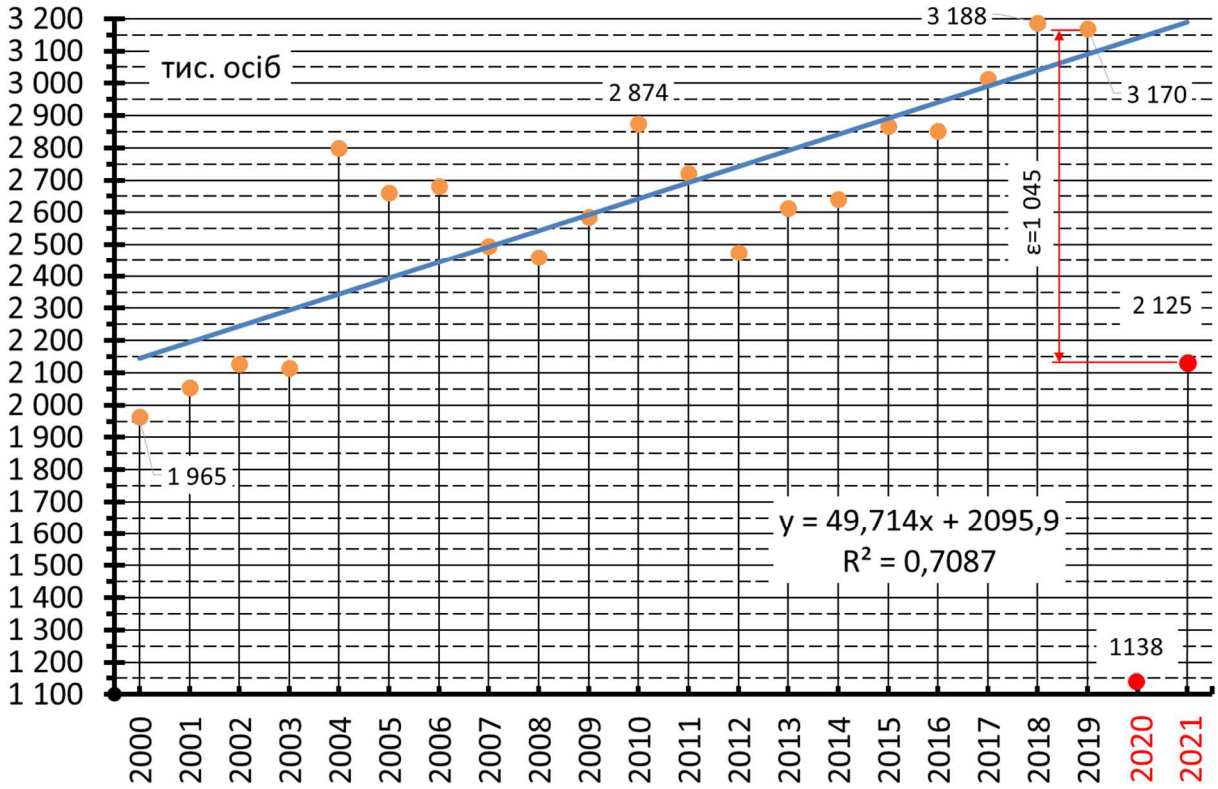

Рис. 3.27 Побудова і розрахунок лінії тренда виїзного туристичного потоку

Джерело: розробка автора.

2) Побудова діаграми зміни виїзного туристичного потоку.

3) Побудова і розрахунок лінії тренда до 2019 року та визначення коефіцієнта надійності R^2 (рис. 3.27).

На діаграмі наведена наступна функція апроксимації:

$$y = 49{,}714x + 2095, \quad \text{при цьому } R^2 = 0{,}7087;$$

враховуючи поправку на зменшення, що причинила епідемія COVID-19 ($\varepsilon = 1\,045$): $y = 49{,}714x + 2095 - \varepsilon = 49{,}714x + 1\,050$.

4) Побудова діаграми зміни виїзного туристичного потоку з можливим реалістичним прогнозом до 2030 року таким чином, щоби такий прогноз мав логічний сенс. Прогнозні дані розраховуються за допомогою функції апроксимації, наведеній вище. Розрахунки зведені в таблицю.

Таблиця 3.18 – Динаміка прогнозного виїзного туристичного потоку із Словенії протягом 2022-2030 років (тис. осіб)

рік	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
значення	2 193	2 243	2 293	2 343	2 392	2 442	2 492	2 541	2 591

Джерело: розробка автора.

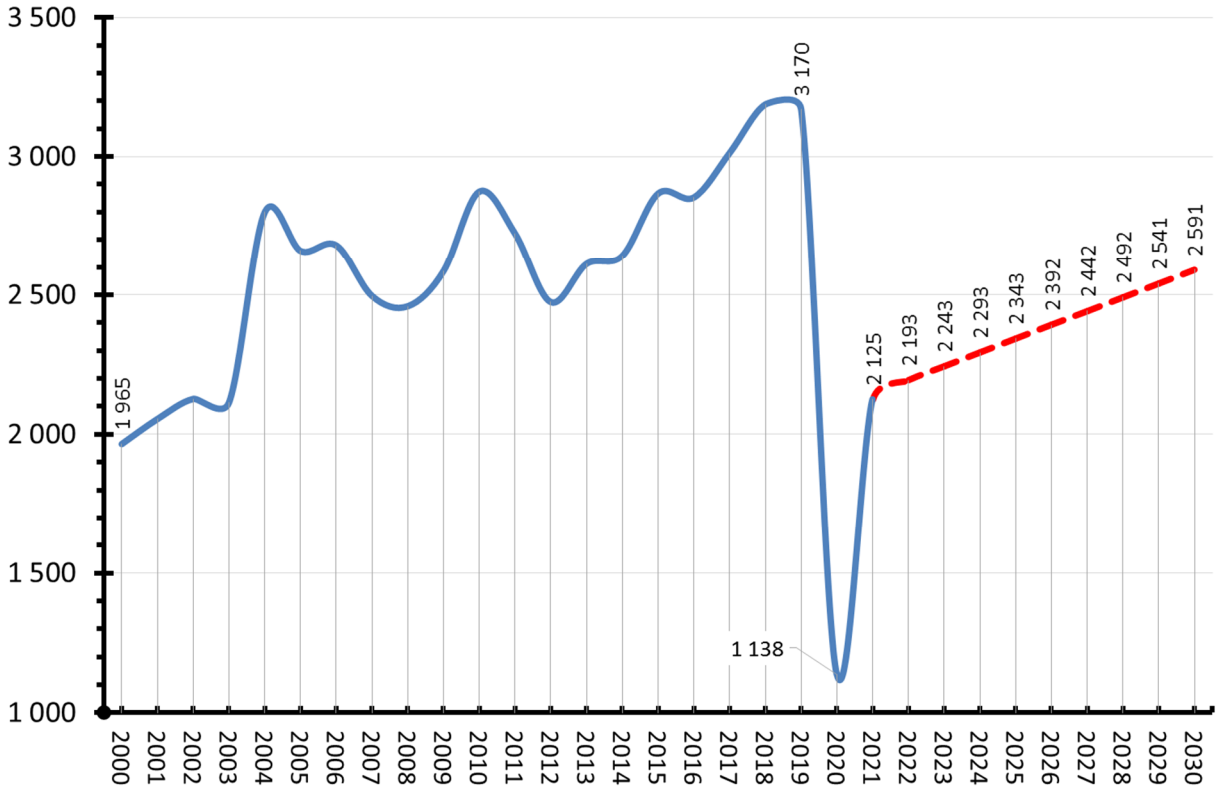

Рис. 3.28 Динаміка виїзного туристичного потоку зі Словенії протягом 2000-2030 років (тис. осіб)

Джерело: розробка автора.

На діаграмі виїзного туристичного потоку зі Словенії (рис. 3.27) спостерігається наступне:

– мінімальне значення виїзного туристичного потоку становить 1 млн 138 тис. осіб у COVID-ний 2020 рік, а попереднє мінімальне значення – у 2000 році (1 млн 965 тис. осіб);

– максимальне значення виїзного туристичного потоку становить 3 млн 170 тис. осіб у до COVID-ний 2019 рік;

– відповідно до розробленого прогнозу виїзного туристичного потоку із Словенії рівень до COVID-ного 2019 року у 2030 році не буде досягнуто досить на велике значення $\Delta = P_{2019} - P_{2030} = 3\,170 - 2\,591 = 579$ тис.

осіб, цей рівень буде перевершений лише у 2042 році (3 млн 188 тис. осіб). (див. Додаток 4.)

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ

У розділі виконаний прогноз динаміки в'їзних туристичних потоків до 2030 року в країнах: Боснія і Герцеговина, Хорватія, Чорногорія, Північна Македонія, Сербія та Словенія. А внутрішні та виїзні туристичні потоки до 2030 року в країнах: Хорватія та Словенія через те, що лише по цих країнах є статистичні дані на офіційному сайті UNWTO.

Загалом можна констатувати, що з різними темпами, але туристичні потоки стало зростають.

Розрахунки виконані за допомогою офісного пакету MS Office, а саме MS Excel. Методика полягає у можливості прогнозувати апроксимовані величини даних статистичних спостережень. Туристичні потоки рівномірно ранжирувані в часі (періодичністю в один рік). З цією метою будуються лінії тренда й обчислюються коефіцієнти рівняння та середньоквадратична похибка R^2. Чим ближче R^2 до 1, тим краще якість прогнозу. Запропонована методика передбачає, що тренди можуть бути описані різними рівняннями – лінійними, логарифмічними, ступеневими і так далі. Фактичний тип тренда, за методикою, встановлюють на основі підбору його функціональної моделі статистичними методами або згладжуванням вихідного тимчасового ряду.

В загальному вигляді апроксимація виглядає: $y = f(x)$, в якості $f(x)$ використовуються лінійна функція $(y = ax + b)$, квадратний поліном $(y = ax^2 + bx + c)$, кубічний поліном $(y = ax^3 + bx^2 + cx + d)$, тригонометрична, експоненціальна, логарифмічна функція, тощо. Функція підбирається за зовнішнім виглядом та за мінімум R^2.

Запропонована методика також передбачає коригування через вплив пандемії на COVID-19 у 2020-2021 роках. Лінія тренда в Excel'і – це графік апроксимуючої функції. Апроксимація – науковий метод, що полягає в заміні одних об'єктів іншими, в якомусь сенсі близькими до вихідних, але більш простими.

ВИСНОВКИ

Як свідчить міжнародна статистика, відзначають світові лідери, знані науковці, економісти та політологи – туризм відіграє важливу роль як у вирішенні економічних, так й у вирішенні соціальних проблем будь-якої держави. Вже багато років держави, що не мають значних запасів корисних природних ресурсів, розвивають туризм як основне джерело наповнення державних бюджетів. Україна долучилася до цієї справи у 90-х роках і вже за часи свої незалежності туристична справа впевнено крокує по світу, дає можливість українцям розширити свої знання про світ, мандрувати, відпочивати та розвиватися.

Характеристика розвитку та структура туристичної галузі, її територіальної організації, розвитку об’єктів готельної інфраструктури, до якої належать багато численні готельно-ресторанні комплекси Балканського регіону – ґрунтовно відображені у першому розділі дипломної роботи.

У другому розділі досліджень на підставі статистичних даних за 1995-2020 роки проаналізовано туристичні потоки (в’їзний, внутрішній, виїзний) в Балканському регіоні, що проілюстровано графічно за допомогою діаграм та узагальнено у табличному вигляді.

Так представлена кваліфікаційна робота містить дослідження щодо динаміки туристичних потоків в країнах Балканського півострова, розташованого на півдні Європи та включають Боснію і Герцеговини, Хорватію, Косово, Чорногорію, Північну Македонію, Сербію, Словенію та Воєводину з урахуванням наявних офіційних статистичних даних UNWTO по динаміці в’їзних туристичних потоків для наступних країн Балканського півострова.

У другому розділі досліджень на підставі статистичних даних за 1995-2020 роки, представлених в табличному виді проаналізовано туристичні потоки (в’їзний, внутрішній, виїзний) в Балканському регіоні, що

проілюстровано графічно за допомогою діаграм та узагальнено у табличному вигляді.

Країна	Період спостереження
Боснія і Герцеговина	1997-2021 рр.
Хорватія	1995-2021 рр.
Косово	дані відсутні*
Чорногорія	2002-2021 рр.
Північна Македонія	1995-2021 рр.
Сербія	2002-2021 рр.
Словенія	1995-2021 рр.
Воєводина	дані відсутні**

У третьому розділі виконаний прогноз динаміки в'їзних туристичних потоків до 2030 року в країнах: Боснія і Герцеговина, Хорватія, Чорногорія, Північна Македонія, Сербія та Словенія. А внутрішні та виїзні туристичні потоки до 2030 року в країнах: Хорватія та Словенія через те, що лише по цих країнах є статистичні дані на офіційному сайті UNWTO.

Загалом можна констатувати, що з різними темпами, але туристичні потоки стало зростають.

Розрахунки виконані за допомогою офісного пакету MS Office, а саме MS Excel. Методика, яка запропонована автором є оригінальною та простою і доступною завдяки широкою розповсюдженістю пакету MS Office. Вона полягає у можливості досить зручно і просто прогнозувати апроксимовані величини даних статистичних спостережень. В основу покладено те, що туристичні потоки, що рівномірно ранжирувані в часі (періодичністю в один рік). З цією метою будується графік змін туристичних потоків (в'їзних, внутрішніх, виїзних) та будуються лінії тренда й обчислюється коефіцієнти рівняння та середньоквадратична похибка R^2. За математичними законами – чим ближче R^2 до 1, тим краще якість прогнозу. Запропонована методика передбачає, що Тренди можуть бути описані різними рівняннями – лінійними, логарифмічними, ступеневими і так далі. Фактичний тип тренда, за методикою, встановлюють на основі підбору його функціональної моделі статистичними методами або згладжуванням вихідного тимчасового ряду.

В загальному вигляді апроксимація виглядає: $y = f(x)$, в якості $f(x)$ використовуються лінійна функція $(y = ax + b)$, квадратний поліном $(y = ax^2 + bx + c)$, кубічний поліном $(y = ax^3 + bx^2 + cx + d)$, тригонометрична, експоненціальна, логарифмічна функція, тощо. Функція підбирається за зовнішнім виглядом та за мінімум R^2.

Запропонована методика також передбачає коригування через вплив пандемії на COVID-19 у 2020-2021 роках. Лінія тренда в Excel'і – це графік апроксимуючої функції. Він потрібен для складання прогнозів на основі статистичних даних. З цією метою необхідно подовжити лінію і визначити її значення по точках. Апроксимація – науковий метод, що полягає в заміні одних об'єктів іншими, в якомусь сенсі близькими до вихідних, але більш простими.

Апроксимація дозволяє досліджувати числові характеристики та якісні властивості об'єкта, зводячи завдання до вивчення більш простих або зручніших об'єктів (наприклад, таких, характеристики яких легко обчислюються або властивості яких вже відомі). Лінійна апроксимація – пряма, вона застосовується для ілюстрації показника, який зростає або зменшується з постійним темпом. Поліноміальна крива характеризує попеременні збільшення і зменшення (коливання, екстремуми). Для поліномів (багаточленів) визначається ступінь (за кількістю максимальних і мінімальних величин). Один екстремум (мінімум і максимум) – це друга ступінь, два екстремуми – третя ступінь, три – четверта і т. д. Поліноміальний тренд в Excel застосовується для аналізу достатньо великого набору даних про нестабільну величину.

Виконані дослідження показують, що туристична галузь в світі нарощує обсяги та якість туристичного продукту за рахунок, в першу чергу, інтеграції галузі в світовий економічний порядок та займає там провідне місце й має позитивну динаміку та перспективи.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Балканська субрегіональна підсистема міжнародних відносин: історико-політичний вимір / укладач: О. П. Іваницька. ДонНУ імені Василя Стуса, 2022. 156 с
2. Отдых на островах Хорватии: Обзор лучших островов URL : https://tourlib.net/statti8/ostrova-horvatii.htm (дата звернення: 05.05.2023)
3. Про вищу освіту: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004.
4. Балканський півострів Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Балканський_півострів. (дата звернення: 05.05.2023)
5. В'їзний туризм. / Навчальний посібник: Ніжин, Видавництво Лук'яненко В. В., 2010. 304 с. Авторський колектив: Коваль П. Ф., Алєшугіна Н. О., Андрєєва Г. П., Зеленська О. О., Григор'єва Т. В., Пархоменко О. Г., Дудко В. Б., Михайловський М.О., Бондар С.І.
6. 15 Найбільш видовищних курортів Балканського півострова URL : https://uk.theplanetsworld.com/9333-15-of-balkan-peninsula-s-most-spectacular-resorts (дата звернення: 05.05.2023).
7. Білозубенко В. С., Корнєєв М. В., Горб К. М. Розвиток туристичної інфраструктури країни в умовах глобалізації туризму. Ефективна економіка. 2018. №10. 10 с.
8. Дядечко Л. П. Економіка туристичного бізнесу К.: Центр учбової літератури, 2007. – 224 с.
9. Тонкошкур М. В., Абрамов В. В. Організація туризму (Основи туризмознавства) / Конспект лекцій з навчальної дисципліни (для студентів 1-2 курсу денної та заочної форми навчання за напрямом підготовки 6.140103 – Туризм). Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. 134 с.
10. Організація туризму / підручник І. М. Писаревський, С. О. Погасій, М. М. Поколодна та ін.; за ред. І. М. Писаревського. Х.: ХНАМГ, 2008. 541 с.

11. Організація туризму / навч. посіб. МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини; уклад. О. М. Перепелюк. Умань : Сочінський М.М., 2022. 128 с.
12. Алієва-Барановська В. М. Міжнародний туризм /навч. посібник-довідник. В. М. Алієва-Барановська, І. І. Дахно. К. Центр учбової літератури, 2013. 344 с.
13. Білозубенко В. С., Корнєєв М. В., Горб К. М. Розвиток туристичної інфраструктури країни в умовах глобалізації туризму. Ефективна економіка. 2018. №10. 10 с.
14. В'їзний туризм / Навчальний посібник. Коваль П. Ф. та ін. Ніжин, Видавництво Лук'яненко В. В., 2010. 304 с.
15. Горб К. М., Волок В. В., Небаба Н. О. Міжнародний туризм: еволюція і тенденції розвитку. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2018. №6(17). С. 29-33.
16. Горб К. М., Корнєєв М. В. Послідовність маркетингових дій щодо залучення краєзнавчих ресурсів туризму до туристичних продуктів суб'єктів ринку. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 6. С. 5-8.
17. Горб К. Міжнародна маркетингова туристична діяльність в умовах глобалізації. Оптимізація систем управління в умовах економічної глобалізації: монографія. За ред. д. е. н. Ю. Є. Петруні. Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2018. С. 141-152.
18. Джинджоян В. В. Базисні детермінанти розвитку туристичних підприємств на основі їх соціальної діяльності: монографія. Запоріжжя. Класичний приватний університет, 2020. 248 с.
19. Джинджоян В. В. Стратегічне управління підприємством на основі використання інформаційного потенціалу. Вісник НУВГП. Серія «Економічні науки». 2019. – №2(86). – С. 141-148.
20. Джинджоян В. В. Сучасні інноваційні технології в менеджменті туризму та гостинності. Ефективна економіка. 2021. №6.

21. Джинджоян В. В., Волок В. В. Влияние уровня использования IT на развитие туризма и гостеприимства. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2019. №1(18).
22. Джинджоян В. В., Ємельянова М. О., Штонда Г. А. Стратегічне управління розвитком туризму. Право і суспільство. 2018. №6-1. С. 132-137.
23. Джинджоян В. В., Сазонець І. Л. Приоритеты развития туристических компаний и их социальной деятельности. Středoevropský věstník pro vědu a výzkum (Центральноєвропейський науково-дослідний журнал). Praha: Publishing house Education and Science. 2020. №1(62). С. 64-72.
24. Ефективне управління розвитком індустрії туризму та гостинності у конкурентному середовищі: колективна монографія. І. Л. Сазонець, І. М. Суматохіна [та ін.]. За загальною редакцією доктора економічних наук, доцента В. В. Джинджояна. Дніпро: ЛІРА, 2022. 246 с.
25. Інноваційний розвиток промисловості України: монографія під ред. проф. О. І. Волкова, проф. М. П. Денисенка. К.: КНТ, 2006, 648 с.
26. Маркетинг інновацій і інновації в маркетингу: монографія за ред. С. М. Ілляшенка. Суми: ВТД «Університетська книга», 2008, 615 с.
27. Про авторське право і суміжні права: Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, №13, ст.64.
28. Тесленко Т. В. Еволюція концепцій економіки від промислової революції до цифрової. Humanities studies. 2022. Випуск 11(88). С.84-105.
29. Тесленко Т. В. Інформаційна (цифрова) економіка як чинник конкурентоспроможності в умовах адаптації до змін. Humanities studies. 2021. Випуск 8(85). С. 57-69.
30. Торяник В. М., Джинджоян В. В. Безпека туризму / навч. посіб. Д.: ДГУ, 2018. 284 с.
31. Торяник В. М., Джинджоян В. В. Механізм державного управління туристичною галуззю в Україні (ліцензування, сертифікація, стандартизація). Словник-довідник: навч. посіб. Д.: ВНПЗ «ДГУ», 2020. 182 с.

32. Джинджоян В. В., Тесленко Т. В., Горб К. М. Інноваційні технології в туризмі та гостинності / навчальний посібник. Дніпро: ДГУ, 2022. 348 с.
33. Джинджоян В. В., Горожанкіна Н. А., Бойко З. В. Основи туризмознавства / Навчальний посібник. К.: Видавець ФОП Піча Ю. В., 2022. 246 с.
34. Тесленко Т. В. Становление и развитие цифровых технологий как фактор реализации четвертой промышленной революции. Философия. Психология. 2020. №2. С. 4-11.
35. Тесленко Т. В. Теоретические и практические аспекты концептуализации философии информационной экономики. Newsletter on the results of scholarly work in sociology, criminology, philosophy and political science, 2020. Том 1. №4. С. 18-24.
36. Про інвестиційну діяльність: Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 47, ст.647.
37. Інформаційний розділ Всесвітньої туристської організації (ВТО). URL : http://www.worldtourism.org/ (дата звернення: 05.05.2023).
38. Tourism Statistics Database URL : https://www.unwto.org/tourism-statistics/tourism-statistics-database (дата звернення: 05.05.2023)
39. Національний портал Міжнародної інформаційної системи КОМПАСС URL : http://www.kompassukraine.com (дата звернення: 05.05.2023).
40. Сайт інформаційно-аналітичного центра. URL: http://www.pravo-law.kiev.ua/cgibin/matrix.cgi/pravo.html. (дата звернення: 05.05.2023)
41. Сайт представництва компанії Тревелпорт Галілео Інтернешнл Сервісез, світовий лідер в області надання послуг з розподілу туристичних ресурсів.
42. Глобальна дистрибутивна система бронювання Galileo. URL: http://www.travelport.com/ru/. (дата звернення: 05.05.2023)
43. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, №2, ст. 165.
44. Про освіту: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, №38-39, ст. 380.

INDEX

1. INBOUND TOURISM: Arrivals В'ЇЗДНИЙ ТУРИЗМ: Прибуття

World Tourism Organization (2023), UNWTO Tourism Statistics Database, Madrid, data updated on 25/01/2023. More information:
https://www.unwto.org/tourism-statistics/tourism-statistics-database

C.	S.	C. & S.	Basic data and indicators	Units	Series	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
70	0	70-0	**BOSNIA AND HERZEGOVINA**																				
			Arrivals		point			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
70	1.1	70-1.1	Total arrivals	Thousands		..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
70	1.2	70-1.2	Overnights visitors (tourists)	Thousands	TCE	..	..	115	148	147	171	139	160	165	190	217	256	306	322	311	365	392	439
70	1.3	70-1.3	Same-day visitors (excursionists)	Thousands		..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
70	1.4	70-1.4	of which, cruise passengers	Thousands		..	..	..	+33	-1	+24	-32	+21	+5	+25	+27	+39	+50	+16	-11	+54	+27	+47
								1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
								115	148	147	171	139	160	165	190	217	256	306	322	311	365	392	439
191	0	191-0	**CROATIA**			1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
			Arrivals			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
191	1.1	191-1.1	Total arrivals	Thousands	VF	16 100	19 085	23 660	25 499	29 215	37 226	40 129	41 737	42 857	44 974	45 762	47 733	52 271	51 336	47 573	49 006	49 969	47 185
191	1.2	191-1.2	Overnights visitors (tourists)	Thousands	TCE	1 485	2 914	4 178	4 499	3 805	5 831	6 544	6 944	7 409	7 912	7 743	7 988	8 559	8 665	8 694	9 111	9 927	10 369
191	1.3	191-1.3	Same-day visitors (excursionists)	Thousands		..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
			OLL			1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
				Thousands		1 485	2 914	4 178	4 499	3 805	5 831	6 544	6 944	7 409	7 912	7 743	7 988	8 559	8 665	8 694	9 111	9 927	10 369
191	1.4	191-1.4	of which, cruise passengers	Thousands			+1 429	+1 264	+321	-694	+2 026	+713	+400	+465	+503	-169	+245	+571	+106	+29	+417	+816	+442
499	0	499-0	**MONTENEGRO**																				
			Arrivals																				
499	1.1	499-1.1	Total arrivals	Thousands		..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
499	1.2	499-1.2	Overnights visitors (tourists)	Thousands	TCE	..	..	..	..	..	..	..	136	142	188	272	378	984	1 031	1 044	1 088	1 201	1 264
499	1.3	499-1.3	Same-day visitors (excursionists)	Thousands		..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
499	1.4	499-1.4	of which, cruise passengers	Thousands		..	..	..	..	..	..	..	..	+6	+46	+84	+106	+606	+47	+13	+44	+113	+63
													1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
			OLL										2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
				Thousands									136	142	188	272	378	984	1 031	1 044	1 088	1 201	1 264
807	0	807-0	**NORTH MACEDONIA**			1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
			Arrivals			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
807	1.1	807-1.1	Total arrivals	Thousands		..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
807	1.2	807-1.2	Overnights visitors (tourists)	Thousands	TCE	147	136	121	157	181	224	99	123	158	165	197	202	230	255	259	262	327	351
			OLL	Thousands		147	136	121	157	181	224	99	123	158	165	197	202	230	255	259	262	327	351
807	1.3	807-1.3	Same-day visitors (excursionists)	Thousands		..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
807	1.4	807-1.4	of which, cruise passengers	Thousands	Δ	..	-11	-15	+36	+24	+43	-125	+24	+35	+7	+32	+5	+28	+25	+4	+3	+65	+24
688	0	688-0	**SERBIA**										2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
			Arrivals										1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
688	1.1	688-1.1	Total arrivals	Thousands		..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
688	1.2	688-1.2	Overnights visitors (tourists)	Thousands	TCE	..	..	..	..	..	..	..	312	339	392	453	469	696	646	645	683	764	810
			OLL	Thousands									312	339	392	453	469	696	646	645	683	764	810
688	1.3	688-1.3	Same-day visitors (excursionists)	Thousands		..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
688	1.4	688-1.4	of which, cruise passengers	Thousands	Δ	..	..	..	..	..	..	..	..	+27	+53	+61	+16	+227	-50	-1	+38	+81	+46
705	0	705-0	**SLOVENIA**			1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
			Arrivals			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
705	1.1	705-1.1	Total arrivals	Thousands	VF	63 674	71 876	76 588	65 587	60 009	63 580	61 878	60 031	59 388	63 013	60 230	58 274	61 293					
705	1.2	705-1.2	Overnights visitors (tourists)	Thousands	TCE	732	832	974	977	884	1 090	1 219	1 302	1 373	1 499	1 555	1 617	1 751	1 958	1 824	2 049	2 236	2 377
705	1.3	705-1.3	OLL	Thousands		732	832	974	977	884	1 090	1 219	1 302	1 373	1 499	1 555	1 617	1 751	1 958	1 824	2 049	2 236	2 377
				Thousands																			
705	1.4	705-1.4	of which, cruise passengers	Thousands	Δ	..	+100	+142	+3	-93	+206	+129	+83	+71	+126	+56	+62	+134	+207	-134	+225	+187	+141

The information is the same as that provided in the "Compendium of Tourism Statistics"

TF Arrivals of non-resident tourists at national borders
VF Arrivals of non-resident visitors at national borders
THS Arrivals of non-resident tourists in hotels and similar establishments
TCE Arrivals of non-resident tourists in all types of accommodation establishments
.. Data not available
Source: World Tourism Organization (UNWTO)

1. INBOUND TOURISM: Arrivals ВЇЗДНИЙ ТУРИЗМ:

ion (2023), UNWTO Tourism Statistics Database, Madrid, data updated on 25/01/
urism-statistics/tourism-statistics-database

Basic data and indicators	Units	Series	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	min	рік	max	рік	ПРОГНОЗ 2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
BOSNIA AND HERZEGOVINA																								
Arrivals		point	17	18	19	20	21	22	23	24	25					26	27	28	29	30	31	32	33	34
Total arrivals	Thousands		..	..	..	..	..	..	..	..	..													
Overnights visitors (tourists)	Thousands	TCE	529	536	678	778	923	1 053	1 198	197	502	115	**1997**	1 198	**2019**	1 226	1 541	1 902	2 315	2 784	3 315	3 912	4 582	5 331
Same-day visitors (excursionists)	Thousands		..	..	..	..	..	..	..	..	..													
of which, cruise passengers	Thousands		+90	+7	+142	+100	+145	+130	+145	-1 001	+305	-1 001	**2020**	+305	**2021**									
			2013	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**	**2025**	**2026**	**2027**	**2028**	**2029**	**2030**				
			529	536	678	778	923	1 053	1 198	197	502	1 226	1 541	1 902	2 315	2 784	3 315	3 912	4 582	5 331				
CROATIA			**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**	**2025**	**2026**	**2027**	**2028**	**2029**	**2030**				
Arrivals			**19**	**20**	**21**	**22**	**23**	**24**	**25**	**26**	**27**	**28**	**29**	**30**	**31**	**32**	**33**	**34**	**35**	**36**				
Total arrivals	Thousands	VF	48 345	51 168	55 858	57 587	59 238	57 668	60 021	21 608	34 123	16 100	**1995**	60 021	**2019**									
Overnights visitors (tourists)	Thousands	TCE	10 948	11 623	12 683	13 809	15 593	16 645	17 353	5 545	10 641	1 485	**1995**	17 353	**2019**									
Same-day visitors (excursionists)	Thousands		..	..	..	..	..	..	..	..	..	**ε=**	6 712											
	OLL		**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**	**2025**	**2026**	**2027**	**2028**	**2029**	**2030**				
	Thousands		10 948	11 623	12 683	13 809	15 593	16 645	17 353	5 545	10 641	10 338	10 885	11 432	11 979	12 525	13 072	13 619	14 166	14 712				
of which, cruise passengers	Thousands		+579	+675	+1 060	+1 126	+1 784	+1 052	+708	-11 808	+5 096	-11 808	**2020**	+5 096	**2021**									
MONTENEGRO																								
Arrivals																								
Total arrivals	Thousands		..	..	..	..	..	..	..	..	..													
Overnights visitors (tourists)	Thousands	TCE	1 324	1 350	1 560	1 662	1 877	2 077	2 510	351	1 554	136	**2002**	2 510	**2019**									
Same-day visitors (excursionists)	Thousands		..	..	..	..	..	..	..	..	..	**ε=**	**956**											
of which, cruise passengers	Thousands		+60	+26	+210	+102	+215	+200	+433	-2 159	+1 203	-2 159	**2020**	+1 203	**2021**									
			12	**13**	**14**	**15**	**16**	**17**	**18**	**19**	**20**	**21**	**22**	**23**	**24**	**25**	**26**	**27**	**28**	**29**				
	OLL		**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**	**2025**	**2026**	**2027**	**2028**	**2029**	**2030**				
	Thousands		1 324	1 350	1 560	1 662	1 877	2 077	2 510	351	1 554	1 609	1 735	1 861	1 987	2 113	2 238	2 364	2 490	2 616				
NORTH MACEDONIA			**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**	**2025**	**2026**	**2027**	**2028**	**2029**	**2030**				
Arrivals			**19**	**20**	**21**	**22**	**23**	**24**	**25**	**26**	**27**	**28**	**29**	**30**	**31**	**32**	**33**	**34**	**35**	**36**				
Total arrivals	Thousands		..	..	..	..	ε=	464	..	..	..	min		max										
Overnights visitors (tourists)	Thousands	TCE	400	425	486	510	631	707	758	118	294	99	**2001**	758	**2019**									
OLL	Thousands		400	425	486	510	631	707	758	118	294	589	701	823	954	1 096	1 247	1 410	1 583	1 767				
Same-day visitors (excursionists)	Thousands		..	..	..	..	..	..	..	..	..													
of which, cruise passengers	Thousands	Δ	+49	+25	+61	+24	+121	+76	+51	-640	+176	-640	**2020**	176	**2021**									
SERBIA			**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**	**2025**	**2026**	**2027**	**2028**	**2029**	**2030**				
Arrivals			**12**	**13**	**14**	**15**	**16**	**17**	**18**	**19**	**20**	**21**	**22**	**23**	**24**	**25**	**26**	**27**	**28**	**29**				
Total arrivals	Thousands		..	..	..	..	ε=	976	..	..	..	min		max										
Overnights visitors (tourists)	Thousands	TCE	922	1 029	1 132	1 281	1 497	1 711	1 847	446	871	312	**2002**	1 847	**2019**									
OLL	Thousands		922	1 029	1 132	1 281	1 497	1 711	1 847	446	871	1 828	2 215	2 649	3 131	3 666	4 257	4 905	5 615	6 388				
Same-day visitors (excursionists)	Thousands		..	..	..	..	ε=	976	..	..	..													
of which, cruise passengers	Thousands	Δ	+112	+107	+103	+149	+216	+214	+136	-1 401	+425	-1 401	**2020**	425	**2021**									
SLOVENIA			**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**	**2025**	**2026**	**2027**	**2028**	**2029**	**2030**				
Arrivals			**19**	**20**	**21**	**22**	**23**	**24**	**25**	**26**	**27**	**28**	**29**	**30**	**31**	**32**	**33**	**34**	**35**	**36**				
Total arrivals	Thousands	VF	..	..	..	..	..	..	..	..	..	min		max										
Overnights visitors (tourists)	Thousands	TCE	2 502	2 675	3 022	3 397	3 991	4 425	4 702	1 216	1 832	732	**1995**	4 702	**2019**									
OLL	Thousands		2 502	2 675	3 022	3 397	3 991	4 425	4 702	1 216	1 832	3 616	4 318	5 085	5 921	6 829	7 812	8 874	10 018	11 247				
	Thousands						ε=	2 870																
of which, cruise passengers	Thousands	Δ	+125	+173	+347	+375	+594	+434	+277	-3 486	+616	-3 486	**2020**	616	**2021**									

The information is the same as that provided in the "Compendium of Tourism Sta

TF Arrivals of non-resident tourists at national borders
VF Arrivals of non-resident visitors at national borders
THS Arrivals of non-resident tourists in hotels and similar establishments
TCE Arrivals of non-resident tourists in all types of accommodation establishme
... Data not available
Source: World Tourism Organization (UNWTO)

Додаток 2

Лістинг розрахунку темпів зростання прогнозних значень в'їзного туризму в країни Балканського півострова

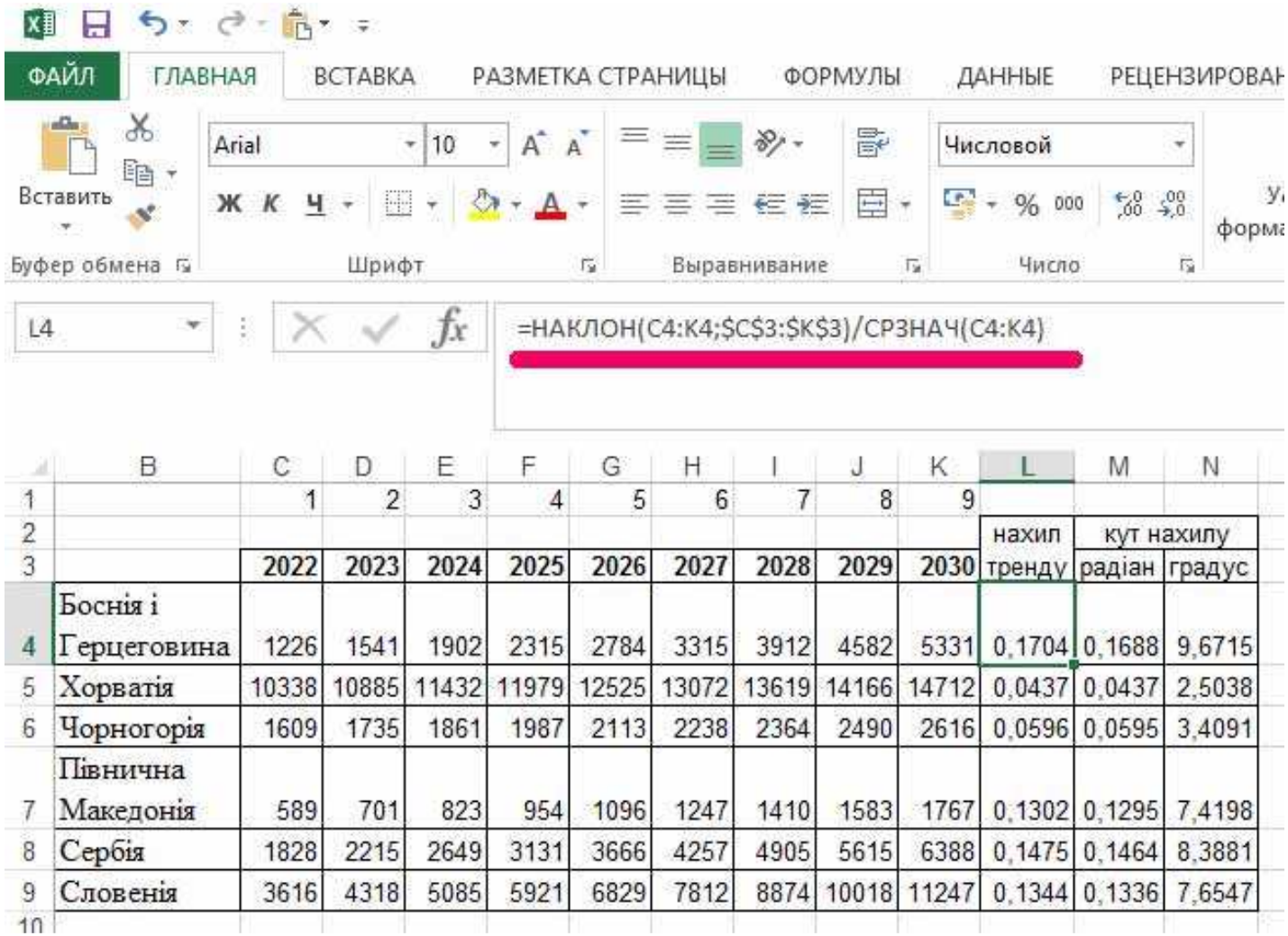

	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N
1		1	2	3	4	5	6	7	8	9			
2											нахил	кут нахилу	
3		2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	тренду	радіан	градус
4	Боснія і Герцеговина	1226	1541	1902	2315	2784	3315	3912	4582	5331	0,1704	0,1688	9,6715
5	Хорватія	10338	10885	11432	11979	12525	13072	13619	14166	14712	0,0437	0,0437	2,5038
6	Чорногорія	1609	1735	1861	1987	2113	2238	2364	2490	2616	0,0596	0,0595	3,4091
7	Північна Македонія	589	701	823	954	1096	1247	1410	1583	1767	0,1302	0,1295	7,4198
8	Сербія	1828	2215	2649	3131	3666	4257	4905	5615	6388	0,1475	0,1464	8,3881
9	Словенія	3616	4318	5085	5921	6829	7812	8874	10018	11247	0,1344	0,1336	7,6547
10													

	D	E	F	G	H	I	J	X	Y	Z	AA	AB	AC	AD	AE	AF	AG	AH	AI	AJ	AK
1	2. DOMESTIC TOURISM: Trips ВНУТРІШНІЙ ТУРИ:																				
6	Basic data and indicators					Units	Notes	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
7	CROATIA							2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
8	Trips					Thousands		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
9																	1	2	3	4	5
10							прогноз										2 976	3 197	3 708		
11	Total trips					Thousands		13 637	13 105	..	14 852	15 088	15 843	16 514	12 195	8 803	6 614	8 166	10 445	6 183	6 974
12	Overnights visitors (tourists)					Thousands		6 023	5 738	5 438	6 010	6 056	6 225	5 410	4 040	2 926	2 976	3 197	3 708	3 510	3 278
13	Same-day visitors (excursionists)					Thousands		7 614	7 367	..	8 842	9 032	9 618	11 104	8 155	5 877	3 638	4 969	6 737	3 673	3 696
14						Δ			+285	+300	-572	-46	-169	+815	+1 370	+1 114	-50	-221	-511	+198	+232
15								2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
16					Ітог	Thousands		6 023	5 738	5 438	6 010	6 056	6 225	5 410	4 040	2 926	2 976	3 197	3 708	3 510	3 278
17	MONTENEGRO																				
18	Trips																				
19	Total trips					Thousands		..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..

	D	E	F	G	H	I	J	AL	AM	AN	AO	AP	AQ	AR	AS	AT	AU	AV	AW	AX	AY	AZ
1	2. DOMESTIC TOURISM: Trips ВНУТРІШНІЙ ТУРИ:																					
6	Basic data and indicators					Units	Notes															
7	CROATIA												2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	
8	Trips					Thousands							15	16	17	18	19	20	21	22	23	
9													7	8	9	10	11	12	13	14	15	
10							прогноз															
11	Total trips					Thousands		min	рік	max	рік	сер	4 694	5 060	5 426	5 792	6 158	6 524	6 890	7 256	7 622	лінійна
12	Overnights visitors (tourists)					Thousands		2 926	2016	6 225	2 013	4 610	5 301	2 333	-5 502	-21 013	-47 778	-90 222	-153 705	-244 608	-370 412	полліном
13	Same-day visitors (excursionists)					Thousands				Ɛ=	430											
14						Δ		-572	2011	+1 370	2015	-										
15								2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030						
16					Ітог	Thousands		4 694	5 060	5 426	5 792	6 158	6 524	6 890	7 256	7 622						
17	MONTENEGRO																					
18	Trips																					
19	Total trips					Thousands									прогноз							

Лістинг розрахунку виїзного туристичного потоку з країн Балканського півострова Додаток 4

	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	AA	AB	AC	AD	AE	AF
1	**3. OUTBOUND TOURISM: Departures ВИЇЗДНИЙ ТУРИЗМ: Виїзди**																												
2																													
3	ation (2023), UNWTO Tourism Statistics Database, Madrid, data updated on 25/01/2023. More information:																												
4	ourism-statistics/tourism-statistics-database																												
5																													
6	**Basic data and indicators**					**Units**	**Notes**	**1995**	**1996**	**1997**	**1998**	**1999**	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
7	**CROATIA**																				2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
8						ІТОГ															1	2	3	4	5	6	7	8	9
9																					2 357	2 497	1 873	2 880	2 680	2 927	2 763	2 578	1 615
10						ПРОГНОЗ													ε=	1 616									1
11																													1 615
12	**Departures**																												
13	Total departures					Thousands		..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	4 393	4 823	..	5 526	5 159	5 444	4 638	4 355	2 581
14	Overnights visitors (tourists)					Thousands		..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	2 357	2 497	1 873	2 880	2 680	2 927	2 763	2 578	1 615
15	Same-day visitors (excursionists)					Thousands		..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	2 036	2 326	..	2 646	2 479	2 517	1 875	1 777	967
16							Δ															+140	-624	+1 007	-200	+247	-164	-185	-963
17	**SLOVENIA**																												
18	**Departures**																												
19	Total departures					Thousands		..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	6 736	6 814	5 569	5 490	5 575	5 340	5 073	4 465	4 440	4 672	4 909	5 408
20													2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
21						point							1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
22						ІТОГ							1 965	2 055	2 127	2 114	2 800	2 660	2 680	2 496	2 459	2 586	2 874	2 722	2 474	2 612	2 642	2 867	2 853
23																			ε=	1 045									
24	Overnights visitors (tourists)					Thousands		..	..	..	..	..	1 965	2 055	2 127	2 114	2 800	2 660	2 680	2 496	2 459	2 586	2 874	2 722	2 474	2 612	2 642	2 867	2 853
25	Same-day visitors (excursionists)					Thousands		..	..	..	..	..	..	..	..	..	..	4 076	4 134	3 073	3 031	2 989	2 466	2 351	1 991	1 828	2 030	2 042	2 555
26							Δ							+90	+72	-13	+686	-140	+20	-184	-37	+127	+288	-152	-248	+138	+30	+225	-14
27																													
28	The information is the same as that provided in the "Compendium of Tourism Statistics"																												
29	.. Data not available																												
30	Source: World Tourism Organization (UNWTO)																												

	D	E	F	G	H	I	J	AG	AH	AI	AJ	AK	AL	AM	AN	AO	AP	AQ	AR	AS	AT	AU	AV	AW	AX	AY	AZ	BA	BB	BC	BD	BE	BF
1	**3. OUTBOUND TOURISM: Departures ВИЇЗДНИЙ**																																
2																																	
3	ation (2023), UNWTO Tourism Statistics Database, Madrid, data updated or																																
4	ourism-statistics/tourism-statistics-database																																
5																																	
6	**Basic data and indicators**					**Units**	**Notes**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**																						
7	**CROATIA**							2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030												
8						ІТОГ		10	11	12	13	14																					
9								1 923	2 058	2 255	493	639	1271,5	1477	1682,5	1888	2094	2299	2504,5	2710	2915,5												
10						ПРОГНОЗ		2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15												
11								1 923	2 058	2 255	493	639	1271,5	1477	1682,5	1888	2094	2299	2504,5	2710	2915,5												
12	**Departures**												min	рік	max	рік	середнє																
13	Total departures					Thousands		2 597	2 980	3 500	678	907																					
14	Overnights visitors (tourists)					Thousands		1 923	2 058	2 255	493	639	493	**2020**	2 927	**2013**	2 367																
15	Same-day visitors (excursionists)					Thousands		674	922	1 245	185	268																					
16							Δ	+308	+135	+197	-1 762	+146	-1 762	**2020**	+1 007	**2011**																		
17	**SLOVENIA**																																
18	**Departures**																																
19	Total departures					Thousands		5 410	5 409	6 049	1 892	3 032																					
20								2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	2036	2037	2038	2039	2040	2041	2042
21						point		18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43
22						ІТОГ		3 013	3 188	3 170	1 138	2 125	2 193	2 243	2 293	2 343	2 392	2 442	2 492	2 541	2 591	2 641	2 691	2 740	2 790	2 840	2 889	2 939	2 989	3 039	3 088	3 138	3 188
23													min	рік	max	рік	середнє																
24	Overnights visitors (tourists)					Thousands		3 013	3 188	3 170	1 138	2 125	1 138	**2020**	3 188	**2018**	2 618																
25	Same-day visitors (excursionists)					Thousands		2 397	2 221	2 879	754	907																					
26							Δ	+160	+175	-18	-2 032	+987	-2 032	**2020**	+987	**2021**																		
27																																	
28	The information is the same as that provided in the "Compendium of Touris																																
29	.. Data not available																																
30	Source: World Tourism Organization (UNWTO)																																